

NOTARIATAS

Nr. 2/2007

Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE)
ir
Europos notarų akademijos (ENA)
seminaras-konferencija
Lietuvos ir Latvijos notarams

Notaras
ir
piliečiai

Lotyniškasis notariatas –
pažangiausia šiuolaikinės visuomenės
bei civilinių teisinių santykių
notariato sistema

„Lex est quod notamus" – Tai, ką patvirtina notaras, tampa įstatymu

LR civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad dokumentai, patvirtinti valstybės įgaliotų asmenų, yra laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais, turi didesnę įrodomąją galią ir yra vykdytini.

Notariato ištakos Lietuvoje siekia dar XIII amžių ir glaudžiai siejasi su Lietuvos valstybės ištakomis, kai valdant karaliui Mindaugui raštininkų (notarijų) funkcijas atlikdavo vienuoliai. 1775 metais trečiąjį kartą padalinus Lietuvos-Lenkijos Respubliką, tolesnė Lietuvos teisės raida buvo glaudžiai susieta su Rusijos teise. 1866 m. Notariato įstatymu, galiojusiu mūsų šalyje ir po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, buvo įsteigta notaro pareigybė.

Lietuvos Respublikos notariato įstatyme įtvirtinta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, įtvirtinantis neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus bei užtikrinantis šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą.

Lietuvoje veikia laisvasis (privatus) lotyniškojo tipo notariatas, sėkmingai reformuotas iš valstybinio notariato sistemos, galiojusios Lietuvoje iki 1992 metų gruodžio 1 d. Lotyniškojo tipo notariatas, grindžiamas civilinės teisės tradicija, šiandien egzistuoja per 70 pasaulio valstybių, priklausančių Tarptautinei notariato sąjungai, kurios nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 1994 m. vasario 11 d.

Europos Sąjungos notariatų tarybos, atstovaujančios ir vienijančios ES lotyniškojo tipo notariatus, pilnateisiu nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 2004 m. gegužės 1 d., tik Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.

Notaro veikla Lietuvoje kaip ir viso pasaulio lotyniškojo tipo valstybėse grindžiama nepriklausomumo, nešališkumo, notarinų veiksmų slaptumo užtikrinimo ir kitais teisiniais principais.

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmų darbuotojai:

Gabija Vitkevičiūtė (atstovė viešiesiems ryšiams)

Eglė Čaplinskienė (konsultantė - teisininkė)

Justas Čiomasas (teisininkas)

Daiva Dumčiuvienė (patarėja civilinės teisės klausimais)

Laura Gumuliauskienė (patarėja teisės ir tarptautinių santykių klausimais)

Sandra Ražanaitytė (konsultantė - teisininkė)

Egidija Tiesnesienė (valdytoja)

Laima Mikišparavičienė (konsultantė)

Dangyra Bružienė (specialistė)

Dalia Jūrevičienė (sekretorė)

Dalia Remeikytė (specialistė – archyvarė)

Irena Zacharevičienė (būhalterė)

Taip pat:

Daiva Lukaševičiūtė (Lietuvos notarų rūmų prezidentė, notarė)

Marius Stračkaitis (Lietuvos notarų rūmų viceprezidentas, notaras)

Svajonė Šaltauskienė (Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narė, notarė)

Loreta Vainienė (vertėja)

Neringa Žalgaitė (vertėja)

Edita Birulienė (kalbos redaktorė)

Henrikas Sakalauskas (fotografas)

J. Jasinskio g. 16,
LT-01112 Vilnius
Tel. 8 5 2614757
Faks. 8 5 2614660
El. paštas: rumai@notarai.lt

www.notarai.lt

NOTARAS IR PILIEČIAI

TEISĖS KONFERENCIJA ŠIUOLAIKINEI VISUOMENEI

2007 m. liepos 11-12 d. Vilniuje susitiko daugiau kaip 200 teisininkų. Čia vyko tarptautinė konferencija „Notaras ir piliečiai“. Vieną didžiausių teisininkų susitikimų organizavo Lietuvos notarų rūmai, Europos notarų akademija (ENA) ir Europos Sąjungos Notariatų Taryba (CNUE).

Konferencijos „Notaras ir piliečiai“ moto: „Lotyniškasis notariatas – pažangiausia šiuolaikinės visuomenės bei civilinių teisinių santykių notariato sistema“.

Liepos 11 d. Europos notarų akademijos prezidentas Pierre'as Becqué kartu su Lietuvos notarų rūmų presidente Daiva Lukaševičiūte, prezidiumo nare Svajone Šaltauskiene bei Lietuvos notarų rūmų darbuotojais lankėsi Vilniaus notarų Svetlanos Bazilienės ir Astos Kielienės biuruose. Ten Pierre'as Becqué ne tik susipažino su Lietuvos notarų kasdienė veikla, bet ir profesionaliai bei kolegiškai domėjosi šiandienine Lietuvos notariato situacija.

Liepos 12 d. konferencija „Notaras ir piliečiai“ vyko Vilniaus viešbutyje „Reval Hotel Lietuva“. Pranešimus čia skaitė garsūs ir nusipelnę Lietuvos teisininkai: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto dekanas), prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus Universiteto Teisės fakultetas), dr. Stasys Šedbaras (Lietuvos teisininkų draugijos pirmininkas, Vytauto Didžiojo Universiteto Teisės instituto direktorius), notarė

Svajonė Šaltauskienė (Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narė, Mykolo Romerio universiteto lektorė), taip pat Latvijos notarė Inga Dreimane ir kt.

Sveikinimo žodžius konferencijoje tarė Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Petras Baguška bei buvęs teisingumo ministras prof. dr. Vytautas Pakalniškis.

Konferencijoje „Notaras ir piliečiai“ viešėjo Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto patarėjai, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Teisės departamento vadovai ir specialistai.

Konferencijoje „Notaras ir piliečiai“ dalyvavo dauguma Lietuvos notarų ir notarų biurų darbuotojų, kolegos notarai iš Latvijos, svečių teisėmis renginyje buvo ir užsienio reikalų ir teisingumo ministerijų atstovai, Asociacijos Lietuvos antstolių rūmų bei Lietuvos advokatų tarybos atstovai, Lietuvos teisininkų draugijos nariai, VĮ Registrų centras bei Centrinės Hipotekos įstaigos vadovai ir darbuotojai, Lietuvos vartotojų asociacijos nariai, Lietuvos savivaldybių asociacijos vadovai, Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos atstovai, teisinės akademinės visuomenės nariai, aukštųjų mokyklų rektoriai, verslo struktūrų vadovai ir konsultantai, bankų specialistai, žiniasklaidos atstovai.

Analogiškas ES šalių notarų seminaras šiemet jau vyko Slovakijoje.

TURINYS

SVEIKINIMAI

Lietuvos notarų rūmų prezidentė Daiva Lukaševičiūtė	6
Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Petras Baguška	9
1991 - 1992 m. LR teisingumo ministras Vytautas Pakalniškis	10

PRANEŠIMAI

Europos notariatas: vienybė įvairovėje	12
Notaro vaidmuo postmodernioje visuomenėje	19
Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas	25
Notaro, seniūno ir konsulinio pareigūno atliekami notariniai veiksmai	30
Notaras - patikima valstybės ir jos piliečių jungtis	40
Pastabos dėl Lietuvos respublikos notariato įstatymo pakeitimo įstatymo projekto	44

ATSILIEPIMAI IR AKIMIRKOS

52

Daiva Lukaševičiūtė

Lietuvos notarų rūmų prezidentė

SVEIKINIMO ŽODIS KONFERENCIJOJE NOTARAS IR PILIEČIAI

Laba diena,

Gerbiamas Lietuvos Respublikos teisingumo ministrė,
Gerbiami Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės atstovai,
Gerbiamas Europos notarų akademijos prezidentė,
Gerbiami kolegos notaras iš Latvijos ir Prancūzijos,
Gerbiami Lietuvos aukštųjų mokyklų vadovai,
Gerbiami profesorai ir mokslo daktarai,
Gerbiami antstoliai ir advokatai,
Gerbiami teisininkai,
Gerbiami verslininkai,
Gerbiami seniūnai,
Gerbiami Lietuvos notarų rūmų darbuotojai,
Gerbiami konferencijos „Notaras ir piliečiai“ vedėjai,
Gerbiami svečiai,

Laba diena,

Kolegos notaras ir notarų biurų darbuotojai,

Laba diena,

Piliečiai.

Šiandieninės mūsų konferencijos leitmotyvas – „*Lotyniškas notariatas – tai pažangiausia šiuolaikinės visuomenės bei civilinių teisinių santykių notariato sistema*“.

„Kodėl?“ – galite paklausti. Kodėl būtent „Lotyniškas“, kitaip „Laisvasis“, kodėl ne valstybinis, tiek metų egzistavęs ne tik Tarybų Sąjungoje, bet ir Sovietų Lietuvoje.

Šis klausimas dvejopas:

- Arba jis aiškus kaip dieną ir net menkos diskusijos apie jį yra nesuprantamos, nes juk neklausiamo, kodėl, pavyzdžiui, dangus yra žydras;
- Arba ši dilema verta paskaitų ciklo ar mokslinio darbo su didelio masto tyrimais, įrodymais bei išvadomis.

„Notaras ir piliečiai“ – konferencija, kurios metu, aš labai tikiuosi ir neabejoju, Jūs rasite atsakymų į visus Jums aktualius klausimus. Dėl to šiandien su mumis – konferencijos pranešėjai, garbūs ir savo darbais nusipelnę teisės pasaulio lyderiai.

Aš gi, norėdama rasti argumentų šiam klausimui („Notariatas – valstybinis ar lotyniškasis?“), pasiitelsiu lengvą palyginimą.

Leiskite man tik trumpam persikelti į praėjusį savaitgalį, į Estijos notarų vasaros dienų stovyklą, kurioje svečiavosi ir mūsų notarės.

Tik prieš tai saujelė skaičių ir faktų:

- Lietuvoje veikia Laisvasis lotyniškojo tipo notariatas, sėkmingai reformuotas iš valstybinio notariato sistemos, galiojusios Lietuvoje iki 1992 m. gruodžio 1 d.
- Dabar galiojantis Notariato įstatymas buvo priimtas prieš 15 metų. Tada, 1992-aisiais, visoje valstybėje vyko reformos. Prasidėjo ir teisinės sistemos reforma. Reformuotas buvo ir Lietuvos notariatas – iš valstybinio į Laisvąjį, arba Lotyniškąjį. Pirmasis iš teisinių institucijų laisvai dirbti pradėjo būtent Lietuvos notariatas.
- Lotyniškojo tipo notariatas, grindžiamas civilinės teisės tradicija, šiandien egzistuoja per 70 pasaulio valstybių, priklausančių Tarptautinei notariato sąjungai. Jos nariu Lietuvos notarų rūmai tapo 1994 m. vasario 11 d.
- Europos Sąjungos notariatų tarybos, atstovaujančios ir vienijančios ES lotyniškojo tipo notariatus, teisėta nare Lietuva tapo 2004 m. gegužės mėnesį, tik įstojusi į Europos Sąjungą.
- Modernaus notariato era Lietuvoje prasidėjo 1992 m. gruodžio 1 d. Tą dieną įsigaliojo Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, kuriuo besiremami visi šalies notariatai dirba ir šiandien.
- 1991 m. sausio 1 d. Lietuvoje veikė 53 valstybinės notarinės kontoros, kuriose dirbo 129 notariatai. Šiandien Lietuvos piliečius aptarnauja 249 notariatai, veikiantys pagal Laisvojo lotyniškojo notariato principus, turintys savo Garbės kodeksą, nuolatos atestuojami ir keliantys kvalifikaciją.

Kai kalbi vien apie datas ir skaičius, kai mini tiesiog taip, paprastai, kad mes, Lietuvos notariatai, priklausome įvairioms tarptautinėms organizacijoms ir veikiame lygiai taip pat, kaip bet kuris notaras bet kurioje Lotyniškojo notariato valstybėje, atrodo, kad tai paprasta ir aišku, kaip kvėpuoti.

Bet, pavyzdžiui, tik grįžę iš mano minėtos Estijos mūsų kolegės notarės Lilija, Birutė, Rasa ir Ilma gali papasakoti, kad kartu su jomis estų notarų vasaros dienų stovykloje lankėsi ir kolegų notariatai iš Gruzijos.

Kartu su jais lietuvių notarės aplankė eilinius Tartu miesto notarų biurų.

Ir staiga pasirodo, kad tai, kas mums jau įprasta ir visai nebe nuostabu – nauji ir kokybiškai įrengti notarų biurai, juose – atskiros patalpos darbuotojams ir notarui, stilingi laukiamieji ar atskirai įkurta nuošalesnio pokalbio su klientu vieta – notarams iš Gruzijos prilygo... ateiviams iš kosmoso.

„Mes, notariatai Gruzijoje, visi sėdim į salę panašioje patalpoje, o mūsų klientai tik pravėrę lauko duris, nenusivilkę patų ir nelabai kur turėdami pasiūlostyti batus, kartu su sniegais ir vėjais grūdasi tiesiai prie mūsų darbo stalų“, – tai tik menka dalis gruzinių įspūdžių.

„Mes ranka rašome kiekvieną žodį“, – išsižiojo mūsų kolegos iš Tbilisio ar Batumio, esto notaro biure pamatę kompiuterį prieš kiekvieno darbuotojo nosį.

O paklausti apie leidinį notarams, jie atsako: „O, taip. Šitai mes turime! Tiesa, ne žurnalą, o labiau biuletinį, tiksliau, tokį apystorį, laikraščio popieriaus spaudinį. O dėl ko jį leidžiame? Taigi o kaip sužinosi įstatymų pakeitimus – internetas yra tikrai ne visur...“

Aš sutinku, kad lyginti ir lygintis visada galima į abi puses – žiūrėti tiek atgal, tiek į priekį ir pozicionuoti save taip, kaip kokioje nors situacijoje reikalingiau.

Aš tikrai neabejoju, kad mes, Lietuvos notariatai, turime, galime, privalome ir tikrai turime kur tobulėti.

Bet mes taip pat negalime nesutikti, kad vos per 15 metų Laisvos Lietuvos ir laisvojo lotyniškojo notariato metų esame pažengę daug ir toli.

Europos Sąjungos institucijos Lietuvos notariato veiklą vertina ypač palankiai, Europos Sąjungos notariatų taryba kiekviename tarptautiniame renginyje nepraleidžia progos pagirti Lietuvos notariato sistemos.

Vakar su tiesioginiu mūsų notariato darbu susipažino ir Europos Notarų Akademijos prezidentas ponas Pierre Becqué. Jo taip pat galime paklausti, kokią įspūdį mes, Lietuvos notariai, sudarėme.

Kaip bekalbėsi, bet kuris Lietuvos notaras, tik kirtęs valstybės sieną, šiandien gali net nesusimąstyti, kad jis atstovauja ne tik savo šaliai, bet yra ir lygiavertis bei lygiateisis pasaulinio ir europinio lygio notaras.

Aš didžiuojuosi, galėdama šiandien apie tai kalbėti garsiai ir pakelta galva.

Už tai aš nuoširdžiausiai dėkoju kiekvienam Lietuvos notarui ir notarei. Visiems dviems šimtams keturiasdešimt devyniems.

Nenoriu išsibarstyti, blaškytis ar stovėti prieš Jus visus su baisiai oficialios sveikinimo kalbos popieriais.

Dar tikrai norėjau pristatyti ir dabartinę Lietuvos notariato situaciją, ir aptarti tokius klausimus, kaip:

- „Kiek mūsų yra, kiek mūsų bus?“,
- „Notarų periferija ir notariai miestuose“,
- „Viešoji elektroninė paslauga NETSVEP ar Vieno langelio principas“,
- „Notarų veiksmų subtilybės ir įstatymų dvilypumai“,
- „Tarptautinis Lietuvos notariato bendradarbiavimas“ ar kitus.

Bet visa tai sutilptų arba į valandą kalbos, arba – sutilpo į pirmąjį ir dėl to labai mums labai svarbų Lietuvos notarų žurnalą „Notariatas“.

Mano, kaip Lietuvos notarų rūmų prezidentės, kuria būti esu išrinkta Jūsų, mieli Lietuvos notariai, siekiai ir lūkesčiai juodu ant balto išguldyti taip pat šiame ir protingame, ir elegantiškame leidinyje.

Baigiant leiskite tik įvardyti mūsų šiandieninės konferencijos „Notaras ir piliečiai“ tikslus.

Notaras – tai valstybės vardu veikiantis asmuo. Mes dedame valstybės herbu papuoštą antspaudą. Tai ne tik siekis ir privilegija. Tai didelė atsakomybė. Žinoma, kad mes tuo didžiuojamės, bet, kaip ir visur gyvenime, kuo daugiau turi įgaliojimų, tuo labiau esi atsakingas.

Šią konferenciją pirmiausia ir surengėme tam, kad po ilgų teisininkų diskusijų, remdamasis kitų šalių praktika bei patirtimi, notaras galėtų dirbti kuo geriau ir kuo naudingiau kiekvienam į jį besikreipusiam.

Kitas tikslas – parodyti visiems ir kiekvienam į konferenciją atėjusiam, kad notaro darbas - ne tik padėti savo parašą bei antspaudą ant dokumento. Notaro vaidmuo yra kur kas svarbesnis – valstybė jam patikėjo užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų.

Būtent tai ir garantuoja notaro parašas, o jo vertė – kiekvieno kliento interesų apsauga.

Tai ir yra tikrasis notaro ir piliečio santykis, bendradarbiavimas bei abipusė pagarba.

Todėl šiandien man be galo išdidu pasveikinti Jus visus ir kiekvieną, radusį laiko ir noro pabūti kartu.

Sakau „ačiū“, linkėdama Jums šiandien praturtėti – žiniomis, pažintimis, naujienomis bei vaisingomis diskusijomis.

Sakau „ačiū“, linkėdama niekada nepamiršti, kad „*Lex est quod notamus*“ (Tai, ką patvirtina notaras, tampa įstatymu) ir kad mus vienija tik dešimt, bet atsakomybė ir pareiga pulsuojančių raidžių.

Tik dešimt raidžių. Kokių? Notariai žino, o svečiams tegu bus smalsiau atsiversti mūsų žurnalo puslapius.

Geros Jums konferencijos.

Geros Jums sėkmės darbuose ir po darbų.

Petras Baguška

Lietuvos Respublikos teisingumo ministras

DIALOGAS TARP NOTARO IR PAPRASTO ŽMOGAUS

Gerbiamieji susitikimo dalyviai, svečiai,

Tardamas sveikinimo žodį, džiaugiuosi man suteikta galimybe kreiptis į Lietuvos ir kitų šalių kolegas. Sveikindamas šią gražią iniciatyvą, norėčiau išsakyti keletą minčių, susijusių su šio seminaro aktualijomis.

Lietuvos valstybei atgavus nepriklausomybę ir iš esmės patobulinus tuomet egzistavusias teises institucijas, jų vaidmuo įgyvendinant valstybės deleguotas funkcijas labai išaugo. Lietuvos notariatas – vienas iš tokių valstybės instrumentų. Jo dėka mūsų teisiniuose santykiuose užtikrinamas teisėtumas ir teisingumas. Vis dėlto, bręstant šalies visuomenei bei notarų bendruomenei, pastaraisiais metais aiškėja nauji šios teisinės profesijos atstovų veiklos siekiai.

Taip kaip kūnui prasmę suteikia siela, taip formaliai notaro veiklai prasmę dovanoja jo atliekamų funkcijų esmė ir tikslas. Nenuostabu, kad būtent dėl šių priežasčių vis dažniau kalbame apie notariato socialinę paskirtį ir notaro veiklos socialinį turinį. Daugelis čia esančių praktikų sutiks, kad notaro dėka įvairiose savivaldybių bendruomenėse teisiniai ginčai dažnai išsprendžiami taikiai ir geranoriškai.

Tokia notaro veikla tam tikra prasme yra teisinė pagalba, tik teikiama kitaip nei valstybės nustatyta tvarka. Patariantis, tarpininkaujantis, išklausantis notaras savo veikloje neabejotinai atneša socialinių dividendų savivaldybės gyventojams. Būtent tokį notarą trokštame matyti savivaldybėse – atvirą, komunikabilų, jautrų ir dėmesingą. Tačiau minėtos veiklos perspektyvos notarą taip pat įstumia į subjektyvumo pavojus.

Kokias grėsmes čia galima įžvelgti ir kaip jos susijusios su šiandienos diskusija? Verta pabrėžti, kad notaras, vykdydamas savo veiklą, nuolat susiduria su interesų įvairove. Paradoksalu, tačiau kartais vienašalis sandoris gali paveikti kitų asmenų, jų grupių ar net bendruomenių interesus. Savo ruožtu steigiamo juridinio asmens – asociacijos būsima veikla galbūt palies šimtus, o gal ir tūkstančius šalies gyventojų. Notaras, pasikliaudamas savo teisine sąmone ir teisine kultūra, geriau už kitus žino, kokius trumpalaikius ir ilgalaikius padarinius lems atliktas notarinis veiksmas. Todėl notaras teisingumo svarstyklėse turi nuolat kruopščiai pasverti įvairaus dydžio ir formos žmogiškuosius interesus.

Asmuo, asmenų grupė, registruota asmenų asociacija, vietos bendruomenė ir galiausiai – asmenis vienijanti visuomenė. Vien šioje kiekybinėje sekoje susiduriame su keliais interesų lygiais, net neišskyrę kitų asmens bruožų. O juk asmuo kartu – žmogus, pilietis, gyventojas, interesantas, vartotojas, šeimynykštis ir kitų socialinių vaidmenų atlikėjas.

Dėl minėto asmens sąvokos daugiaprasmiškumo šios konferencijos tema yra ypač aktuali ir intriguojanti. Iš būsimų kalbų santraukų galima numanyti skirtingus pranešimų autorių požiūrius į notaro veiklos adresatą. Alternatyvių diskursų yra daug: „Asmuo ir notaras“, „Notaras ir vietos bendruomenė“, „Visuomenė ir notariatas“ ir kt. Kad ir kaip ten būtų, visi jie veda į mums ypač svarbų dialogą tarp notaro ir paprasto žmogaus.

Neabejoju, kad Jums pakaks laiko konferencijos temai išgildinti ir išradingumo ją interpretuoti. Nuoširdžiai linkiu Jums sėkmės aktyvioje, atviroje ir konstruktyvioje šiandienos diskusijoje.

Prof. dr. Vytautas Pakalniškis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedros vedėjas
1991–1992 m. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras

Kaip notarui adaptuotis šiuo sudėtingame

Sveikindamas visus Lietuvos notarus, noriu iškart pabrėžti savo asmeninį santykį su Lietuvos notariatu, todėl aš, kaip buvęs politikas, norėčiau kalbėti ne tiek apie notarą ir pilietį, kiek apie notariatą ir visuomenę.

Šiandien, žvelgdamas atgal, noriu priminti, kad mūsų šalies notariato reforma, prasidėjusi 1990 m., – viena sėkmingiausių Lietuvoje. Ji vyko greitai, sklandžiai ir veiksmingai. Šios puikiai pavykusios teisinės reformos pasekmė yra perspektyvi ekonomikos raida: notariatai juk vykdo ne tik teisinę veiklą – jie žengia į priekį, plėtodami ir šalies verslumą.

Trys sėkmingos notariato reformos priežastys:

1. Notariatai – gana kompaktiška teisininkų visuomenė Lietuvoje.
2. Notariatai tikėjo reformos reikalingumu nepriklausomoje Lietuvoje.
3. Notaro vaidmuo ir veikla – tai puikus asmeninių ir visuomeninių interesų sutapties pavyzdys.

Todėl aš galiu sakyti drąsiai – visuomenė turi būti dėkinga notarui, o ne atvirkščiai.

Žinoma, negaliu nepaminėti ir dar vienos notariato reformos sėkmės. Tai mano skiriami laurai ir geriausi padėkos žodžiai tuometiniam Vokietijos teisingumo ministrui p. Klausui Kinkelui. 1991-aisiais jis susikvietė Lietuvos, Latvijos ir Estijos teisingumo ministrus ir tiesiai šviesiai paklausė: „Kas stringa, kas opiausia?“ Pamenu, pasakiau: „Turime tvarkyti notariatą“. Ponas Kinkelis suprato iš pusės žodžio.

Kaip viskas vyko toliau, atsimenate ir Jūs, mieli notariatai: jis gavo finansavimą ir visą būrį mūsų specialistų išsiuntė į Vokietiją – stebėkite, matykitės, mokykitės, atsiminkite ir taikykite savo šalyse. Šiandien geriamam ministrui ponui Klausui Kinkelui už tai esu nuoširdžiausiai dėkingas.

Grįžę iš Vakarų mes supratome, kad gyvename ir toliau turėsime stengtis išlikti jau nebe tame pasaulyje, kuris mums buvo savas ilgus metus. Todėl penkiolikos metų Lietuvos laisvo notariato gyvenime svarbu yra ir tai, kad tada mes gyvenome industrinėje ir klasinėje visuomenėje ir pamiršome, kad Vakarai jau įžengė į postmodernų laiką bei veikia

postmodernistiniame pasaulyje?

pagal postmodernistinės visuomenės dėsnius.

Šioje visuomenėje sprendžiamos kitos dilemos. Viena iš jų – kaip tokioje nelengvoje naujoje visuomenėje elgtis notarui?

Prisimenu profesoriaus Donato Saukos nuostabią knygą „Fausto amžiaus epilogas“. Šiame eseistinio pobūdžio veikale kalbama, kad gyvename europinės poezijos, filosofijos, estetikos, fizikos ir mokslinių atradimų pasaulyje. Autorius rašo, kad „postmodernistinė visuomenė – tai nudaiktėjusi visuomenė“.

Aš noriu pabrėžti, kad postmodernioje visuomenėje labai didelę įtaką turi ir turės ne daiktai, o žmogiškieji resursai. Todėl postmoderniame amžiuje labai svarbu suvokti ir notarams, kad būtent žmogiškieji ištekliai turi būti iškeliami virš daiktinių.

Dėl šios priežasties būtina suprasti ir jau dabar numatyti, kad ir Lietuvos teisės pasaulis artimiausiu metu turės veikti ne tik daiktinės, materialiosios, veiklos kryptimi, o pasukti intelektualiuoju keliu. Esu įsitikinęs, kad rytoj mus privers įsisąmoninti ir tvirtinti ne tik vadinamąsias daiktų ar turto

perleidimo sutartis, bet ir naujuosius sandorius – intelektinės veiklos bei intelektinės nuosavybės. Tuo ir skiriasi postmodernus amžius nuo praėjusių epochų, tai ir yra postmoderniojo notaro iššūkis.

Turėdami omenyje, kiek buvo padaryta, kad šią dieną Lietuvos notariatas būtų toks, koks yra, privalome prisiminti: notaras ir tada, reformos metu, ir šią dieną, laisvos minties ir rinkos pasaulyje, niekada nepamiršo – jo darbas yra ypač atsakingas, jo rizika didelė ir kasdieninis veikimas valstybės mastu – ypač svarbus.

Dabartis notaro veikloje grįsta naujovėmis ir permainomis. Visi suprantame, kokių sunkumų dėl to tenka patirti, bet aš noriu priminti vieną: nauja dažniausiai yra priimama kaip blogis. O iš tiesų tai yra tik nepažintas dalykas. Ir drįstu teigti – visada geresnis už senąjį.

Naujiena Jūsų pasaulyje – ir pirmasis žurnalo „Notariatas“ numeris. Sveikinu.

Sveikinu Jus visus, pradėjusius brandžią notariato veiklą.

Pierre Becqué

Tourcoing (Prancūzija) notaras
Europos reikalų komisijos prezidento pavaduotojas
Europos notarų akademijos prezidentas

EUROPOS NOTARIATAS: VIENYBĖ ĮVAIROVĖJE

Man pasirodė svarbu šio seminario dalyvius supažindinti, o kolegoms notarams lietuviams priminti pagrindinius principus, kurie bendri beveik visiems Europos notariatams. Jie, be abejo, pasižymi didele profesinės veiklos įvairove, tačiau visiems šiems principams bendri vienodi pagrindiniai elementai.

Šiuos pagrindinius principus galima suskirstyti į tris temas :

- panašus identitetas ir galutinis tikslas,
- panaši veikla,
- beveik analogiškas statusas.

Apžvelkime šias tris temas.

I. PANAŠUS IDENTITETAS IR TIKSLAS

Lotyniškasis notariatas (iš viso jam priklauso apie 40 000 notarų) veikia dvidešimt vienoje Europos Sąjungos šalyje ir atlieka valstybės deleguotą teisingumo funkciją, kartu siekdamas teisinio saugumo, taikos ir konfliktų prevencijos. Tai yra puikus prevencinio teisingumo instituto pavyzdys.

Jeigu notariatas teatstovautų profesijai, reaguojančiai į rinkos poreikius ir taisykles, tai vartotojų gynimas ir šios rinkos taisyklės būtų sudarę sąlygas teisinėms profesijoms suvienodėti Europos Sąjungos kontekste, kuri jau savaime yra globalizacijos procesą pranašaujanti rinka.

Nepaisant kultūrinės įvairovės, panašius veiksmus turėtų atitikti vienoda paslaugų pasiūla, kuri atsižvelgtų tik į efektyvumo ir ekonominio rentabilumo imperatyvus.

Notariatas įvairiose šalyse veikia skirtingai, o tai paaiškina faktas, kad jis priklauso vienai iš valstybės galių – vykdomajai ir teisei galiai.

Notariatas atlieka valstybės deleguotas funkcijas, tai yra prevencinio teisingumo magistratūra: notaras tvirtina sutartis tarp šalių, o prieš šalims įsipareigojant, notarui pateikiami visi reikalingi paaiškinimai.

Šios valstybės deleguotos funkcijos galutinis tikslas yra konfliktų prevencija.

Kai notariatas pasuka rinkos link ir nutolsta nuo valstybės, pavyzdžiui, kai nebenustatomi įkainių dydžiai, atsiranda didelis pavojus, nes visi teisinių paslaugų teikėjai, kad ir kur jie būtų įsikūrę, pasirinktų tokį pat profilį ir elgesį.

Būdamas valstybės galios dalimi ir teikdamas viešąsias paslaugas, notariatas prisitaiko prie visuomenės, kurioje veikia, o tai paaiškina skirtingas veiklos ypatybes, apie kurias buvo užsiminta pradžioje.

Į CNUE (Europos Sąjungos notariatų taryba) susibūrę įvairūs Europos Sąjungos notariatai visiškai pagrįstai reikalauja Romos sutarties 45 straipsnio išimties, nes jie nėra paprasti ekonominės veiklos bendrojoje rinkoje vykdytojai, o valstybės atstovai. Apie tai šiek tiek pakalbėsime vėliau.

II. PANAŠI VEIKLA

A. Visų Europos notarų pagrindinė veikla yra dokumentų tvirtinimas

Tačiau kokia yra žodžių „dokumentų tvirtinimas“ prasmė?

Dokumentų tvirtinimas grynąja prasme būdingas viešajai valdžiai (nacionalinei valstybei, o ateityje galbūt Europos Sąjungai), kuri pripažįsta savo nurodyta ir privaloma forma gautus aktus ir suteikia jiems visišką veiksmingumą – didesnę įrodomąją ir vykdomąją galią. Pasirašydamos notaro patvirtintą aktą, šalys privalo vykdyti pasirašytą susitarimą be

galimybės apskūsti ir atsisako ginčyti tai, kas surašyta. Tai yra prevencinio teisingumo esmė, jam reikėtų teikti pirmenybę prieš ginčų teisinį reguliavimą: geriau įsipareigoti daryti tai, ką norima daryti, o ne būti įpareigotam daryti tai, ko nebenorima daryti.

Patikslinsime, kad mums tuščias atrodo noras suvienodinti civilinės teisės ir bendrosios teisės (*Common Law*) dokumentų tvirtinimo konceptus, siekiant kiekvienos teisinės sistemos vidinio rišlumo. Tiesą sakant, reikėtų nustoti iš *Common Law* tikėtis, kad joje visiškai ir paprastai bus pripažįstama teisės akto įrodomoji ir vykdomoji galia. Mes žinome, kad *Common Law* sistema iš esmės yra ginčų teisinio reguliavimo sistema ir čia būtų sunku pasiekti, kad teismas atsisakytų nagrinėti ginčijamus įrodymus ar piliečių prisiimtų įsipareigojimų vykdymą.

Čia iškyla kita didelė problema dėl notariškai patvirtintų aktų judėjimo per valstybių sienas, tačiau tai ne mūsų tema.

Šis supriešinantis požiūris puikiai iliustruoja ne rinkos produktų, o teisinės sistemos būdingų konceptų skirtumus.

Įrodomoji ir vykdomoji galia beveik visur yra notariško dokumentų tvirtinimo natūrali seka. Tačiau pripažinkime, kad beveik normalu, jog teisėjai dvejoja atsisakyti vykdyti teisingumą, ir visiškai nestebina, kad jurisprudencija yra linkusi griežtai apriboti ir lemti šią natūralią seką, o ypač vykdomąją galią. Notariatas turi būti budrus ir užtikrinti, kad akto efektyvumas nebūtų pažeidžiamas jurisprudencijos. Jeigu prevencinis teisingumas nori ir toliau siekti gerų rezultatų, jis turi išsaugoti visą savo vidinę logiką ir notarinis dokumentų tvirtinimas visais atvejais turi suteikti įrodančiąją ir vykdomąją galią.

Tačiau akivaizdu, kad su tokia notariškai patvirtintiems aktams suteikta galia yra susijęs išankstinis šalių konsultavimas. Visi Europos notariatai tai pripažįsta. Sunku įsivaizduoti, kad šalis įpareigotų notariškai patvirtinto akto galia, jei šalims iš anksto nebuvo suteiktos konsultacijos ir visa reikalinga informacija, kas leistų įvertinti prisiimamų įsipareigojimų padarinius.

Tačiau konsultacijų pobūdis ir apimtis yra įvairūs. Kai kuriems notariatams privalomas bendrasis konsultavimas, o tai apima konsultavimą dėl susijusių

su tvirtinamu aktu ir jo padariniais šalių teisių ir pareigų, patarimus dėl išeities iš pateiktos problemos išspręsti ir net patarimus dėl ekonominių sandorio aspektų (konsultavimas ekonominiais aspektais).

Tai tėra Prancūzijos notaro nuomonė, tačiau pridursiu, kad nors bendro pobūdžio konsultacijų pasitaiko gana retai, verta į tai atkreipti dėmesį. Jeigu notariatui yra deleguotos valstybės funkcijos, tai jis negali apvilti klientų lūkesčių. Klientas žino, kad notaras gerai išmano įvairius klausimus, įgijo šį gebėjimą stebėdamas ir kaupdamas patirtį, ir nesupranta, kodėl notaras pasirenka atsargų požiūrį ir dangstosi valstybės deleguotomis funkcijomis ar iš to išplaukiančiu bešališkumu.

Kita vertus, svarbu, kad konsultacijos būtų suteikiamos kiek galima anksčiau prieš pasirašant aktą. Efektyvi konsultacija yra tokia, kuri suteikiama sutarties projekto stadijoje, o ne ją patvirtinus. Kuo anksčiau iki šio etapo notaras įsikiša, tuo labiau konsultacijos bus vertinamos ir tuo aiškesnė bus notaro dalyvavimo pridėtinė vertė. Palikus tuščią vietą, kai formuojami projektai, reikėtų nesiimti atsakomybės, kurią visuomenė sieja su valstybės deleguota pagalbos funkcija, ir palikti nišą kitiems patarėjams, ypač advokatams. Tai taip pat reikėtų iš prevencinio teisingumo atimti galimybę parodyti savo efektyvumą. Pasitenkinimas tik aktus tvirtinančiu notariatu reikėtų ruošti jo panaikinimą. Notaras turi priimti atsakomybę. Dokumentai turėtų būti tvirtinami nedvejojant. Notariatas turėtų ryžtingai rinktis aktyvųjį aktų tvirtinimą, t. y. procedūrą, į kurią įeina parengiamasis etapas, kurio metu notaras šalims teikia konsultacijas.

Reikia pasakyti, kad dokumentų tvirtinimas kaip išskirtinė notarų funkcija yra aiškiai minimas beveik visuose teisyuose, nors tai negalioja konsultacijoms ir apie tai retai kalbama įstatymuose. Tačiau daugelyje šalių jurisprudencija konsultacijas laiko būtinu etapu prieš notarinį dokumentų tvirtinimą, o tai tėra notarams patikėto konfliktų prevencijos proceso terminas ir jo pabaiga.

Taigi reikia pabrėžti ryšį tarp aktų tvirtinimo ir konsultacijų.

Konsultacijos, kad ir kokiame teisės akte būtų numatytas jų teikimas – įstatyme, jurisprudencijoje ar notarų rūmų reglamentuose, – jo turi būti teikiamos kruopščiai, o už konsultacijų neteikimą turi būti taikomos sankcijos – taikoma civilinė ar drausminė atsakomybė.

B. Dokumentų tvirtinimo sritys

Įvairių Europos notariatų sistemų tyrimas leidžia suprasti, kad dokumentų tvirtinimas dažniausiai naudojamas trijose srityse:

- nekilnojamojo turto ir su juo susijusių paskolų sandoriuose,
- šeimos teisėje,
- ne visada – įmonių teisėje.

Kartais tai stebina, tačiau pastebima, kad šia kompetencija dalijamasi kartu su kitų profesijų atstovais: arba nėra išskirtinės notarų kompetencijos, arba notarinis dokumentų tvirtinimas yra neprivalomas.

Norėdami ginti savo logiką ir prevencinio teisingumo nuoseklumą, notarų profesijos atstovai turi užtikrinti, kad notarinis dokumentų tvirtinimas būtų privalomas su viešuoju interesu susijusiose srityse, nepamirštant, kad kai kurių privačių interesų svoris taip pat gali pažeisti viešąjį interesą. Dokumentų tvirtinimas būtų neprivalomas kitais atvejais, pavyzdžiui, kai šalys nori teisinio saugumo, kurį suteikia įrodanti ir vykdomoji galia. Visada reikia ginti notarinio dokumentų tvirtinimo monopolį.

Kita vertus, šios profesijos atstovai turi atidžiai sekti visuomenės pokyčius, praplėsti savo kompetenciją kitose srityse ir čia suteikti dokumentų tvirtinimo teisinį saugumą. Tačiau tai reikia daryti protingai ir atsargiai: prevencinis teisingumas nieko nelaimi, jei yra sukompromituotas. Kai kurie sektoriai puikiai laikosi ir be valstybės patikėtinio prevencinio dalyvavimo. Tam, kad prevencinis teisingumas išsaugotų savo svorį, jam derėtų veikti tik teisiniam saugumui labai jautriuose sektoriuose, kur konfliktai turėtų didelių ekonominių, socialinių ir moralinių padarinių.

Kai kurie notariatai gali veikti srityse, kurios niekaip nėra susijusios su notariškai patvirtintų dokumentų priėmimu. Platesnio pobūdžio konsultacijomis gali būti laikoma notaro teikiama pagalba arba paslauga, kurią jis teikia klientui, kuris į ją kreipiasi dėl jo kompetencijos ir patirties.

Kai kurie notariatai ginčija tokios veiklos tinkamumą. Aš asmeniškai manau, kad konsultacijos turi būti teikiamos, net jei jų prašoma notariškai netvirtinant dokumentų. Notaro konsultacijos nėra tiktai dokumentą tvirtinant teikiama paslauga.

Lotyniškasis notariatas yra daugiau negu tai. Jis

atsiranda įstatymų leidėjui priėmus atitinkamą sprendimą, norint, kad atsakingi patarėjai ir valstybinės valdžios atstovai būtų pasiekiami piliečiams. Jie svarbiais šių piliečių gyvenimo momentais turi jų išklausti, jiems padėti ir nukreipti tinkama linkme.

Tačiau ši papildoma veikla yra visiškai netinkama, jei ji įgyja komercinį pobūdį ir aptemdo notaro įvaizdį visuomenės akyse, nes ji notaro jau nebelaiko nepriklausomu ir bešališku valstybės patikėtinio.

III. NOTARO STATUSAS

Savaime aišku, kad visose Europos šalyse notaras yra valstybės deleguotas funkcijas vykdančias valstybės patikėtinis.

A. Notaras vykdo valstybės deleguotas funkcijas:

Užtikrinti teisingumą yra valstybės prerogatyva. Ši prerogatyva buvo patikėta notarui prevencinio teisingumo srityje. Notaras suteikia notariškai tvirtinamo dokumento galią, o ši galia priklauso tik valstybinės valdžios dokumentams, ją valstybė išplėtė ir kai kuriems piliečių aktams. Valstybė savo pačios paskirtiems valstybės patikėtiniams pavedė tvirtinamąją galią, kuri, kaip jau minėta, suteikia įrodomąją ir vykdomąją galią.

Notarui suteikta dalis valstybės viešųjų galių.

Valstybės deleguotos funkcijos vykdomos ne tik tvirtinant aktus, mes tai jau sakėme, jos taip pat vykdomos ir teikiant konsultacijas. Notaro konsultacija yra valstybės patikėtinio konsultacija. Notaras yra laisvasis konsultantas, nes niekas negali jam nurodyti, ką sakyti ar ko nesakyti – jis yra nepriklausomas, jo laisvei taikomos tik moralės bei etikos ribos.

Tai taip pat taikoma ir nepriklausomai notariško dokumentų tvirtinimo veiklai, tačiau su sąlyga, kad ji atitinka bendrąją prevenciniam teisingumui suteiktą pagalbos viziją. Jeigu taip nėra, tokią veiklą reikėtų vertinti labai atsargiai. Su valstybės deleguota funkcija nesuderinamos nepriklausomos veiklos vykdymas prieštarautų valstybės deleguotų funkcijų nenutrūkstamumui ir dalyvavimui visų rūšių vykdomoje veikloje.

B. Pilietybė – profesijai keliamą sąlyga

Pilietybės sąlyga norint tapti notaru yra vis dar būtina daugelyje Europos šalių, o tai rodo, kad valstybė pripažįsta, jog notaro veikla yra valstybinės galios dalis. Tačiau tai tėra nuoroda, nes, remiantis modernesne koncepcija, kurioje atsižvelgiama į globalizaciją, valstybė savo galią gali puikiau patikėti ir ne piliečiams.

Jūs žinote, kad notariatui tai yra labai jautrus klausimas. Tiesą sakant, Europos Komisija atsisako ES valstybėms narėms suteikti teisę pasirinkti notarų funkcijas išskirtinai skirti tik piliečiams. Ji mano, kad pilietybės sąlyga turėtų išnykti, nes notariatas negali turėti viršenybės Romos sutarties 45 straipsnio atžvilgiu. Priminsiu, kad šiame straipsnyje patikslinama, jog nuostatos dėl piliečių įsisteigimo laisvės Europos Sąjungoje netaikomos „netgi ne nuolat vykdomai valstybinės valdžios vykdomo veiklai“.

Komisijai atrodo, kad notariatas teatlieka paprastą ekonominę veiklą, kad įsisteigimo laisvė turėtų turėti viršenybę, ir pilietybės sąlyga turėtų išnykti. Aišku, notariatas negali sutikti su Komisijos samprotavimu, nes su tuo sutinkant būtų pripažįstamas grynai ekonominis profesijos pobūdis. Tačiau notariatas galėtų siekti to paties tikslo kaip ir Komisija ir sutikti, kad notaro profesija būtų prieinama ir ne piliečiams, jeigu šie atitiktų nacionalines šios profesinės veiklos sąlygas, kas garantuotų visišką ne piliečių notarų integravimąsi į vietos visuomenę. Ši integracijos garantija yra esminė, nes tokiu atveju ne piliečiai vykdytų viešosios valdžios veiklą.

Panašiai samprotauti galima ir diplomų atitikimo klausimu. Atrodo, kad notariatui nederėtų susitelkti ties pilietybės ir tik nacionalinių diplomų reikalavimo klausimu. Liberalizmo šalininkams, kurių gausu ES institucijose ir kuriems dokumento tvirtinimas jau yra sutarčių laisvės stabdis, pernelyg griežtos pozicijos dėl patekimo į notaro profesiją laikymasis patį notariatą pavaizduos kaip kliūtį kurti ES.

C. Monopolis, įkainiai ir *numerus clausus* išplaukia iš valstybės deleguotų funkcijų

Daugumoje Europos notariatų egzistuoja šie pagrindiniai institucijos ramsčiai. Ar tai yra atgyvenusios sąvokos? Savaime aišku, kad tai skiriasi nuo šių laikų dvasios, t.y. konkurencijos, laisvo judėjimo, įsisteigimo laisvės, globalizacijos ir elektroninės

erdvės. Šie aspektai tokie svarbūs tinkamam šios profesijos vykdymui, kad jų išnykimas gana greitai išprovokuotų ir patį profesijos išnykimą. Tikra tiesa, kad notariato galutinis tikslas, jo funkcijos ir statusas tarpusavyje susiję tokiais stipriais vidiniais loginiais ryšiais, kad netgi vieno fragmentinio aspekto išnykimas, be jokios abejonės, turėtų poveikį visumai.

Panagrinėkime kiekvieną jų atskirai.

1. Monopolis (kurį aš esu linkęs vadinti išskirtine notaro kompetencija) yra valstybės monopolio dalis.

Monopolis yra ekonominė sąvoka, kuri paneigia rinkos – laisvos konkurencijos taisyklės. Arba, kaip jau sakėme, notariatas nepriklauso rinkai. Jis susijęs su magistratais, priklauso teisingumo administravimo sistemai, kuri iš esmės yra valstybės kompetencija. Teisingumas yra valstybės monopolis. Jeigu notariatas būtų atskirtas nuo teisingumo administravimo ir būtų paprasta, kaip ir kitos, profesija, teikianti teisines paslaugas, tai notaro profesijos monopolis keltų problemų. Tačiau kai notariatas yra teisingumo esmė ir yra suvokiamas kaip teisingumo tarnas, prišiimantis savo prevencinę misiją, tai monopolis nebešokiruoja: vienintelis monopolis būtų dokumentų tvirtinimas, tačiau jis paprasčiausiai yra teisingumo monopolio dalis, kuris yra valstybės monopolis.

Tačiau monopolis apima privalomas pareigas.

Jeigu valstybė nurodo arba skatina kreiptis į notarą, savaime aišku, kad jis bus įpareigotas vykdyti savo pareigas. Be privalomo notarų funkcijų vykdymo nebūtų viešosios notariato paslaugos. Ventose įstatymo 3 straipsnyje aiškiai sakoma: „Notaras privalo atlikti savo pareigas, kai to reikia“. Suteikęs notarams monopolį, įstatymų leidėjas negalėjo jam palikti galimybės savavališkai teikti arba atsisakyti teikti savo paslaugas.

2. Prieiga prie teisingumo per įkainius

Pasauliniame kontekste, kuris palankus prekybos ir kainų liberalizavimui ir kur kai kurios valdžios institucijos stengiasi didinti konkurenciją, notariatas turi ginti įkainius.

Pagrindinė įkainių nustatymo priežastis yra ta, kad visi piliečiai galėtų pasinaudoti notariato

paslaugomis. Šios paslaugos užtikrina prevencinį teisingumą, o teisingumas nebūtų teisingumas, jei negalėtų visiems.

Valstybės nustatytų įkainių panaikinimas baigtųsi tuo, kad išnyktų privalomos notaro pareigos. Tai greitai sukurtų finansinių kliūčių. Garantija teikti prevencinio teisingumo viešąsias paslaugas išnyktų kartu su įkainiais. Monopolis tada taip pat prarastų savo egzistavimo priežastį, nes piliečių įpareigojimas arba skatinimas kreiptis į notarą prasmę turi tik tada, kai šis negali atsisakyti vykdyti savo pareigų ar padaryti savo paslaugas finansiškai neprieinamas. Dėl įkainių panaikinimo greitai būtų panaikintas notariatas, nes jis atsisakytų savo valstybės deleguotų funkcijų dėl rinkos, kur paslaugos teikiamos atsižvelgiant į paslaugų teikėjo, o ne piliečių interesus.

3. Numerus clausus ir geografinis pasiskirstymas

Numerus clausus tikslas yra užtikrinti nepriklausomą ir efektyvą notarams deleguotų funkcijų vykdymą. Būtent ekonominė pagalba garantuoja notarui visuomenės normas atitinkančias pajamas ir leidžia gerai organizuoti savo biuro darbą. Notaras turi turėti galimybę pasisamdyti kvalifikuotų darbuotojų, kurių dauguma turėtų universitetinį išsilavinimą, sudarytų kolektyvą, turintį pakankamai dokumentacijos ir modernių bei kokybiškų raštinės ir kompiuterinių priemonių. Iš savo biuro išlikimu susirūpinusio notaro negalima tikėtis nepriklausomam ir bešališkam pareigų ėjimui reikalingo sąžiningumo, atsidavimo ir prieinamumo. Notaras, kuris jaučiasi ekonomiškai nesaugus, nebeinvestuos į savo profesiją o dėl to nukentės profesijos efektyvumas ir dinamizmas.

Numerus clausus yra tinkamo teisingumo administravimo dalis ir vykdo notarų kontrolę. Tiesą sakant, jei valstybė perleidžia vienos profesijos atstovams dalį savo valdžios, tai turi būti atliekama atsargiai. Ji turi stengtis, kad šitaip perduota galia nesusilpnėtų, tai turi būti patikėta profesionalams, kuriuos ji mano esančius vertus tai atlikti, gebančius būti nepriklausomais ir kuriuos ji galėtų laisvai kontroliuoti.

Notarų biurų teritorinio pasiskirstymo politika turi užtikrinti ir notarų, ir jų biurų prieinamumą. Notarai bus prieinami, kai jų bus pakankamai, o notarų biurai bus prieinami, kai bus teritoriniu požiūriu tinkamai išdėstytas jų tinklas, užtikrinantis

piliečiams nedidelį atstumą iki biurų. Visiems piliečiams turi būti užtikrinama prieiga prie preventinio teisingumo. Įsisteigimo laisvė duotų pagrindą atsirasti ekonominei konkurencijai ir notarų biurams susikonsoliduoti ten, kur ekonominė veikla būtų pati palankiausia. Taip kaimai ir vietovės tarp miestų būtų tuščios, kai viešosios paslaugos čia yra reikalingos labiau nei kur nors kitur.

Savaime aišku, kad išanalizuoti elementai yra neatsiejamai susiję – įkainiai susiję su monopolium, o monopolis susijęs su įpareigojimu vykdyti savo pareigas. Kaip jau buvo sakyta, jei nebūtų įkainių, privalomas darbo pobūdis išnyktų. Tačiau įkainiai taip pat susiję su *numerus clausus* – kartu tai užtikrina notariato nepriklausomybę ir kokybę, nes suteikia jo profesinei veiklai reikalingų priemonių, nesukeliant ekonominės įtampos, taip pat tai suteikia galimybę visiems piliečiams gauti notarines paslaugas nedidinant kainos nei dėl jos derantis, nes įkainius nustatanti valstybė tokiu būdu turi teisę kontroliuoti notariatą.

D. Notaro profesija yra laisvoji profesija

Noriu priminti, kad kai kurie Europos notariatai netolimoje praeityje buvo valstybiniai ir kad kai kuriose šalyse atsakingi politikai vėl pasisako už valstybės tarnybą.

Na, o kodėl laisvoji profesija?

Ogi todėl, kad specifinės laisvosios profesijos charakteristikos yra kompetencija, kuri yra aukšto lygio išsilavinimo rezultatas, atsakomybė, nepriklausomumas ir etikos principų laikymasis – būtent šie elementai įkvepia pasitikėjimą, kas notariatui yra esminė vertybė.

Valstybė tikisi, kad notaras aiškins ir taikys įstatymus ir tikrins, ar jų laikomasi. Šiam tikslui valstybė turi kreiptis į profesionalus, kurie būtų ne tik atsakingi ir kompetentingi, bet ir atitiktų visas piliečių pasitikėjimui įgyti reikalingas sąlygas.

Įsipareigodamas vis kompleksiškesniame kontekste ir žinodamas, kad jam bus taikoma notariškai patvirtinto dokumento galia, pilietis norės patikimo patarėjo pagalbos.

O pasitikėjimas sudaro laisvosios profesijos konceptą.

Pasitikėjimas turi atsirasti iš laisvės, iš laisvo pasirinkimo. Pasitikėjimas valstybės tarnautojo asmeniu neatsiranda savaime, kad ir koks kompetentingas ir atsidavęs darbu jis būtų. Privatūs asmenys visada dvejose pasitikėti valdžios atstovu. Visiškai kitoks požiūris būtų į laisvosios profesijos atstovą. Pirmiausia dėl savo nepriklausomumo, o dar labiau dėl to, kad jis pasirinktas dėl su tarpusavio santykiais susijusių motyvų ir veiksnių, čia svarbus jautrumas, gebėjimai ir įvairiausi talentai.

Be to, laisvoji profesija naudojasi vienu stimulu, t. y. asmeniniu suinteresuotumu. Šis veiksnys laisvosios profesijos atstovo gyvenime yra ypatingas, nes jis žino, kad jo sėkmė didžiąja dalimi priklauso tik nuo jo paties. Jis nuolat stengsis gerinti savo paslaugų kokybę – išklausus, pasitelks kūrybingumą ir kantrybę. Jis pasirinks kompetentingus darbuotojus ir geriausias priemones, kad turėtų struktūrą, kuri užtikrintų geriausią paslaugą.

Tai yra dar vienas privalumas valstybei: šios investicijos į protus ir į priemones jai nieko nekainuoja.

IŠVADOS

Baigdamas norėčiau pakalbėti apie etiką, kuri yra kertinis visų Europos notariatų akmuo. Ji susijusi su notariato požymiais, kurie kartu yra ir vertybės: nepriklausomumu, konfidencialumu, bešališkumu ir atsakomybe.

Nepriklausomumas yra savaime suprantamas, kitų teisinių profesijų atstovai, pvz. magistratai, advokatai, taip pat yra nepriklausomi. Tačiau pabrėžkime, kad valstybės patikėtiniui ypač būtina būti griežtai nepriklausomam rinkos atžvilgiu: turi būti visiškai panaikinti bet kokie

komerciniai aspektai, merkantilinis požiūris ar kreipimasis į klientą jo namuose. Valstybės deleguota funkcija iš esmės yra svetima rinkai.

Konfidencialumas taip pat yra savaime suprantamas, nes be jo nebūtų piliečių pasitikėjimo. Atsakomybė neturėtų gąsdinti notaro. Tiesą sakant, asmeninė civilinė, drausminė, netgi baudžiamoji notaro atsakomybė yra galingas pasitikėjimo įgijimo faktorius. Pasitikėjimas atsiranda tik tada, kai yra galimybė kreiptis teisingumo – suteiktas pasitikėjimas ir prisiimta atsakomybė yra laisvosios profesijos pagrindas. Profesinių susivienijimų vadovybė turi įpareigoti notarus priimti atsakomybę ir užtikrinti, kad į jų kreipimąsi bus tinkamai reaguota, tam pasitarnauja privalomas prevencinis notarų draudimas nuo sukčiavimo atvejų ar žlugimo, apskaitos kontrolė ir nuolatinis mokymasis.

Notaro bešališkumas yra delikatus notarų etikos elementas. Jis, be abejo, yra natūrali etinė valstybės deleguotų funkcijų seka, bet, kita vertus, kaip jau buvo sakyta, notariatas negali vykdyti savo profesijos be pasitikėjimo. Na, o bešališkumu ir pasitikėjimu paremtų ryšių susidūrimas, t. y. valstybės deleguotų funkcijų ir laisvosios profesijos sąveika, gali sukurti įtampą.

Todėl Europos notariatuose vyrauja skirtingi požiūriai. Kai kurie notariatai pasirenka į neutralumą panašų bešališkumą – nemezga ryšių, esą neįsitraukimas į pasitikėjimu paremtus santykius apsaugos nuo priekaištų dėl bešališkumo nesilaikymo ir apsaugos notarą nuo atsakomybės. Kiti notariatai, priešingai, siekia išvystyti valstybinės pagalbos konceptą ir pasisako už įsipareigojimą. Be abejo, šie notariatai kartais rizikuoja atitrūkti nuo bešališkumo pareigos, tačiau reikia būti dėmesingiems visuomenės ir valdžios institucijų lūkesčiams.

Viena vertus, klientai prašo patarimų ir

įsipareigojimo. Kita vertus, valstybei reikalingi profesionalai, kurie dėl keliamo pasitikėjimo palengvina sandorius tarp šalių, o tai dažnai pareikalauja notarų bendradarbiavimo.

Noras, kad pagelbėtų pasirinktas padėjęs, yra savaime aiškus – kiekvienas turi teisę pasirinkti savo patarėją, o taip pat ir notarą, todėl gana dažnai notarai bendradarbiauja toje pačioje byloje. Manau, kad notariatui reikės visą savo esmę sutelkti ties šiek tiek pasenusia vertybe, kuriai reikės suteikti dinamikos – kolegialumo, o tai leis plėtoti kolektyvinio bešališkumo konceptą. Valstybės patikėtiniai – notarai sudaro bendriją, turinčią savo etiką. Su ta pačia operacija susiję notarai tarpusavyje sudaro trečiąją šalį kaip tos pačios notarų bendrijos nariai. Ši trečioji šalis sudaro kolegiją, kurios tikslas yra sutarties ar akto rezultatas, saugumas ir pusiausvyra, tada ši bendrija laikysis bešališkumo imperatyvo, kuris tapo kolektyviniu imperatyvu, tačiau kiekvienas notaras savo pasirinktą šalį apšviečia savo kompetencija ir patirtimi.

Netgi remiantis paviršutiniškomis žiniomis apie Europos notariatus galima teigti, kad visi jie laikosi pagrindinių principų, kuriuos mes pristatėme kaip Lotyniškojo tipo notariato pagrindą ir kuriuos visi įsiminė. Be abejo, monopoliai yra paplitę skirtingose šalyse, įkainiai skiriasi arba jų beveik nėra, kaip Olandijoje, atskirose valstybėse paskiriamų notarų skaičius taip pat skiriasi (pvz., vienas notaras 7500 gyventojų Prancūzijoje ir vienas notaras 15 000 gyventojų Lietuvoje). Tačiau pagrindas yra tas pats – notaras čia yra valstybės paskirtas valstybės patikėtinis, turintis dokumentų tvirtinimo monopolį, nepriklausomas ir atsakingas piliečių teisinio saugumo garantas.

Jeigu Europa nori išsaugoti savo teisinę kultūrą, kuri įsisąmonino, kad teisė visada padeda ekonomikai, būtina, kad notaras išliktų užtikrintu atsaku į visuomenės poreikius.

Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas

Notaro vaidmuo postmodernioje visuomenėje

Gerb. kolegos,

Mano tema, kuria turėčiau Jums šiandien skaityti pranešimą, yra ne tik įdomi, bet ir intriguojanti. Mat prieš kalbant apie Lietuvos notaro vaidmenį postmodernioje visuomenėje pirmiausiai reikėtų išsiaiškinti, ar Lietuvos visuomenę galėtume vadinti postmodernia? Tad ką reiškia sąvoka „postmoderni visuomenė“? Ji gali būti suprantama labai įvairiai. Mano supratimu, postmoderni visuomenė turi keltą labai svarbių bruožų. Pirmiausia tai pilietinė visuomenė, kurios dauguma narių geba savarankiškai vertinti aplink vykstančius procesus, asmens laisvę bei suvokia principo „elkis taip, kad netrukdytum kitam“ gilią prasmę. Antra – tai tolerantiška visuomenė, pakanti kito nuomonei, sugebanti diskutuoti, pasiekti kompromisą ir, kai tai būtina, priimti ir įgyvendinti ryžtingus sprendimus. Ir pagaliau trečia – tai visuomenė, kurios dauguma narių suvokia ir vertina Konstitucijos garantuojamų teisių bei pareigų visumą ir sugeba kovoti už tų teisių tinkamą realizavimą. Visi kiti postmodernumo bruožai, susiję su aukštųjų technologijų bei pramonės plėtra, mano manymu, yra antraeiliai.

Taigi ar galime Lietuvos visuomenę vadinti postmodernistine? Manau, kad ne. Mūsų visuomenei vis dar akivaizdžiai trūksta tolerancijos. Nuo tarybinių laikų dauguma esame pripratę visur matyti tik juoda arba balta, tik priešus arba draugus, tik teisius arba neteisius. Kita iš to kylanti problema – diskusijų trūkumas. Tai akivaizdžiai matyti ir iš šiuolaikinės notariato situacijos – notarai yra kalti dėl to, kad „daug“ uždirba, jie taip pat kalti, kad egzistuoja „įsivaizduojamos eilės“; jie yra nekultūringi, neaišku, už ką gauna atlyginimą, vengiantys tvirtinti nuorašus ir, kartais susidaro įspūdis, kad jie kalti vien todėl, kad egzistuoja. Tačiau politiniu lygmeniu nėra keliama problema, kodėl egzistuoja vienos ar kitos problemos, nediskutuojama, neieškoma efektyviausių problemų sprendimo būdų. Dažniausiai tik kaltinami notarai, o kadangi daliai visuomenės patinka, kai yra aiškus kaltininkas, drauge bandoma užsidirbti papildomų politinių balų. Jau vien iš pateiktos situacijos galime teigti, kad dar negyvename postmodernioje visuomenėje, dar daugiau – vargu ar galime teigti, kad gyvename modernioje

visuomenėje. Tačiau vargu ar ši situacija yra keista. Tik septyniolikti metai gyvename nepriklausomoje Lietuvoje, bandydami visi drauge kurti laisvą ir demokratišką, individo laisve pagrįstą visuomenę. Tai labai nedidelis laiko tarpas. Vakarų demokratijos link to ėjo šimtmečius. Vien rinkos ekonomika bei pagrindinių demokratijos institutų įtvirtinimas Konstitucijoje tėra kelio pradžia ir savaime negarantuoja greito modernios visuomenės bei laisvo individo susiformavimo. Tam reikalingas gana ilgas evoliucijos kelias. Taigi galime teigti, kad Lietuvos visuomenė ir jos žmonės yra ilgo ir sudėtingo kelio link modernios visuomenės pradžioje.

Kalbėti apie notarą postmodernioje visuomenėje šiandien, vadinasi, kalbėti apie Lietuvos notarą po dvidešimties ar trisdešimties metų, o tai, atsižvelgiant į mūsų šiandieninio gyvenimo tempus, pernelyg tolima perspektyva. Tad norėčiau aptarti notarų vaidmenį kelyje į postmodernią visuomenę, t.y. žvelgiant į artimiausių metų perspektyvą.

Pirmiausiai norėčiau aptarti **notarų vykdomų funkcijų bei notariato plėtros perspektyvas**. Kalbant apie notarų vaidmenį užtikrinant teisėtą civilinę apyvartą pirmiausiai būtina išsiaiškinti klausimą, kokios turėtų būti notaro aktyvumo ribos atliekant konkretų notarinį veiksmą – ar notaras turėtų tik patikrinti jau parengto dokumento turinį ir jį patvirtinti, ar turėtų pats aktyviai dalyvauti jį rengiant, tvirtinant ir, jeigu yra būtina, registruojant atitinkamą sandorį. Lietuvoje kol kas vyrauja pirmasis modelis, kai notarui dažniausiai pateikiamas jau parengtas sandorio projektas, o šis, patikrinęs jo teisėtumą, atlieka notarinį tvirtinimą. Manau, kad šis modelis turi tam tikrų trūkumų ir neatitinka šiuolaikiniam notariatui keliamų reikalavimų. Pirmiausia sandorio šalys turi kreiptis į advokatą, o tik paskui į notarą. Antra, notarui, esant tokiai situacijai, yra žymiai sudėtingiau išsiaiškinti tikrąją šalių valią, vienos ar kitos sandorio nuostatos atsiradimo motyvus, užtikrinti šalių lygybės principo tinkamą realizavimą ir pan. Notaras šiuo atveju dažniausiai tik formaliai patikrins parengto sandorio teisėtumą. Tuo tarpu, jeigu visą sandorio parengimo, tvirtinimo bei, esant reikalui, įregistravimo darbą nuo pradžios iki pabaigos atliktų notaras – visos minėtos problemos būtų išspręstos. Be to, civilinės apyvartos dalyviams tokia situacija

būtų žymiai patogesnė. Žengiant toliau link modernaus notariato, minima situacija turėtų tapti savaime suprantama taisykle. Klientas pas notarą turėtų ateiti su idėjomis, o palikti jo kabinetą jas realizavęs ir atitinkamai įforminęs.

Kalbant apie **notarą kaip „preventyvų teisėją“** labai svarbus mums atrodytų ir jo, kaip tarpininko, mediatoriaus, vaidmuo, siekiant išvengti ginčų perkėlimo į teismus. Ši funkcija yra glaudžiai susijusi su tiesioginių notaro funkcijų vykdymu. Jau rengiant ir tvirtinant sandorius notaras privalo išsiaiškinti tikrąją šalių valią, užtikrinti šalių lygiateisiškumo bei jų nediskriminavimo principų realizavimą. Taigi jau pradiniam civilinių teisinių santykių atsiradimo bei jų įforminimo tarp šalių etape notaras garantuoja, kad šalių tarpusavio teisės ir pareigos būtų suformuluotos aiškiai ir negalėtų būti traktuojamos dviprasmiškai, kad jos būtų ne tik teisėtos, bet ir proporcingos bei sąžiningos. Tai savaime padeda išvengti įvairiausių ginčų ateityje. Ir vis dėlto, jeigu tokių ginčų kiltų, notaras yra būtent tas asmuo, kuris galėtų būti tarpininku išsiaiškinant vienus ar kitus tarp šalių kilusius nesutarimus bei patikimu palydovu sudarant tarp šalių taikos sutartį, jeigu tokia yra reikalinga. Atsižvelgiant į notarų veiklos specifiką bei jų patirtį civilinės apyvartos įforminimo srityje, tarpininkavimo veikla jie galėtų užsiimti ne tik savo pačių tvirtinamų sandorių atžvilgiu, bet ir visais kitais atvejais, kai vienas ar kitas sandorius nebuvo tvirtintas notariškai.

Kalbėdamas apie **ateities notarą** negaliu nepaliesiti ir „vykdomųjų įrašų“ temos. Iš pradžių Lietuvoje šios sąvokos buvo apskritai atsisakyta, motyvuojant tuo, kad teisingumą vykdo tik teismas, vėliau vykdomieji įrašai buvo leisti čekių ir vekselių srityje. Tokia situacija egzistuoja ir šiandien. Tad ar vykdomųjų įrašų institutas iš tiesų prieštarauja konstituciniam principui, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai? Manytume, jog čia nėra jokio prieštaravimo, jeigu notaro taikomą skolininko gynybą traktuosime kaip nebaigtinę, kuri gali būti perkeliama į teismo procesą lygmenį. Jeigu įstatymų leidėjas numatytų atskirą vykdomojo įrašo išdavimo procedūrą, numatančią skolininko informavimą bei galimybę apskusti išduotą vykdomąjį įrašą teismui, konstitucingumo problemų, mūsų nuomone, šioje

sirtyje neliktų. Tuo tarpu šio instituto išplėtimas vienareikšmiškai atliktų teigiamą vaidmenį. Viena vertus, tai pagreintų dalies kreditorių teisių įgyvendinimą, kita vertus – teismams būtų sumažinta dalis krūvio. Pagaliau tokia situacija dar labiau prisidėtų prie notariškai patvirtinto dokumento autoriteto augimo bei notarinės formos plėtos civilinėje apyvarčioje.

Kitas svarbi sritis kalbant apie notaro funkcijų vykdymą – **seniūnų teisė atlikti tam tikrus notarinius veiksmus**. Ši seniūnų teisė paprastai argumentuojama tuo, kad seniūnai atlieka tik nesudėtingus notarinius veiksmus, kad kaimo žmogui tokia situacija yra patogesnė, kadangi nereikia vyksti toli pas notarą, juo labiau kad ne visuose rajonų centruose yra užimta notaro vieta. Tokia argumentacija man atrodytų visiškai nepriimtina. Seniūnų teisė atlikti notarinius veiksmus tai tas pats, kas notarui suteikti teisę atlikti chirurgines operacijas. Ar gali tai daryti specialaus išsilavinimo neturintis asmuo, kuris ne tik kad dažniausiai neturi supratimo apie galiojančią teisę, bet ir nesuvokia šių veiksmų atlikimo taktikos, metodikos ir pan. Kitaip tariant, kalbėti, kad seniūnas gali visa apimtimi įgyventi notarui deleguotas „preventyvaus teisėjo“ funkcijas bei užtikrinti atliekamo sandorio teisėtumą, nėra jokios prasmės. Pagaliau seniūnas neatsako asmeniškai už neteisėtą notariniu veiksmu klientui padarytą žalą – šią atsakomybę prisiima valstybė, kuri akivaizdžiai prisiima per didelę riziką suteikdama atitinkamas teises asmenims, neturintiems specialaus išsilavinimo bei pasirengimo. Atsižvelgiant į nurodytas problemas, būtina kaip galima greičiau naikinti seniūnų teisę atlikti notarinius veiksmus.

Kalbant apie **notarų trūkumo tam tikruose rajonuose problemą**, buvo pasigirsta net siūlymų atitinkamose vietovėse atgaivinti valstybinio notariato sistemą. Vargu ar šis pasiūlymas išspręstų problemą. Pirmiausiai valstybinio notariato sistema jau įrodė savo neefektyvumą rinkos ekonomikos sąlygomis. Notaras, kurio atlyginimo dydį bei darbuotojų skaičių nustato valstybė, kuris asmeniškai neatsako už savo veiksmais padarytą žalą, nėra suinteresuotas efektyviu darbu. Antra, toks notaras reikš papildomas išlaidas valstybei. Tačiau ar verta valstybei investuoti į visiškai neefektyvią sistemą? Akivaizdu,

kad neverta. Trečia, nėra aišku, ar valstybinis notaras bus Lietuvos notarų rūmų narys ir jeigu taip, tai koku principu jis mokės nario mokesčius? Ir pagaliau ketvirta, ši sistema sudaro palankias sąlygas įvairiausiems piktnaudžiavimams. Tad kaip turėtų būti sprendžiama notarų trūkumo atskiruose rajonuose problema? Leškant galimo problemos sprendimo būdo turėtume ir vėl žvilgtelėti į notaro profesijos prigimtį. Atsižvelgiant į tai, jog notariai vykdo jiems valstybės deleguotas viešojo pobūdžio funkcijas, valstybė turi teisę reikalauti, kad šios funkcijos būtų tinkamai realizuojamos visos valstybės teritorijoje, net ir tose teritorijose, kuriose tai ne visiškai finansiškai apsimoka. Šiuo atveju valstybė iš notarų korporacijos gali reikalauti tam tikro solidarumo prisiimant atitinkamas finansines išlaidas visai korporacijai. Gana įdomi ir naudinga mums gali atrodyti Austrijos patirtis, kurioje panašioje situacijoje Notarų rūmai primoka atitinkamam notarui tam tikrą sumą, kad jo pajamos siektų apskaičiuotą atitinkamo regiono notarų pajamų vidurkio minimumą. Viena vertus, ši sistema mokesčių mokėtojams nieko nekainuoja, kita vertus, ji garantuoja efektyvią „remiamų“ notarų darbo kontrolę iš Notarų rūmų pusės. Tiesa, labai svarbi sąlyga, norint užtikrinti efektyvų minėtos sistemos funkcionavimą – tai kokybiškas Notarų rūmų ir Teisingumo ministerijos bendradarbiavimas steigiant papildomas notarų vietas Lietuvos miestuose bei miesteliuose. Tik tuo atveju, jeigu sprendimas steigti notaro vietą „ekonomiškai nenaudingoje“ teritorijoje bus priimtas bendru abiejų pusių sutarimu, galėsime kalbėti apie efektyvų minėto modelio funkcionavimą, nes ir notarų bendruomenei bus aišku, kodėl yra daromos papildomos išlaidos iš Notarų rūmų biudžeto bei užkirstas kelias populistinio pobūdžio valstybės sprendimams priimti.

Notarų poreikio apskaičiavimo problematika. Notarų skaičius Lietuvoje – tai nuolatinė diskusijų tema. Iki šiol greičiausiai nebuvo nė vieno teisingumo ministro, kuris nebūtų padidinęs notarų skaičiaus. Argumentų notarų skaičiui didinti paprastai randama įvairiausių – didelės eilės, konkurencija, atliekamų paslaugų kokybės didinimas ir pan. Neretai pasigirsta ir siūlymų suteikti teisę advokatams atlikti tam tikrus notarinius veiksmus, įtvirtinant Vokietijoje egzistuojančią „advokato – notaro“ sistemą.

Tad kaip šiuos nuolat keliamus klausimus turėtume spręsti ateityje? Pirmiausiai norėtusi pareikšti kelias mintis dėl būtinybės riboti notarų skaičių. Akivaizdu, kad valstybė, pavesdama privatiems asmenims vykdyti tam tikrą viešo pobūdžio funkciją, privalo imtis priemonių, kad būtų užtikrinta ir šios funkcijos realizavimo kokybė. Tai yra pasiekama įvairiomis priemonėmis – kontrolės mechanizmu, priėmimo į notarus tvarka, laisva notarų tarpusavio konkurencija ir pan. Kaip vienas iš būdų užtikrinant aukštą notaro funkcijų realizavimo kokybę neabejotinai yra ir jų skaičiaus ribojimas. Tai priemonė, garantuojanti, kad kiekvienam notarui yra užtikrinama pakankama rinkos dalis, kad šis galėtų išlaikyti biurą, atitinkantį visus šiuolaikinio gyvenimo keliamus reikalavimus, darbuotojus bei kokybiškai dirbdamas būtų garantuotas dėl savo ateities. Situacija, kai notaras dėl pragyvenimo pasiryžta tvirtinti bet ką, yra ypač nepageidautina šiuolaikinėje visuomenėje. Tad notarų skaičiaus ribojimas yra labai svarbi jo nepriklausomumo ir objektyvumo garantija.

Pasirenkant būdus, kuriais remiantis Lietuvoje turėtų būti nustatomas būtinas notarų skaičius, apsisotata ties Vokietijoje galiojančiu principu, kad notarų poreikis yra apskaičiuojamas vadovaujantis objektyvizuotais kriterijais pagrįsta notarų poreikių vertinimo metodika. Šis kelias mums atrodytų gana efektyvus bei objektyvus, jeigu ši metodika yra grindžiama pakankamai formaliais kriterijais, neleidžiančiais politizuoti ar korumpuoti notarų skaičiaus nustatymo procedūros. Deja, manau, kad Lietuvoje galiojanti, kaip ir galiojusi, notarų poreikių vertinimo metodika neatitinka nurodytų kriterijų. Ji yra tiek bendra, kad leidžia politikams pagrįsti iš esmės bet kokios naujos vietos atsiradimą bet kokiame Lietuvos mieste ar miestelyje. Drįsčiau teigti, jog tai yra viena iš esminių sistemos ydų, sudarančių palankias sąlygas politikams kurti notarų vietas savo draugams, partiečiams, jų vaikams ir pan. Tik objektyvizuotos ir absoliučiai formaliais kriterijais pagrįstos notarų poreikio apskaičiavimo metodikos atsiradimas padėtų išvengti minėtų problemų. Tačiau, deja, iki šiol nematyti jokių pozityvių žingsnių nurodyta kryptimi, nors visiškai netoliese turime puikų Vokietijos pavyzdį, kur būtent tokia metodika egzistuoja.

Kalbant apie **Vokietijoje egzistuojančios „advokato**

– notaro“ sistemos įvedimą Lietuvoje, reikėtų atkreipti dėmesį, kad pačioje Vokietijoje daugeliu atvejų asmuo, net ir turėdamas abu statusus, pasirenka, kurią veiklą (notaro ar advokato) jis praktikuos. Be to, šioje sistemoje esama ir tam tikrų pavojų, susijusių su per daug skirtingu šių profesijų požiūriu į klientą. Notaras privalo būti objektyvus ir nešališkas abiejų šalių atžvilgiu, tuo tarpu advokatas – savo kliento atstovas. Ar pavyks šiuo atveju išvengti profesijų konflikto – tai didelių abejonų keliantis klausimas. Dėl šios priežasties vienareikšmiškai esu už „tik notaro“ modelį ateities Lietuvoje.

Tapimas notaru. Oficialiai neretai deklaruojama, kad notaro profesija reikalauja ypač gero profesinio pasirengimo, o jai keliami ypač aukšti kvalifikaciniai reikalavimai. Ar Lietuvoje yra būtent taip? Manyčiau, situacija yra atvirkščia tai, kuri deklaruojama Lotyniškojo notariato sistemoje. Lietuvoje notaru gali tapti tik teisės bakalauro išsilavinimą turintis asmuo, asmeniui, siekiančiam tapti notaru, net nėra būtina prieš tai pabūti notaro asesoriumi – pakanka tam tikrą laiką dirbti teisinį darbą, kuris gali neturėti nieko bendra su notaro veikla, stažo ir kelis mėnesius atlikti praktiką pas notarą. Dar daugiau, Notariato įstatymo pakeitimo projekte notarų asesorių instituto apskritai siekiama atsisakyti, juos pakeičiant notarų padėjėjais, nuo kurių priėmimo valstybė apskritai būtų nušalinta. Pagaliau tam tikrus notarinius veiksmus jau siekiama suteikti atlikti minėtiems notarų padėjėjams. Tokiais pasiūlymais yra nuvertinama notaro profesija kaip tokia, nekaltant jau apie notarinio veiksmo reikšmės visišką devalvaciją.

Notaro asesorius turėtų tapti esmine grandimi rengiant pamainą notarams. Valstybei nėra ir negali būti tas pats, kas ateityje užims laisvas notaro vietas, todėl per asesoriaus institutą yra garantuojama ne tik dviguba kandidatų atranka, bet ir tinkamas profesinis parengimas. Jau atrinkdama asesorius valstybė tikrina jų žinias, o atlikdami praktiką šie asmenys ne tik įgyja reikiamą profesinį pasirengimą, bet ir pademonstruoja asmenines savybes. Be to, asesorius yra savotiškas notariato ir valstybės kareivis. Jam gali būti keliami gana griežti darbo vietos reikalavimai. Pavyzdžiui, gali būti nustatyta pareiga pasibaigus asesoriaus praktikai atidirbti notaru tam

tikrą metų skaičių tose vietovėse, kurios nėra labai patrauklios finansiškai ir pan. Atsižvelgiant į nurodytas priežastis, ateityje Lietuvos notariatas turėtų plėtotis ta linkme, kad notaru galima būtų tapti tik per asesoriaus institutą. Tam tikrai asmenų grupei asesoriaus praktika galėtų būti sutrumpinta arba jie galėtų būti atleisti nuo asesoriaus egzamino laikymo, tačiau tapti notaru neatlikus šios praktikos turėtų tapti neįmanoma.

Notarų veiklos kontrolė ir jos reikšmė notarinio dokumento reikšmės augimui. Vienas didžiausių pastarųjų metų pasiekimų kalbant apie notarinio dokumento reikšmę tas, kad LR CPK jam yra suteiktas oficialaus dokumento statusas, reiškiantis jame patvirtintų faktų teisingumo prezumpciją bei draudimą jo turinį neigti liudytojų parodymais (išskyrus labai nežymias išimtis). Tad notarinio dokumento prilyginimas valstybės institucijos išduotam dokumentui yra rimtas žingsnis notarinės formos populiarinimo link, kartu ir teisėtos civilinės apyvartos didesniai sandorių skaičiui užtikrinimas Lietuvoje. Tačiau vien tik didesnės įrodomosios galios suteikimas pats savaime dar negarantuoja notarinio dokumento autoriteto augimo, o notaro, kaip preventyvaus teisėjo, vaidmens įsitvirtinimo. Kita šiems tikslams pasiekti būtina sąlyga – notariato ir teismų sistemos bendradarbiavimas bei teismų pasitikėjimo notarinio dokumentu augimas. Nebloga pradžia šio pasitikėjimo augimui buvo padaryta Notariato įstatyme numatius, kad apygardos teismo pirmininkas arba jo įgaliotas teisėjas teisingumo ministro nustatyta tvarka atlieka notaro veiklos teisėtumo kontrolę. Šios nuostatos pagrindinis tikslas buvo užtikrinti sistemingą notarų veikloje kylančių problemų aptarimą bei analizę su teismais, atsižvelgiant į egzistuojančią teismų praktiką. Šalia egzistuojančios ir Teisingumo ministerijos vykdomos organizacinės notaro veiklos bei teismų per atitinkamų skundų nagrinėjimą vykdomos teisėtumo kontrolės, ši forma turėjo užtikrinti nuoseklų notarų ir teisminės valdžios bendradarbiavimą didinant notarinio dokumento autoritetą. Deja, šios notarų veiklos kontrolės formos, kuri gana efektyviai veikia Vokietijoje, buvo atsisakyta motyvuojant tuo, kad teismai turi vykdyti teisingumą ir neužsiimti pašaline veikla. Vargu ar šis argumentas yra įtikinamas. Juk didėjant notarinio dokumento patikimumui, drauge būtų sumažintas ir

teismų darbo krūvis bei taptų paprastesnis kai kurių bylų nagrinėjimas. Be to, konstitucinė nuostata, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, vargu ar galėtų būti aiškinama kaip teigianti, jog teismai Lietuvoje vykdo tik teisingumą. Juo labiau kad ši veikla buvo pavesta vykdyti atitinkamų teismų pirmininkams kaip administracinės veiklos subjektams.

Šiuo metu **notarų veiklos kontrolę** atlieka tik Teisingumo ministerija, kiek ji nesusijusi su atlikto notarinio veiksmo teisėtumo patikrinimu bei teismais, ypatingą teisena nagrinėjant skundus dėl notarinio veiksmo atlikimo ar atsisakymo jį atlikti. Anksčiau egzistavusios sisteminės problemų analizės neliko. Pateiktame Notariato įstatymo projekte papildomai siekiama notarų atestacijos klausimus perduoti iš Notarų rūmų į Teisingumo ministerijos rankas. Nekyla jokių abejonių, kad šiuo žingsniu siekiama varžyti notariato savivaldos teises ir didinti ministerijos galias kontroliuojant notarų veiklą. Pats savaime ministerijos noras didinti savo kompetencijas notariato priežiūros srityje gal ir nėra labai peiktinas, tačiau kiekvienas tokio pobūdžio žingsnis turi būti pagrįstas ir didinti visuomenės pasitikėjimą notarų veikla. Juo labiau kad siūlomas žingsnis nėra jokia naujiena Lietuvos notariato istorijoje. Deja, ši praktika jau nepasiteisino. Pirmiausiai vargu ar kas nors geriau už notarus ir teisėjus gali patikrinti savo kolegų kvalifikaciją bei įvertinti jų profesinę veiklą kvalifikacijos požiūriu. Juk būtent toks yra atestacijos tikslas. Jeigu neeilines atestacijas siekiama skelbti už notarų profesinės etikos ar kitokio pobūdžio šurkščius pažeidimus, čia jau turėtume kalbėti apie drausminę, administracinę ar net baudžiamąją atsakomybę, bet jokių būdu ne apie atestaciją, kurios tikslas yra visiškai kitas. Deja, šiuos atsakomybės pagrindus norima sujaukti ir vėl grįžti prie laikų, kai ministerija buvo baubas, bet kada ir už bet ką notarui galintis paskelbti neeilinę atestaciją su neaiškiu turiniu bei aiškiai išreikštu politiniu atspalviu. Manychiau, kad tokios perspektyvos būtina visomis išgalėmis vengti.

Baigiant aptarti notaro veiklos kontrolės sistemą bei jos plėtros perspektyvas norėtusi sugrįžti prie sistemingos notariato bei teismų bendradarbiavimo būtinybės. Susistemintas ir pastovus teismų veikloje

kylančių notarinės praktikos problemų aptarimas bei jų analizė yra tiesiog neišvengiama būtinybė, jeigu mes norime, kad augtų teismų bei visuomenės pasitikėjimas notarinio dokumentu.

Notarinių veiksmų atlikimo įkainių nustatymo problematika. Pastaruoju metu ir vėl atgaivintos, atrodytų, jau pamirštos spekuliacijos notarinių įkainių tema. Teigiama, kad notarai nepagrįstai uždirba „milijonus“, o „vargšas žmogus“ vos tegali susimokėti nustatytą mokestį. Nesigilinsime šiandien į konkrečių įkainių dydžius, tačiau norėtusi aptarti keletą principinių klausimų. Pirmiausiai pabandykime aptarti klausimą, ar bloga yra situacija, kai geras notaras uždirba daug? Manychiau, kad tokia situacija yra gera ir skatintina. Neturime užmiršti, jog notaras yra laisvosios profesijos atstovas ir kaip kiekvienas šios profesijos atstovas jisai siekia uždarbio. Jeigu sutiksime su tuo, kad notarais turi būti pačios aukščiausios kvalifikacijos privatinės teisės specialistai, natūralu, kad jie turi gerai uždirbti. Geras notaras neprivalo galvoti, kaip sudurti galą su galu, sumokėti mokesčius, išlaikyti biurą bei darbuotojus. Tik tokia profesijos perspektyva užtikrins jos patrauklumą, geriausių specialistų pritraukimą į jos gretas bei notaro objektivumą ir nešališkumą, nes tik saugantis ir vertinantis savo profesiją notaras atliks nepriekaištingai pareigas. Taigi notarinių veiksmų atlikimo įkainiai turi būti pakankami siekiant minėtų tikslų realizavimo. Kalbant apie socialiai remtinus asmenis, ši sritis turi būti valstybės socialinės politikos dalis. Notaras nėra socialinės apsaugos politikos formuotojas ir neturi užsiimti veikla, kuri jam yra nebūdinga. Šiandien socialines problemas bandoma spręsti visiškai nevykusiai nustatant skirtingus notarinių įkainių dydžius fiziniams bei juridiniams asmenims ar mažinant atskirų veiksmų atlikimo įkainius. Kainų diferencijavimas pagal asmens formą neturi nieko bendro su valstybės socialine politika, nes fizinis asmuo nebūtinai yra mažiau turtingas nei juridinis. Be to, toks diferencijavimas kelia tam tikrų paties principo konstitucingumo klausimų. Juk Konstitucijoje įtvirtintas asmenų lygybės principas draudžia bet kokią asmenų diskriminaciją, taip pat ir formos pagrindu. Tuo tarpu kai valstybė nustato skirtingus įkainius už tą patį notarinį veiksmą, akivaizdžiai matyti, kad tokiu būdu siekiama juridinių asmenų sąskaita kompensuoti fizinių asmenų kainų sumažėjimą.

Notariato savivalda bei santykis su Teisingumo ministerija. Kalbant apie notariato savivaldos perspektyvas labai norėtusi ateityje matyti griežtą ir atsakingą savivaldą. Ne Teisingumo ministerija ir ne teismai užtikrins efektyvią notariato veiklą, o stipri ir principinga savivalda. Tik tada Jūsų bendruomenėje nebus toleruojami nusižengimai, nekalbant jau apie nesažiningą elgesį tiek klientų, tiek kolegų atžvilgiu, galėsime kalbėti apie stiprų ir modernų notariatą. Kiekvienas notaras turi jausti atsakomybę už visos korporacijos gerą vardą ir elgtis taip, kad šis vardas būtų kiekvieną dieną stiprinamas. Šia prasme manau, kad Lietuvos notariatas yra teisingame kelyje, tačiau praeis dar ne vieneri metai, kol savivaldos struktūros pašalins sistemoje kylančias problemas dar prieš ministerijos ar teismų įsikišimą.

Teisingumo ministerijos vaidmuo notariato atžvilgiu turėtų būti dvejopas – viena vertus, tai kontroliuojanti notaro organizacinę veiklą ir notariato politiką formuojanti institucija, kita vertus, teisingumo ministras – tai politinė notariato atrama, užuovėja. Akivaizdu, jog nuo Teisingumo ministerijos priklauso pagrindinės notariato gyvenimo taisyklės bei jų laikymosi kontrolė, tačiau nuo šios ministerijos priklauso ir ar notariatas žengs ramiau ir užtikrintu evoliucijos keliu, ar juo bus bandoma manipuliuoti, gąsdinti, įnešti isterijos atmosferą, siekiant laimėti vieną ar kitą politinį tašką ar pasirodyti „griežtu ir teisingu“ ministru, kovojančiu su „niekdariais“ notarais tautos akyse.

Savo pranešime pabandžiau trumpai apibūdinti šiandieninę notariato situaciją, jame kylančias pagrindines problemas bei nubrėžti jo raidos perspektyvą. Jeigu Lietuvoje notariatui, kaip ir kiekvienai teisinės sistemos daliai, užtikrinsime sistemingos evoliucijos pažangą, nebijosime pasisemti kitų valstybių patirties sprendžiant kylančias problemas, užtikrinsime bendradarbiavimo atmosferą su valstybės institucijomis, Lietuvos notariatas bus ir modernus, ir postmodernus. Trumpai tariant, tai bus notariatas, visiškai tenkinantis didėjančius civilinės apyvartos bei besivystančios visuomenės poreikius. Tai bus notariatas, kuris žengs koja kojon su naujovėmis bei naujais iššūkiais. To Jums visiems, mieli kolegos, ir linkiu.

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesorius,
advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas
ir Bartkus“ partneris

Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas

Lietuvos civilinio kodekso 6.159 straipsnis numato, kad sutarties forma yra būtinas sutarties elementas tik įstatymo numatytais atvejais. Ši norma leidžia daryti išvadą, kad šiuolaikinė Lietuvos sutarčių teisė grindžiama konsensualizmo principu, reiškiančiu, jog pagrindinę reikšmę sutarties sudarymui ir jos galiojimui turi sutarties šalių valia, o ne jos išreiškimo išorinė forma. Be abejo, konsensualizmas yra ilgos istorinės sutarčių teisės raidos rezultatas. Analizuodami sandorių (sutarčių) institutą istoriniu aspektu, akivaizdžiai pastebėtume, kad keliolika šimtmečių buvo atvirkštinė situacija – sutarčių teisei buvo būdingi gana griežti formalūs reikalavimai: sudarant sutartis privalėjo dalyvauti keli liudytojai, šalys turėdavo liudytojų akivaizdoje apsikeisti specialiomis frazėmis ar atlikti tam tikrus ritualinius veiksmus, rašytinės sutartys buvo antspauduojamos specialiais spaudais ir pan. Be abejo, šie formalūs reikalavimai nebuvo visose valstybėse vienodi – kontinentinėje Europoje jie buvo griežtesni, bendrosios teisės tradicijos valstybėse – liberalesni¹. Istorinės priežastys, būtent romėnų teisės įtaka, lėmė, kad notarinė sandorio forma tapo žinoma tik tose valstybėse, kuriose buvo didelė romėnų teisės įtaka. Tuo tarpu Anglijoje, kitose bendrosios teisės bei Skandinavijos

valstybėse lotyniškasis notariatas neprigijo ir atitinkamai notarinė sandorio forma šių valstybių sutarčių teisei nebuvo ir nėra žinoma. Tačiau ilgainiui reikalavimai sutarties formai vis labiau liberalėjo – vieni, labai archaiški, sandorio formos reikalavimai buvo apskritai panaikinti, kiti reikalavimai buvo sušvelninti.

Kas gi skatino sutarčių teisės raidą nuo formalizmo link konsensualizmo? Priežasčių būtų galima rasti daug, tačiau pagrindinėmis laikytinos prekybos, ekonomikos plėtra, visuomenės raštingumo didėjimas, valstybės kišimosi į privačius santykius masto mažėjimas, naujų informacijos priemonių perdavimo atsiradimas. Kaip žinoma, pagrindiniais formalizmo sutarčių teisėje trūkumais laikomi papildomos laiko ir finansinės sąnaudos. Todėl bet kokius formalius reikalavimus sutartims itin nepalankiai vertina verslininkai, kurie tokius formalumus pripažįsta viena iš verslo ribojimo priemonių. Iš tiesų formalizmas sutarčių teisėje gali sulėtinti civilinę apyvartą, gali išaugti sandorio vertė, jeigu formalių reikalavimų laikymasis bus susijęs su papildomomis išlaidomis. Pavyzdžiui, notarinė sandorio forma visada susijusi tiek su papildomomis sandorio sudarymo, tiek su

¹ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Cape Town: Juta and Co, Ltd, 1990, p. 68, 82; Simpson A. A History of the Common Law of Contract. Oxford: Oxford University Press, 1987, p. 599-601

papildomomis laiko sąnaudomis.

Nors šiuolaikinei sutarčių teisei būdingas konsensualizmas, tačiau sutarties forma įstatymų nustatytais atvejais turi labai svarbią reikšmę. Taigi ir šiuolaikinė sutarčių teisė žino tam tikrus formalizmo elementus. Dar daugiau – kai kurių valstybių šiuolaikinėje sutarčių teisėje pastebima tendencija didinti rašytinės sandorių formos atvejų skaičių siekiant apsaugoti vartotojų ir kitų asmenų kategorijų interesus. Ši tendencija kai kuriems autoriams tapo pagrindu kalbėti apie formalizmo sutarčių teisėje „renesansą“.¹ Taigi kokie argumentai pateisina vienuokių ar kitokių reikalavimus sandorio formai? Tokių argumentų būtų galima nurodyti keletą.

Pirma, rašytinės, o tuo labiau notarinės sandorio formos nustatymas leidžia geriau apsaugoti šalių interesus, nes tokiu atveju palengvėja sandorio sudarymo fakto įrodymas. Sudarytos žodžiu sutarties sudarymo faktą įrodyti gali būti problemiška, jeigu nėra liudytojų arba įstatymas draudžia panaudoti jų parodymus (CK 1.93 str. 2 d.) arba apskritai liudytojais sudarant sandorį nedalyvavo.

Antra, rašytinė, o tuo labiau notarinė sandorio forma leidžia užtikrinti didesnę šalių tarpusavio santykių aiškumą – rašytine forma išdėstytos sutarties sąlygos leidžia daryti aiškias išvadas apie sutarties turinį ir atitinkamai sumažina sutarties turinio nustatymo ir aiškinimo reikalingumą.

Trečia, sutarties forma, o ypač kai sutartis yra ir registruojama viešuose registruose, apsaugo trečiųjų asmenų interesus ir užtikrina civilinės apyvartos skaidrumą, nes leidžia identifikuoti turto savininką, turto perleidimo faktą ir perleidėjus, daiktinių teisių suvaržymus ir t.t.

Ketvirta, notarinė sandorio forma turi svarbią procesinę reikšmę, nes notaro patvirtinti dokumentai laikomi autentiškais dokumentais (*acte authentique*) ir dėl to jiems pripažįstama didesnė įrodinėjimo jėga, t.y. *prima facie*, galia.

Penkta, rašytinė, o tuo labiau notarinė sandorio forma skatina asmenų apdairumą, atidumą, rūpestingumą, nes, prieš pasirašydamas sutartį, asmuo elgiasi atsargiau, nei prieš išstardamas žodžiu – jeigu visas sutartis būtų galima sudaryti žodžiu, tai neabejotinai padaugėtų atvejų, kai sandoriai būtų

ginčijami vien todėl, kad šalis pasielgė impulsyviai, t.y. įsipareigojo gerai neapsvarsčiusi visų „už“ ir „prieš“. Antra vertus, notaras informuoja abi šalis apie sutarties esmę, jos sąlygas, išaiškina galimus neigiamus padarinius. Todėl notarinė sandorio forma yra savotiškas prevencinis mechanizmas, apsaugantis asmenis nuo gerai neapgalvotų sprendimų.

Šešta, rašytinė ar notarinė sandorio forma leidžia efektyviau apginti silpnesnę šalį, pavyzdžiui, vartotoją, nes notaras kontroliuoja, kad civilinėje apyvartoje nebūtų neteisėtų sandorių. Taigi privaloma notarinė sandorio forma leidžia notarui vykdyti savo prevencinę funkciją.

Septinta, vienašalių sandorių, pavyzdžiui, testamentų, įgaliojimo atveju notarinė sandorio forma leidžia sumažinti klastojimo atvejų skaičių. Pavyzdžiui, prieš kurį laiką Seime pateiktas CK 5.30 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, kuris numatė galimybę asmeninį testamentą surašyti ne tik testatoriaus ranka, bet ir atspausdinti ar surašyti kitam asmeniui, nesusilaukė pritarimo būtent dėl to, jog šio projekto kritikai pagrįstai teigė, kad tokiu atveju būtų buvę sudarytos sąlygos asmeniniams testamentams klastoti.

Aštunta, sandorio rašytinė, taip pat ir notarinė forma yra svarbi informacijos perdavimo priemonė. Turint omenyje šalių pareigą viena kitą informuoti apie sandoriui sudaryti svarbias aplinkybes (CK 6.163 str.), speciali sutarties forma šią pareigą padeda įvykdyti ir palengvina šios pareigos tinkamo įvykdymo fakto įrodinėjimą.

Devinta, kiekviena valstybė siekia užtikrinti imperatyvių normų, nustatančių tam tikrus ribojimus, tinkamą vykdymą. Vienas iš būdų užtikrinti šį sąvalstybės siekį yra privalomos notarinės formos nustatymas, pavedant sandorių teisėtumo kontrolę notarui. Pavyzdžiui, daugelis valstybių nustato tam tikrus ribojimus įgyti žemę. Jeigu žemės perleidimo sandoriams nebūtų nustatoma privaloma notarinė forma, tai nebūtų įmanoma užtikrinti, kad šalys šių ribojimų laikytųsi.

Dešimta, sandorio formos nustatymas valstybei leidžia užtikrinti verslo subjektų kontrolę (pvz., CK 2.4 str. 3 d. įpareigoja verslo subjektus vesti visų sandorių apskaitą, o tokia apskaita bus efektyvi tik

¹ European Contract Law/ by Kotz K., Flessner A. Voll. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 79

tuo atveju, jeigu sandoriai bus įforminami atitinkama forma), o drauge kovoti ir su vengimu mokėti mokesčius.

Taigi sandorio forma nėra praradusi reikšmės ir šiuolaikinėje sutarčių teisėje. Tačiau kokiais kriterijais turėtų vadovautis įstatymų leidėjas, nustatydamas vienam ar kitam sandoriui privalomą paprastą rašytinę ar notarinę formą? Šis klausimas neišvengiamai kilo pradėjus rengti naująją Lietuvos civilinį kodeksą. Kaip žinoma, tarybinei civilinei teisei buvo būdingas formalizmas – buvo nustatyta daugybė sandorių, kuriems buvo privaloma paprasta rašytinė forma. Pagal 1964 m. CK notarinė sandorių forma buvo privaloma tik įstatymo nustatytais atvejais. Tačiau šios normos nebuvo paisoma ir buvo daugybė atvejų, kai notarinės formos reikalavimą nustatydavo poįstatyminiai aktai. Notarinės sandorio formos reikalavimų gausą tarybinėje teisėje nesudėtinga paaiškinti – tuometinė valstybė siekė totaliai kontroliuoti civilinius santykius, o notaras, kaip valstybės pareigūnas, buvo šios kontrolės įrankis. Tendencija plėsti sandorius, kuriems privaloma notarinė forma, išliko ir pirmuosius metus po nepriklausomybės atkūrimo. Antai 1991–1992 m. buvo priskaičiuojama apie 40 įvairių įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų, kurie buvo nustatę privalomą notarinę vienokių ar kitokių sandorių formą.

Naujojo Civilinio kodekso rengimo darbo grupėje buvo vienbalsiai apsispręsta sumažinti formalizmą sutarčių teisėje, kartu sumažinant ir privalomų sandorio notarinės formos atvejų. Tuo tikslu buvo analizuojama užsienio valstybių patirtis. Ši analizė parodė, kad daugumoje valstybių privaloma notarinė sandorio forma nustatyta maždaug tokios pat rūšies sandoriams, o būtent:

- a) daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimui ir šių teisių suvaržymui (Japonija, Olandija, Vokietija ir kt.);
- b) vedybų sutartims (Italija, Olandija, Vokietija ir kt.).

Tačiau paaiškėjo ir kitas faktas – įvairiose valstybėse skiriasi skaičius sandorių, kuriems nustatyta privaloma notarinė forma. Bene daugiausiai tokių sandorių numatyta Belgijos, Italijos, Olandijos teisėje (be minėtų daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo ir šių teisių suvaržymo

sandorių ir vedybų sutarčių, privaloma notarinė sandorio forma nustatyta ir juridinių asmenų steigimo sandoriams, dovanojimo sutartims ir pan.). Kai kuriose Lotynų Amerikos valstybėse privaloma notarinė forma nustatyta dar didesniame sandorių skaičiui, pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse privaloma notarinė forma nustatyta net arbitražiniams susitarimams¹. Kita vertus, netgi daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo sandoriams privaloma notarinė forma nėra visuotinai žinoma. Pavyzdžiui, Italijoje galioja paprasta rašytinė forma sudaryti daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo sandoriai, Prancūzijoje privaloma notarinė forma nustatyta tik nekilnojamojo daikto įkeitimo sandoriams, žemės pirkimo ir pardavimo statybos reikmėms sandoriams.

Kaip jau buvo minėta, yra nemažai valstybių, kurios apskritai nežino privalomos notarinės sandorio formos (bendrosios teisės valstybės, Skandinavijos valstybės). Tokį skirtingą teisinį reglamentavimą lemia skirtinga notaro padėtis – notariatas, kaip mes jį suprantame Lietuvoje, nėra žinomas net šešiose Europos Sąjungos šalyse (Suomijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje, Airijoje, Danijoje, Kipre). Kuo būtų galima paaiškinti šį faktą? Priežasčių yra daug – tai ir istorinės priežastys (kaip minėta, šios valstybės nepatyrė tokios romėnų teisės įtakos (o lotyniškasis notariatas būtent atsirado senovės Romoje), kaip kitos valstybės) bendrosios teisės valstybėse yra žymiai didesnis advokatūros vaidmuo; visuomenės kultūrinės tradicijos ir t.t.

Rengiant naująją Lietuvos civilinį kodeksą buvo analizuojami ir tarptautiniai dokumentai, skirti sutarčių teisei suvienodinti. Pažymėtina, jog šiandien žinomi sutarčių teisės vienodinimo dokumentai apskritai nenustato jokių sutarties formos reikalavimų. Antai UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių Principų 1.2 straipsnis numato, kad sutartis gali būti sudaroma ir jos sudarymo faktas įrodinėjamas bet kokia forma, įskaitant liudytojų parodymus. Taigi šie Principai nenustato privalomos nei paprastos rašytinės, nei juo labiau privalomos notarinės formos. Analogiškai nuostata numatyta ir Europos sutarčių teisės principų 2:101(2) straipsnyje bei Europos civilinio kodekso projekte. Be abejo, šie dokumentai neturi privalomos galios ir nepaneigia nacionalinės teisės imperatyvių teisės normų (privalomą notarinę sandorio formą nustatančios normos būtent ir yra imperatyvios

¹ Blackaby N., Lindsey D., Spirill A. International Arbitration in Latin America. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 156

teisės normos), o tik atspindi bendras šiuolaikinės sutarčių teisės tendencijas. Antra vertus, nei minėti Principai, nei Europos civilinis kodeksas specialiai nereglementuoja daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo ar daiktinių teisių į jį suvaržymo sandorių. Taigi tokiems sandoriams bus taikomos nacionalinės teisės normos. Be to, minėti dokumentai nereglementuoja šeimos ir paveldėjimo santykių, o būtent šių institutų normos nustato nemažai atvejų, kai sandoriai turi būti sudaryti notarine tvarka.

Lyginamoji sandorio formos reikalavimų analizė Lietuvos civilinio kodekso rengimo darbo grupei leido padaryti išvadą, kad sandorio privalomos notarinės formos nustatymas gali būti pateisinamas dviem argumentais. Pirmiausia, privaloma notarinė sandorio forma leidžia apsaugoti viešą interesą, t.y. užtikrina, jog civilinėje apyvartoje nebūtų neteisėtų, amoralių, viešajai tvarkai prieštaraujančių sandorių. Todėl tokią formą tikslinga nustatyti tiems sandoriams, kurių sudarymas ir vykdymas yra itin reikšmingas valstybei viešojo intereso apsaugos prasme, pavyzdžiui, vedybų sutartis, daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo sandoriai ir pan.)

Antra, privaloma sandorio forma leidžia labiau apsaugoti ir privatų interesą, nes sumažinama apgaulės, klastojimo, suklydimo galimybė. Kaip žinoma, notaras ne tik rengia sutartis ir kitokius sandorius, bet ir tikrina asmens dokumentus, aiškinasi, ar sandorio šalys tikrai laisvai išreiškia savo valią, ar sandorio šalis nėra pripažinta neveiksnia. Be to, pas notarą lieka dokumento originalas ir tai apsaugoja dokumentą nuo klastojimo ar pakeitimo. Kaip minėta, notaro patvirtinti dokumentai turi *prima facie* galią. Todėl tikslinga nustatyti privalomą sandorio formą tiems sandoriams, kurių sudarymas yra susijęs su didele rizika, didelėmis investicijomis. Pavyzdžiui, šiuo požiūriu tikslinga nustatyti privalomą notarinę formą daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo ar šių teisių suvaržymo sandoriams, nes tokių sandorių kaina paprastai yra labai didelė, o žmogus per savo gyvenimą tokių svarbių sandorių tesudaro vieną kitą. Todėl būtina apsaugoti žmonių interesus, kad galbūt viso jų gyvenimo santaupos nebūtų prarastos dėl netinkamai parengtos sutarties. Šie kriterijai ir lėmė, jog CK 1.74 straipsnyje buvo nustatytas gana trumpas sandorių, kuriems

privaloma notarinė forma, sąrašas.

Tačiau net iki minimumo sumažinus sandorių, kuriems privaloma sandorio forma, skaičių, kai kam (pirmiausiai tam tikroms verslo struktūroms) ir šis sąrašas pasirodė per ilgas. Pastarųjų metų praktika parodė, jog CK 1.74 straipsnį, kuris yra imperatyvi teisės norma, bandoma apeiti. Pavyzdžiui, Akcinių bendrovių įstatymo 44 straipsnio 2 dalis numato, kad akcijų pasirašymo sutartys sudaromos paprasta rašytine forma net ir tais atvejais, kai akcijos apmokamos nekilnojamoju daiktu¹. Ši norma prieštarauja CK 1.74 straipsnio 1 punktui, nes tokia sutartis yra daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo sandoris. Antra vertus, privalomos notarinės formos netaikymas tokiems sandoriams kelia didesnę riziką, nes sudaromos sąlygos nesąžiningiems, apgaulingiems ar apsimestiniams sandoriams sudaryti. Yra ir kitas pavyzdys, kai imperatyvias CK normas paneigia kiti įstatymai. Pagal Finansinių priemonių rinkų įstatymo 25 straipsnio 4 dalį sutuoktinio įgaliojimas disponuoti vertybiniais popieriais, kurie yra bendroji jungtinė nuosavybė, išduodamas paprasta rašytine forma². Tokia norma sudaro sąlygas vienam iš sutuoktinių piktnaudžiauti ir pažeisti kito sutuoktinio turtinius interesus bei apeiti CK 3.92 straipsnio 4 dalies nustatytus reikalavimus.

CK nustatytos sandorio privalomos notarinės formos reikšmę menkina ir atskiri teismų sprendimai. Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. balandžio 6 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2007, išaiškino, kad nekilnojamojo daikto pirkimo ir pardavimo sutartis nėra vartojimo sutartis, nors pirkėjas yra fizinis asmuo, perkantis nekilnojamąjį daiktą savo asmeniniams, šeimos poreikiams tenkinti. Toks aiškinimas ne tik prieštarauja CK 1.39 straipsnio 1 daliai ir Europos Sąjungos politikai vartotojų teisių gynimo srityje, bet ir atima iš notarų galimybę tikrinti tokių sandorių teisėtumą CK 6.188 straipsnio bei kitų imperatyvių teisės normų, ginančių vartotojus, požiūriu. Būna tikėtis, kad greitai laiku Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ištaisys savo klaidą ir pakeis šią netinkamą praktiką.

Be abejo, būtų naivu manyti, jog notarinė sandorio forma yra panacėja nuo bet kokių neteisėtų sandorių. Neretai notaras objektyviai negali žinoti tam tikrų aplinkybių, todėl neteisėtam sandoriui

¹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914

² Valstybės žinios, Nr. 17-627

užkirsti kelio jis neturi jokių galimybių. Pavyzdžiui, praktika rodo, kad esti atvejų, kai notarui pateikiami asmens ar kitokie dokumentai yra taip kokybiškai suklastoti, jog klastojimo faktą gali patvirtinti tik ekspertas. Antra vertus, imperatyvius įstatymo draudimus šalys neretai sugeba apeiti tokiu būdu, kurio notaras objektyviai taip pat negali nustatyti, nes notaras nėra nei kriminalistas, nei privatus detektyvas ir jo galimybės pastebėti klastojimo ar kitokio neteisėtumo faktą yra ribotos. Taigi vien tas faktas, kad sandoris yra sudarytas notarine forma, dar nereiškia, jog jis ateiptyje nebus pripažintas negaliojančiu dėl vienokios ar kitokios priežasties, už kurią notaras gali ir neatsakyti. Be to, žinant mūsų teismų praktiką net ir notariškai patvirtinta sutartis gali būti pripažinta negaliojančia dėl suklydimo, dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms arba CK 1. 89 straipsnio pagrindu, t.y. įrodžius, jog viena sandorio šalis negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Tokia teismų praktika apskritai paneigia notarinės sandorio formos prasmę.

Pripažinus, kad notarinė sandorio forma nėra panacėja, gali būti keliamas kitas klausimas – o gal ateiptyje derėtų apskritai atsisakyti nuo privalomos sandorio formos? Kas gi įvyktų, jeigu būtų atsisakyta privalomos notarinės sandorio formos reikalavimo? Lyginamoji ir istorinė analizė rodo, kad notarinė forma nėra visuotinis reiškinys. Kokią formą taikyti sutartims, iš dalies priklauso ir nuo teisės tradicijų, ir nuo visuomenės kultūros, joje vyraujančių papročių ir moralinių nuostatų. Todėl galima teigti, kad atsisakius notarinės formos, civilinė apyvarta nežlugtų. Tačiau tokiu atveju neteisėtų ir apgaulingų sandorių neabejotinai labai padaugėtų, o tai savo ruožtu padidintų ir ginčų skaičių, ir civilinės apyvartos nestabilumą bei neskaidrumą. Taigi notarinė sandorio forma, atsižvelgus į prevencinę notaro veiklos funkciją, yra svarbi priemonė, užkertanti kelią neteisėtiems sandoriams ir stiprinanti civilinės apyvartos skaidrumą ir stabilumą.

Pripažinus notarinės sandorio formos svarbą, galime pagrįstai kelti klausimą, ar Lietuvoje yra išnaudojami visi šios formos privalumai? Viena-reikšmiškai į šį klausimą atsakyti būtų sudėtinga. Neabejotinai svarbus žingsnis suteikiant notarinei sandorio formai didesnę prasmę yra *prima facie* įrodomosios galios suteikimas notaro parengtiems

ir patvirtintiems dokumentams (CPK 197 str. 2 d.) Tačiau nei teismų praktika, nei teisės doktrina kol kas taip ir nepateikė atsakymo į klausimą, kam yra taikoma *prima facie* galia – tik tam, ką padarė notaras ir ką jis pats matė, ar apskritai visiems faktams, nurodytiems sutartyje? Pavyzdžiui, neretai sutartyje nurodoma, kad pirkėjas pinigus iš pardavėjo gavo iki sutarties pasirašymo arba kad šalys apžiūrėjo daiktą iki atleidamos pas notarą ir jokių jo defektų nenustatė. Ar *prima facie* galia bus taikoma ir šioms sutarties sąlygoms, nors notaras asmeniškai šių faktų nematė ir jų nefiksavo? Kaip minėta, šie klausimai dar laukia teismų praktikos ir teisės doktrinos atsakymų.

Kita vertus, jeigu notaro surašytas ir patvirtintas dokumentas laikomas autentišku dokumentu, tai kodėl kreditorius, įgijęs reikalavimo teisę pagal šį dokumentą, turi jį ginti bendra tvarka? Pavyzdžiui, kodėl kreditorius turi kreiptis į teismą dėl skolos, kurią patvirtina notaro parengtas ir patvirtintas dokumentas, išieškojimo lygiai taip pat, kaip ir tuo atveju, jeigu skolą patvirtintų paprastos rašytinės formos dokumentas? Lyginamoji analizė atskleidžia dar vieną notarinės sandorio formos privalumą – notaro sudaryti ir patvirtinti dokumentai kai kuriose valstybėse laikomi vykdomaisiais dokumentais, t.y. jie vykdomi kaip ir teismų sprendimai¹. Verėtų pagalvoti apie šiuos dalykus ir rengiant Lietuvos Notariato įstatymo pakeitimus.

Kas laukia sandorio (sutarties) formos ateiptyje? Ar išliks privaloma notarinė sandorio forma? Prognozavimas yra sudėtingas dalykas. Tačiau aišku yra viena – sąvoka „sandorio forma“ įgaus naujų prasmų. Jau dabar CK 1.73 straipsnio 2 dalis paprastą rašytinę sandorio formą apibūdina labai plačiai. Ir tai nenuostabu, nes kasdien tūkstančiai sandorių sudaromi elektroniniu būdu. Šiuolaikinių informacijos perdavimo technologijų naudojimas pažū išstums tradiciškai suprantamą rašytinę sandorio formą ir ilgainiui civilinė apyvarta iš esmės virs elektronine civiline apyvarta. Ko gero, netoli-moje ateiptyje net ir nekilnojamojo turto sandorius bus galima sudaryti elektroniniu būdu neišeinant iš savo biuro ar namų. Taigi keisis ir notarinės sandorio formos samprata. Todėl Lietuvos notarų laukia nauji iššūkiai ir išbandymai. Belpieka jiems palinkėti sėkmės jų atsakingame ir reikalingame darbe.

¹Herbots J.H. Conract Law of Belgium In International Encyclopedia of Laws. The Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 100-102

Svajonė Šaltauskienė

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narė
Vilniaus miesto 29-ojo notaro biuro notarė

NOTARO, SENIŪNO IR KONSULINIO PAREIGŪNO ATLIEKAMI NOTARINIAI VEIKSMAI

Pranešimo tezės

Vadovaujantis Notariato įstatymu, LR civiliniu kodeksu ir kitais įstatymais (pvz., 2005 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymu „Dėl 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 805/2004, sukuriančio neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, įgyvendinimo“) notariatai atlieka daugiau nei dvidešimties rūšių **notarinius veiksmus**. 250 notarų per metus atlieka daugiau nei du milijonus notarinių veiksmų.

Šis skaičius byloja, jog į notarą, kaip ir į savo šeimos gydytoją ar kunigą, per metus bent vieną kartą kreipiasi beveik kiekvienas Lietuvos gyventojas (neskaitant vaikų, neveikusių asmenų).

Vizitas pas notarą šiandieninėje postmodernioje visuomenėje tapo tokiu pat savaime suprantamu ir įprastu reiškiniu kaip vizitas pas bet kurį savo srities specialistą – gydytoją, advokatą, finansų patarėją ar viešųjų ryšių specialistą.

Ir koks gi kreipimosi į notarą tikslas? Kiekvienas asmuo, atlikdamas bet kokią sandorį, įsigydamas ar perleisdamas turtą, teises, priimdamas bet kokias teises ar patikėdamas savo teises ar pareigas kitiems asmenims, siekia būti užtikrintu, kad jo interesai nebus pažeisti, kad jo teisės ir teisėti lūkesčiai bus tinkamai ginami ir jis nebus apgautas nesąžiningo

verslo ar gyvenimo partnerio. Notariato nauda ir ekonomiškumas pasireiškia tuo, kad notariatas užtikrina prevencinį teisėtumą, civilinių santykių dalyvių veiksmų teisėtumą ir teisingumą paties notariato sąskaita, valstybei neturint dėl to jokių papildomų išlaidų.

Notariatas padeda valstybei vykdyti ne tik teisėsaukos, bet ir mokesčių bei teisingumo funkcijas. Pagal Notariato įstatymo 1 str., notaras užtikrina fizinių ir juridinių asmenų teisių ir teisėtų interesų gynimą. Notarinius veiksmus pagal galiojantį Notariato įstatymą atlieka ne tik notariatai, bet ir seniūnai bei konsuliniai pareigūnai.

Norint suprasti notariato vaidmenį teisinėje sistemoje, svarbu yra tai, kad notarinė veikla nėra komercinė veikla, ji neturi tikslo gauti daugiau pelno. Tai atspindi įstatyme numatytas draudimas notarui ir notaro atstovui kartu atlikti veiksmus, t.y. kai notaras negali eiti savo pareigų. Teisingumo ministro įsakymu skiriamas notaro atstovas ir atstovaujamas notaras neturi teisės atstovavimo metu atlikti notarinių veiksmų. Be to, notarą ir asmenis, kurie kreipiasi į notarą dėl notarinių veiksmų atlikimo, sieja ne sutartiniai, o teisiniai santykiai.

Notariatas – teisinės sistemos, kuri užtikrina teisinę pagalbą, dalis. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir

kiti įstatymai garantuoja kiekvienam piliečiui teisę į kvalifikuotą teisinę pagalbą. Tam tikrais atvejais asmenys gauna teisinę pagalbą nemokamai (pvz.: teisingumo ministro įsakymu patvirtinti Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinieji dydžiai, kurie numato didelį skaičių lengvatų asmenims, atliekantiems notarinius veiksmus).

• • •

Notaras užima ypatingą vietą tarp kitų teisinių profesijų atstovų, kurie taip pat turi teisinį universitetinį išsilavinimą ir profesionaliai užsiima teise.

Notaro veikla yra ypatingą įrodomąją galią turinčių dokumentų tvirtinimas, tai įtvirtinta Notariato įstatymo 26 str. Be to, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.74 str. nustatyta, kokie dokumentai privalo būti patvirtinti notaro, o notarinės formos nesilaikymas daro sandorius negaliojančiais. Apie tai labai išsamiai ir įtikinamai kalbėjo prof. V. Mikelėnas.

Notaro veikla susijusi su neginčo jurisdikcija, t. y. notaras vadovaujasi tik neginčijamais faktais ir įrodymais. Kilus ginčui tarp šalių, notaras negali kištis į ginčo sprendimą, o turi pasiūlyti suinteresuotoms šalims kreiptis į teismą, kadangi ginčų sprendimas – teismų prerogatyva.

Įstatyme nustatyti ypatingi kvalifikaciniai reikalavimai asmenims, norintiems tapti notariais (pvz.: išsilavinimas, notaro praktika, pilietybė ir kt.), nustatyti notarui veiklos apribojimai.

Notaras vykdo savo funkcijas Lietuvos Respublikos vardu ir tai suteikia jam viešosios valdžios atstovo statusą. Todėl notaras neturi teisės atsisakyti atlikti notarinį veiksma, nė vienam asmeniui, kuris kreipiasi į jį, išskyrus atvejus, kai notarinis veiksmas prieštarauja įstatymui, skirtingai nei advokatas, kurio veikla grindžiama advokato ir kliento sutartiniais santykiais.

Skirtingai nuo kitų asmenų, kurie teikia teises konsultacijas, notari ir advokatai nevykdo komercinės–ūkinės veiklos.

Advokatas yra „kliento tarnas“ ir gina tik jo interesus. Notaro ir kliento nesieja sutartiniai santykiai, notaras sudaro vienodas sąlygas visiems civilinio teisinio santykio dalyviams, gina teises ir teisėtus interesus ne tik tų asmenų, kurie atlieka veiksmą, bet ir kitų asmenų, kuriuos liečia atliekamas

notarinis veiksmas, taip pat viešą interesą.

Skiriasi apmokėjimas už notaro ir advokato atliktą darbą. Apmokėjimas už advokato paslaugas – sutartinis advokato ir kliento reikalas, o notaras už notarinius veiksmus ima nustatytą valstybės įkainį, tuo įstatymas iš anksto užtikrina notaro objektyvumą ir nesuinteresuotumą.

Notaras vykdo savo veiklą savarankiškai organizuodamas notaro biuro darbą ir pats išsilaikydamas, tačiau kita vertus – jis yra kontroliuojamas valstybės per Teisingumo ministeriją ir Notarų rūmus, jam taikoma tarnybinė priežiūra.

Notaro veikla, kaip ir teisėjo ar antstolio, grindžiama „įstatymo žinojimo“ prezumpcija, kadangi notaras, kaip ir šių minėtų profesijų atstovai, privalo išspręsti asmenų, kurie kreipėsi į juos, klausimą ir neturi teisės nusišalinti nuo klausimo sprendimo, išskyrus įstatymų nustatytas tam tikras išimtis. Be to, notaro veikla neturi tam tikros specializacijos (pvz.: kaip teisėjų ar advokatų), o tai reiškia, kad jis privalo žinoti visus įstatymus, reglamentuojančius notarinių funkcijų vykdymą, o tai lemia didesnius reikalavimus kvalifikacijai kelti.

Notaro veikla glaudžiai susijusi su tam tikrais psichologiniais aspektais, kuriuos lemia notaro nepriklausomumo ir objektyvumo principai. Pavyzdžiui, notaras negali atlikti veiksmų sau ir savo giminaičiams. Jis neturi būti suinteresuotas vieno ar kito notarinio veiksmo atlikimu asmeniškai.

Notaras visiškai atsako už savo, savo darbuotojų ir atstovų veiksmus. Nors jis ir vykdo valstybės funkcijas, valstybė neatsako už notaro veiklą. Valstybė notarui patikėjo šią svarbią ir labai atsakingą funkciją, notaras veikia kaip valstybės įgaliotas asmuo, tačiau už savo veiksmus atsako pats asmeniškai savo garbe, profesiniu autoritetu, savo bei savo šeimos turtu. Notaras, vykdydamas valstybės jam patikėtas funkcijas ir tokiu būdu užtikrinantis teisinę tvarką valstybėje, neapsunkina valstybės atsakomybės bei žalos atlyginimo našta. Notaras šią atsakomybę bei našta prisiima asmeniškai. Be to, valstybė, siekdama užtikrinti piliečių saugumą, įtvirtino notarų privalomąjį civilinės atsakomybės draudimą (taip pat kaip advokatams ir antstoliams).

Notaras, vykdydamas notarinę veiklą, faktiškai turi būti visų šalių patikėtinis. Šiuo aspektu jis tampa panašus į advokatą.

Atlikdamas dokumentų tyrimą, įvertindamas pateiktus dokumentus, siekdamas išsiaiškinti notariinių veiksmų dalyvių valią, jų motyvus, notaras turi tam tikrų panašumų su tyrėju.

Notaro vykdoma prevencinio teisėtumo funkcija siekiant užtikrinti atliekamų veiksmų teisėtumą notaro profesiją daro panašią į teisėjų. Be to, Notariato įstatyme įtvirtinti nepriklausomumo, objektyvumo, profesinės paslapties saugojimo principai panašūs į teisėjų veiklos principus.

Notaro dokumentas turi vykdomąją galią, t. y. patvirtinta sutartis tampa privaloma vykdyti šalims, o tam tikrais atvejais, kaip vykdomųjų įrašų darymas pagal čekius ir vekselius ir visiems asmenims (kaip teismo spaudimas), suartina notaro profesiją su antstolio profesija.

Taigi notaro profesija tarp kitų teisinių profesijų yra ypatinga, turinti daug kitų teisinių profesijų bruožų, tačiau kartu yra išskirtinė ir vykdo konkrečią įstatymų nustatytą teisinės sistemos funkciją.

Reikia pabrėžti, kad svarbiausias notaro uždavinys – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Šis, galima sakyti, vienintelis notaro uždavinys, apima ir pateisina visus klientų lūkesčius, nes apsilonkę pas notarą, jie gali būti tikri, kad jų teisės bei interesai bus tinkamai apginti.

• • •

SOCIALINĖS NOTARIATO FUNKCIJOS

Notariato funkcijas sąlyginai galima būtų skirstyti į:

1. Prevencinės,
2. Teisės taikymo,
3. Teisės saugos,
4. Mokesčių,
5. Registracijos (NETSVEP) funkciją.

Trumpai pakalbėsiu atskirai apie kiekvieną funkciją.

Prevencinė funkcija

Notaras, tvirtindamas dokumentą, turintį ypatingą įrodomąją galią, atlieka prevencinę funkciją, t. y. užkerta kelią kilti galimiems ginčams ateityje. Notaro patvirtinti dokumentai sudaro sąlygas teisių civilinių ginčų mažėjimui, o kilus ginčams

– teismams padeda išsiaiškinti tikrą šalių valią ir vadovautis jais, kaip dokumentais, turinčiais didesnę įrodomąją galią nei kiti dokumentai, sudaryti raštu, ar liudytojų parodymai.

Teisės taikymo funkcija

Notaras, tvirtindamas notarinį dokumentą, patikrina, ar civilinio teisinio santykio dalyvių veiksmai atitinka įstatymų reikalavimus. Notaras, vykdydamas savo funkcijas, vykdo, taiko ir laikosi įstatymų reikalavimų. Notaras atlieka tokius veiksmus, kuriuos suteikia jam įstatymas. Nors notaras gali tvirtinti visus dokumentus, kuriems ir neprivaloma notarinė forma tam tikrais atvejais, jis gali atlikti tik įstatyme nustatytus veiksmus, pavyzdžiui, vykduodamuosius dokumentus notaras gali tvirtinti tik dėl neapmokėtų čekių ar vekselių.

Teisės saugos funkcija

Notaras, vykdydamas savo funkcijas, užkerta kelią kilti kriminogeninei situacijai civilinėje apyvarčioje, padeda išsiaiškinti jau padarytus nusikaltimus (kadangi notarui pateikti ir patvirtinti dokumentai yra neginčijami įrodymai), sumažina nusikalstamumo lygį civiliniuose teisiniuose santykiuose, užtikrina juridinių ir fizinių asmenų saugumą.

Kadangi teismų veikla brangi, valstybė nustatė didelį skaičių sandorių, kuriems, ypač svarbiems ilgalaikiams dokumentams, privaloma notarinė forma. Tikslas – prevencinė teisės saugos funkcija ir tas faktas, kad raštu sudaromi dokumentai dažniau gali būti suklastojami, dažniau gali būti pažeidžiami įstatymai, asmenys, sudarantys juos, gali nežinoti įstatymų ir suklysti.

Mokesčių funkcija

Kadangi notaras savo veikloje vykdo valstybės įgaliojimus, jo veikla neatsiejamai susijusi su valstybės užduočių vykdymu. Notaras pagal Mokesčių administravimo įstatymo 50 str. privalo perduoti duomenis Valstybinei mokesčių inspekcijai (VMI) apie notarinį dokumentą, iš kurio gali kilti prievolė mokėti mokesčius valstybei. Paveldėjimo teisės liudijimą notaras gali išduoti tik patikrinęs, ar įpėdinis sumokėjo paveldimo turto mokesčius valstybei.

Apie sandorius, kurių vertė viršija 50 000 litų, ir įtartinus sandorius įstatymų numatytais terminais notaras privalo pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai (FNTT) ir t.t.

Registracijos funkcija

Siekiant sudaryti kuo saugesnes fizinių ar juridinių asmenų sąlygas civiliniuose teisiniuose santykiuose, įstatymas nustato privalomą tam tikrų juridinių faktų registravimą, kurį atlieka notaras, patvirtinęs notarinį dokumentą. Pvz.: notaras, patvirtinęs nekilnojamojo turto perleidimo sandorį, per 24 valandas privalo pranešti Nekilnojamojo turto registruui (NTR), patvirtinęs pareiškimą apie palikimo priėmimą ar testamentą, per tris dienas privalo pranešti Testamentų registruui, patvirtinęs sutuoktinių turto pasidalinimo sandorį, privalo jį užregistruoti Vedybų sutarčių registre ir t. t.

• • •

Norėdami konstruktyviai diskutuoti apie dabartinį notariatą, turime paanalizuoti kelis svarbius aspektus.

Notariato institucija tokia, kokia yra šiandien, t.y. laisva, nepriklausoma, kurios veikla pagrįsta Lotyniško notariato principais, sukurta tik 1992 m., t.y. beveik prieš 15 metų, priėmus Notariato įstatymą. Šio įstatymo paskirtis buvo reformuoti valstybinį notariatą į laisvą, nepriklausomą, kontinentinės teisės tradicijų pagrindu sukurtą notariatą.

Šiandien tinkamas metas pažvelgti į notariato raidos istoriją, kad galėtume geriau matyti šiandien kylančias problemas.

Priminsiu, kad šiuolaikinio notariato pastatas stovi ant svarbiausių trijų pamatų – *nepriklausomybės* (ekonominės ir nuo valstybinės valdžios ir valdymo organų), *nešališkumo* (t.y. funkcijų vykdymas atstovaujant visų notarinio veiksmo dalyvių interesams) ir *beveik absoliutaus profesinės paslapties laikymosi*, kas įtvirtinta Notariato įstatyme.

Lietuvoje buvo įvesti *numerus clausus* (notarų skaičiaus ribojimo), privalomi (valstybės nustatomi) tarifai, sustiprinta civilinė atsakomybė (nustatyta, kad notaras atsako visiškai už savo ir savo darbuotojų veiksmais padarytą žalą).

Laisvasis lotyniškasis notariatas atitiko tiek valstybės, tiek visuomenės lūkesčius ir interesus. Notarai buvo pagrindiniai nekilnojamojo turto privatizacijos proceso vykdytojai, prisiimančys atsakomybę už būsto ir žemės privatizavimo procesą. Privatizacijos biurai buvo apgulti, neturėjo patirties ir žmogiškų resursų, darė daug klaidų, tačiau notariato dėka procesas vyko pakankamai sklandžiai ir buvo

baigtas per maksimaliai trumpus terminus.

Kitas svarbus iššūkis, kaip ir kitoms teisinėms institucijoms, buvo naujojo Civilinio kodekso priėmimas, kuris įtvirtino neginčijamai svarbų notariato vaidmenį teisinėje sistemoje. Valstybė, žinodama notariato paskirtį, jo galimybes ir pasitikėdama juo, suteikė privalomą notarinį tvirtinimą beveik visiems svarbiausiems dokumentams: nekilnojamojo turto sandoriams, vedybų sutartims, paveldėjimo byloms vesti, hipotekai ir kitiems labai svarbiems veiksams.

Valdžios institucijos privalo įsiminti, kad notarai yra pagrindiniai sandorių saugumo užtikrintojai, ypač nekilnojamojo turto srityje, kai reikia apsaugoti silpnesniųjų teises – nepilnamečių, pagyvenusių asmenų ar ligonių. Dėl notaro institucinių savybių ir įstatyme nustatytų pareigų notariato vaidmuo nekilnojamojo turto srityje yra gera apsauga pareigūnams, atsakingiems už teisės į nekilnojamąjį turtą registraciją, kuriems notarų dėka tenka mažiau savo ir valstybės atsakomybės.

Dar vienas svarbus iššūkis – juridinių asmenų steigimo dokumentų teisėtumo tvirtinimo perdavimas į notariato rankas, 2004 metų sausį pradėjus veikti Juridinių asmenų registruui. Juridinių asmenų registravimo procesas nesulaukė didesnės kritikos, notarai gana greitai įvaldė šį procesą.

Ne kartą iš aukštų tribūnų buvo oficialiai pabrėžta, kad notariato institucija viena iš pirmųjų teisinių institucijų buvo reformuota greitai ir sėkmingai. Įvertinkite patys: 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojo Notariato įstatymas, o jau 1994 m. vasario 11 d. Lietuvos notariatas vienas iš pirmųjų iš postkomunistinių valstybių priimtas į Tarptautinę lotynų notariato sąjungą, dabar jau vienijančią daugiau nei 74 narius, atstovaujančių pusei pasaulio gyventojų. Įstojimas reiškė, kad jau 1994 m. Lietuvos notariatas atitiko visus lotyniškajam notariatui keliamus reikalavimus tiek įstatyminės bazės sukūrimu, tiek pasirengimu kokybiškai teikti paslaugas gyventojams.

Beje, reikėtų paminėti, kad notarai, skirtingai nei kiti laisvų profesijų atstovai, neturėjo jokių lengvatų ar galimybių privatizuoti nuomojamas patalpas, biurus ir materialinę techninę bazę turėjo skubiai susikurti patys. Prieš Lietuvos notariatą priimant į UINL, tarptautiniai ekspertai atliko notarų biurų auditą (panašiai, ką dabar atlieka Teisingumo ministerija). Tuo metu notaro biuro bendras vaizdas

mažai kuo skyrėsi nuo statistinio Vokietijos ar Austrijos notaro biuro.

Nuo notariato reformos pradžios jau praėjo beveik 15 metų ir visą šį laikotarpį notaras vykdė labai svarbias valstybės funkcijas, kurių tikslas – socialinės taikos tarp visuomenės narių užtikrinimas, kiekvieno asmens teisių ir teisėtų interesų gynimas, teisėtumo civiliniuose teisiniuose santykiuose užtikrinimas, todėl notariatas tikisi pasitikėjimo ir paramos iš valstybės.

Tuo tarpu šiandien mūsų valstybėje vyksta kietieji procesai, verčiantys abejoti, ar valstybė tikrai gerbia savo patikėtinį bei funkcijų vykdytoją ir teisėtų sandorių bei dokumentų apyvartos valstybėje garantą – notarą.

• • •

Jau beveik metus kalbama apie notariato reformą. Praėjusių metų spalį teisingumo ministras sudarė darbo grupę Notariato įstatymo pakeitimams ir papildymams parengti. Ir koks gi buvo Teisingumo ministerijos, kaip įstatymo pakeitimo iniciatorės, tikslas?

1) Sugriežtinti notarinės veiklos kontrolę bei vykdomosios valdžios galias, kontroliuojant notarų veiklą, kai vienas iš svarbiausių notarų veiklos principų – užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą.

2) Sugriežtinti reikalavimus notarų biurams.

3) Sukurti tariamą notarų karjeros sistemą, kai kaimo dirbantis notaras darytų karjerą ir persikeltų į miestą. Ar tai reiškia, kad kaimo vietovėje dirbančio notaro atliekami notariniai veiksmai yra mažiau svarbūs ar atsakingi, ir persikėlus į miestą bei atlikdamas notarinius veiksmus miesto klientams jis bus padaręs karjerą?

4) Panaikinti nuo pat Lotyniškojo notariato sukūrimo Lietuvoje prieš penkiolika metų bei daugelyje Europos ir pasaulio valstybių veikiantį kandidatų į notarus (asesorių), kurie geriau nei bet kas kitas perpranta notaro darbo specifiką bei tvirtai ir užtikrintai vėliau įsilieja į notarų gretas, institutą, vietoj jo sukuriant notarų padėjėjų institutą, kuriems, be kita ko, būtų suteikta teisė netgi atlikti notarinius veiksmus.

Teisingumo ministerija pateikė Vyriausybei įstatymo projektą, kuris buvo grąžintas su daugybe

pastabų, kurias derindami projektą buvo išreiškę ir Notarų rūmai.

Drįstu teigti, kad dabartinis Notariato įstatymas sukurta su didele atsakomybe, rūpesčiu, žiniomis ir besiremiant sėkmingai pirmyn žengiančių valstybių patirtimi. Taip pat – įdėjus daug širdies. Jeigu Teisingumo ministerija žino ir motyvuotai pagrindžia siūlymą šį Notariato įstatymą keisti, žinoma, kad mes nepraleidžiame to pro ausis. Lietuvos notarai visada bus tik už tobulėjimą ir dar geresnių rezultatų sieki, bet kad dabartinį įstatymą iš esmės reikėtų keisti, mes vis dėlto nemanome.

• • •

Per pastarąjį pusmetį net tris kartus mažinti *notarų imamo atlyginimo dydžiai* (2006 m. gruodžio 29 d. įsakymas, 2007 m. balandžio 3 d. įsakymas, 2007 m. gegužės 28 d. įsakymas). Trumpai norėčiau pakalbėti apie teisingumo ministro įsakymo „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1996 m. rugsėjo 12 d. įsakymo Nr. 57 „Dėl Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“ pakeitimo“ rengimo bei derinimo eigą.

- Pirmasis pakeitimas – 2006-12-29 teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-488 - sumažintas atlyginimas už nekilnojamojo turto sandorius iki 0,5 procento nuo sumos.

- 2007-01-18 teisingumo ministro įsakymu sudaryta darbo grupė Notarų imamo atlyginimo dydžiams peržiūrėti. Darbo grupėje taip pat dalyvavo nemažai verslo ir visuomeninių organizacijų.

- 2007-04-03 teisingumo ministro įsakymas dėl notarų imamo atlyginimo dydžių pakeitimo (įsigaliojo nuo 2007-04-11).

- Po vieno mėnesio 2007-05-02 raštu Teisingumo ministerija Notarų rūmams pateikė derinti dar vieną teisingumo ministro įsakymo projektą (pakeitimai parengti reaguojant į asocijuotų verslo struktūrų nuomonę bei spaudimą)

- Įvyko trys Teisingumo ministerijos, Lietuvos notarų rūmų ir asocijuotų verslo struktūrų atstovų susitikimai dėl teisingumo ministro įsakymo projekto pakeitimo, kuriuose iš esmės buvo susitarta dėl verslininkų vėl keliamų klausimų dėl konkrečių atlyginimo dydžių.

- 2007-05-28 pasirašytas teisingumo ministro įsakymas (nuostatos dėl įstatinio kapitalo ir įkeitimo įsigaliojo nuo 2007-05-30, likusios nuostatos – nuo 2007-06-15).

- Lietuvos notarų rūmai nuolat susirašinėjo su Teisingumo ministerija, dalyvavo teisingumo ministro ir jo patarėjo kviečiamuose pasitarimuose, tačiau į Notarų rūmų nuomonę iš esmės atsižvelgta nebuvo.

- Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacija vėl inicijavo kreipimąsi dėl notarų imamo atlyginimo dydžių pakeitimų jau po daugkartinio jų keitimo, derinto su asocijuotų verslo struktūrų atstovais. Manome, kad iniciatoriai nebuvo visiškai įsigilinę į situaciją bei esamą teisinį reglamentavimą. Vyriausybė sudarė darbo grupę dėl teisingumo ministro įsakymo pakeitimo.

Šiai situacijai pranešime skyriau tiek daug dėmesio norėdama atkreipti dėmesį į, švelniai tariant, nestabilią notaro padėtį, kai jis negali dėl tokios intensyvios įkainių kaitos planuoti savo biuro organizavimo klausimų (samdyti darbuotojų, aprūpinti technika, investuoti į biuro inventorių, patalpas ir pan.). Maža to, teisingumo ministro įsakymo pastabų 12 punkte nustatyta, kad įkainiai turi būti peržiūrimi tik vieną kartą per metus, kad notaras kas vienerius metus galėtų planuoti savo finansinę veiklą. Situacija šioje srityje kitokia.

Notariato įstatymo 19 straipsnis nustato, kad teisingumo ministro nustatomas notaro imamo atlyginimo dydis turi garantuoti notaro pajamas, kurios leistų jam būti ekonomiškai nepriklausomam, sudaryti geras klientų aptarnavimo sąlygas, įdarbinti reikalingus darbuotojus ir turėti gerai techniškai aprūpintą biurą.

Bet kokia ekonomiškai nepagrįsta verslo įtaka, jokiais teisiniais bei finansiniais argumentais nemotyvuojamas notarų imamo atlyginimo mažinimas gali pažeisti vieną svarbiausių notarų veiklos principų – notarų nepriklausomumą, o kartu ir asmenų, kurie atlieka notarinius veiksmus, teisių saugumą.

NOTARO VEIKLOS PAGRINDAS

Reikia atkreipti dėmesį, kad Lotyniškojo notariato sistema remiasi savarankišku ir atsakingu notaro darbo organizavimu.

1. Notaras dirba visiško savęs išlaikymo (finansavimo) pagrindu, negaudamas iš valstybės jokios paramos ar dotacijų.

2. Notaras atsako ne tik už notaro biuro darbą, bet ir asmeniškai atsako visu savo turtu už žalą, padarytą notarinio veiksmo dalyviams.

3. Atlyginimą už notarinius veiksmus nustato valstybė.

4. Tarifai turi būti nustatomi vadovaujantis socialinio balansavimo principu ir kompensacine sistema, t.y. daugiausiai laiko ir sąnaudų reikalaujantys notariniai veiksmai, tačiau kuriuos turi atlikti pagal įstatymą daug asmenų, kainuoja pigiau, negu faktiškai turėtų pagal darbo ir laiko sąnaudas, arba visai atleidžiami asmenys nuo apmokėjimo už juos, „subsidijuojami“ kitais notariniais veiksmais, kurie kainuoja brangiau.

5. Notaras, vadovaujantis teisingumo ministro įsaky mu dėl apmokėjimo už atliekamus notarinius veiksmus, privalo atleisti nuo mokesčio arba sumažinti atlyginimą tam tikriems notarinio veiksmo dalyviams.

6. Pagal Notariato įstatymą, notaras privalo saugoti savo patvirtintų dokumentų archyvą, o tai sudaro dideles finansines išlaidas, ir perspektyvoje turėti ir išlaikyti elektroninį notarinių veiksmų archyvą.

7. Notaras privalo savo veiklą drausti savo sąskaita privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu.

8. Notaras – svarbių mokesčių mokėtojas, mokantis privalomus mokesčius į valstybės biudžetą ir socialinio draudimo fondą, Notarų rūmams. Ir tik likusios lėšos – jo notaro biuro išlaikymo šaltinis.

9. Notaras privalo įrengti biurą, samdyti darbuotojus pagal teisingumo ministro įsaky mu „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ nustatytus reikalavimus, kurie nuolat griežtėja.

10. Tokiu atveju apyvartinis mokestis, t.y. mokestis, kurį sumoka klientai, iš esmės skiriasi nuo faktinių notaro pajamų. Todėl nelogiška būtų lyginti verslininkų pelną, kurį jie gauna atskaitę visas išlaidas, išskaičiuojant visus mokesčius ir privalomus mokėjimus.

Pažymėtina ir tai, kad jau nuo 2007-04-01 notarai

vieninteliai neatlygintai klientų vardu užsako pažymas iš VĮ Registrų centro nekilnojamojo turto sandoriams, renka atlyginimą už VĮ Registrų centro paslaugas bei perduoda surinktas sumas VĮ Registrų centrui. Nuo 2007-07-01 notariatai taip pat neatlygintai perduos klientų prašymus įregistruoti nuosavybės teises į įsigytą nekilnojamąjį daiktą. Nuo 2007-10-01 notariatai skaičius ir taikys lengvatas gyventojams už VĮ Registrų centro paslaugas. Be to, nuo 2008-01-01 planuojama įgyvendinti NETSVEP (Nekilnojamojo turto sandorių viešojoje elektroninėje paslaugoje) projektą, ir tai reikalauja papildomų notarų investicijų (atnaujinti org. techniką, programinę įrangą, samdyti papildomą darbuotoją), taip pat papildomų laiko bei darbo sąnaudų. Valstybė, perduodama notarams vis daugiau notarų veiklai iš esmės nebūdingų papildomų funkcijų, kurias notariatai teikia neatlygintai, kartu nuolat mažina notarų atlyginimo dydžius, neatsižvelgdama ir nepagrįsdama naujai nustatomų dydžių jokiais ekonominiais kriterijais bei nepaisydama kompensacinės notarų imamo atlyginimo dydžių sistemos užtikrinimo būtinybės.

Bet kokia nepagrįsta aiškiais teisiniais bei ekonominiais motyvais intervencija į notarų veiklą pažeidžia jų nepriklausomumo principą bei kelia grėsmę valstybės deleguotoms funkcijoms tinkamai įgyvendinti, kelia grėsmę notarų paslaugų kokybei, o kartu sukelia riziką į civilinių teisinių santykių aplinką patekti neteisėtiems sandoriams bei dokumentams.

Tačiau inicijuojant įvairiausių notarų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimus, iš pagrindų krečiant notarų biurus bei jų tvirtinamus sandorius, dėmesio svarbiausiam notarų uždaviniui bei pagrindinei veiklai – notariniams veiksams atlikti, visiškai neskiriama. Tad ar tokiu atveju galima kalbėti apie reformą ir spekuliuoti skambiomis frazėmis, kai teisinės sistemos reforma Lietuvoje notariato sistemoje jau seniai sėkmingai įvykusi ir notariatai jau beveik penkiolika metų dirba reformuotame notariate.

Ir iš tiesų, gal net nėra poreikio reformuoti to, kas kurta ne vienerius metus, prie ko dirbo ne vienas teisingumo ministras ir ne vienas mokslininkas ir kas puoselėta bei tobulinta ištisus penkiolika metų.

Galbūt, kalbant apie notariatą ir jo tobulinimo

perspektyvas, reikėtų grįžti prie esminio dalyko – notarinių veiksmų atlikimo kokybės.

Taigi, kaip minėjau, notariatai atlieka daugybę įvairiausių notarinių veiksmų: tvirtina sandorius, išduoda paveldėjimo teisės liudijimus, tvirtina bei saugo testamentus, protestuoja vekselius bei čekius, atlieka juose vykdomuosius įrašus bei išduoda jų pagrindus Europos vykdomuosius raštus, jei išieškojimą reikia vykdyti kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje ir kt. Tačiau dažniausiai į notarius kreipiamasi dėl tokių notarinių veiksmų atlikimo kaip dokumentų nuorašų liudijimas, įgaliojimų patvirtinimas, parašo tikrumo dokumentuose patvirtinimas (tai ir tėvų sutikimas, kad vaikas išvyktų į užsienį vienas ar su lydinčiu asmeniu). Tokie veiksmai sudaro apie 80 procentų visų atliekamų notarinių veiksmų, o atlyginimas už juos net nekompensuoja jų atlikimo darbo sąnaudų ir atlikdamas šiuos notarinius veiksmus notariatas patiria nuostolių.

Kad notariatas žmogui reikalingas ir kad žmogus juo pasitiki, liudija ir tai, kad į notariatą kreipiamasi ne tik tada, kai to reikalauja įstatymas, bet ir tuo atveju, kai žmogui pakaktų pasirašyti paprasčiausią sutartį pačiam, kai įstatymas nereikalauja jos notarinės formos (pvz.: preliminarios sutartys, paskolos sutartys, juridinių asmenų steigimo sutartys ir kt.).

Tačiau vis dėlto yra tam tikrų situacijų, kai svarbiausiais gyvenimo atvejais arti žmogaus notarų nėra, o notarinius veiksmus atlikti būtina. Todėl įstatymų leidėjas numatė atvejus, kai notarinius veiksmus gali atlikti Lietuvos Respublikos konsuliniai pareigūnai arba seniūnai. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad jų atliekamų veiksmų prigimtis išlieka notarinė ir yra visų pirma notarų prerogatyva, jų pareiga ir atsakomybė. Sutinku, kad kartais tai yra reikalinga, tačiau konsulinio pareigūno ar seniūno atliekami notariniai veiksmai turėtų būti išimtis, bet ne taisyklė.

• • •

Trumpai apie **konsulinių pareigūnų atliekamus veiksmus.**

Lietuvos Respublikos konsulinio statuto (toliau – konsulinis statutas) 2 straipsnio 1 dalyje konsulinio pareigūno sąvoka apibrėžiama taip: „Konsulinis pareigūnas – diplomatinėje atstovybėje ar konsulinėje įstaigoje dirbantis Lietuvos Respublikos

diplomatas, kuriam pavesta atlikti konsulinės funkcijas, taip pat garbės konsulinis pareigūnas¹.

1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių iki dabar yra vienintelė universali konvencija, reguliuojanti konsulinę veiklą. Tačiau svarbu pabrėžti, kad Vienos konvencija dėl konsulinių santykių nenumato konsulinių pareigūnų funkcijų baigtinio sąrašo. Atskirų valstybių praktika įvairiai išplečia šių funkcijų sąrašą. Todėl noriu pabrėžti, kad tarptautinės teisės normos šiuo atveju yra bendrojo, o nacionalinės – specialaus pobūdžio².

Taigi, kalbant apie konsulinių pareigūnų notarinius veiksmus, svarbu pabrėžti, kad notarinių, kaip ir kitų konsulinių funkcijų vykdymas priklauso nuo nacionalinių įstatymų ir dvišalių konsulinių konvencijų³.

Konsulinių pareigūnų atliekamiems notariniams veiksams skirtas Konsulinio statuto 32 straipsnis grindžiamas Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 25 straipsniu, kur nustatyta, kad „notarinius veiksmus Lietuvos Respublikos piliečiams, esantiems užsienyje, atlieka Lietuvos Respublikos konsuliniai pareigūnai“⁴. Notariato įstatymo 27 straipsnyje pateikiamas sąrašas konsulinio pareigūno atliekamų notarinių veiksmų. Konsulinis pareigūnas:

- 1) tvirtina sandorius, išskyrus sutartis dėl Lietuvos Respublikoje esančių nekilnojamųjų daiktų perleidimo, perdavimo naudotis, įkeitimo ar kitų daiktinių teisių ar jų suvaržymo;
- 2) liudija dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą;
- 3) liudija parašo dokumentuose tikrumą;
- 4) liudija dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą;
- 5) tvirtina faktą, kad fizinis asmuo yra gyvas ir yra tam tikroje vietovėje;
- 6) priima saugoti asmeninius testamentus;
- 7) tvirtina dokumentų pateikimo laiką;
- 8) priima jūrinius protestus;
- 9) atlieka kitus įstatymų numatytus notarinius veiksmus.

Sąrašas nebaigtas, vadinasi įstatymai gali nustatyti konsulams atlikti ir kitus notarinius veiksmus. 1992 m. priėmus Notariato įstatymą, konsulinėms įstaigoms, be šiandien numatytų notarinių veiksmų, dar buvo pavesta:

- 1) imtis priemonių paveldimam turtui apsaugoti;
- 2) išduoti paveldėjimo teisės liudijimus;
- 3) išduoti nuosavybės teisės į dalį sutuoktinių bendro turto liudijimus;
- 4) priimti kaip depozitą pinigus ir vertybinius popierius;
- 5) daryti vykdomuosius įrašus pagal konsulinių pareigūnų patvirtintus dokumentus.

Konsulinis statusas nedraudžia notarinių veiksmų sąrašo numatyti konsulinėse konvencijose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bei Kinijos Liaudies Respublikos dvišalėse konsulinėse konvencijose⁵.

Kalbant apie konsulinių pareigūnų notarinių funkcijų ypatybes, reikia paminėti Vienos konvencijos 5 straipsnį, kuriame numatyta, kad konsulas gali atlikti kitas funkcijas, nustatytas atstovavimo valstybei, jeigu jos neprieštarauja rezidavimo valstybės įstatymams ir poįstatyminiams aktams⁶.

Pagal L. Oppenheimą, notarinės funkcijos yra specifinės tuo požiūriu, kad, kitaip nei kitos konsulinės funkcijos, kurias konsulas vykdo remdamasis tradicine tarptautine teise, šios funkcijos priklauso nuo rezidavimo valstybės įstatymų ir, jeigu juose nenumatytos, jų vykdyti negalima⁷.

Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos atlieka notarinius veiksmus prašant Lietuvos Respublikos piliečiams⁸.

Konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų tvarką nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2006 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 1R-105/V-55 „Dėl konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo“.

Be to, reikia atkreipti dėmesį, kad Konsulinis statusas nedraudžia notarinių veiksmų sąrašo numatyti konsulinėse konvencijose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bei Kinijos Liaudies Respublikos dvišalėse konsulinėse konvencijose⁹.

1994 m. rugsėjo 22 d. įstatymo redakcija konsulinėms įstaigoms dar buvo suteikta teisė

¹LR konsulinis statusas Nr. X-619 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2492.

²Jaruševičius V. „Konsulinės funkcijos“ // Teisė. 1999 Nr. 33 (4).

³Jaruševičius V. „Konsulinės funkcijos“ // Teisė. 1999 Nr. 33 (4).

⁴LR Notariato įstatymas Nr. I-2882 // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

⁵Jaruševičius V. „Konsulinės funkcijos“ // Teisė. 1999 Nr. 33 (4).

⁶Viena Convention on Consular Relations, 1963. United Nations Treaty Series. Vol. 596. New York: United Nations, 1969.

⁷Oppenheim's International Law. Vol. 1, Parts 2–4. London and New York, 1992. – p. 1141.

⁸Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija: <http://www.urm.lt>

⁹Jaruševičius V. „Konsulinės funkcijos“ // Teisė. 1999 Nr. 33 (4).

protestuoti vekselius ir čekius.

• • •

Vadovaujantis Notariato įstatymo 271 straipsniu, taip pat nuo 2003 m. vasario 12 d. **seniūnai** neatlygintinai atlieka seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojams šiuos notarinius veiksmus:

- 1) tvirtina įgaliojimus, kuriuos fiziniai asmenys duoda korespondencijai (konkrečiai - siunčiamiems pinigams ir siuntiniams) gauti, taip pat darbo užmokesčiui ir kitoms su darbo santykiais susijusioms išmokoms, pensijoms, pašalpoms, stipendijoms, išmokoms už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją gauti;
- 2) liudija dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą;
- 3) liudija parašo dokumentuose tikrumą.

Nuo 2007 m. birželio 1 d. seniūnai taip pat liudija tėvų parašo rašytiniame sutikime, kad vaikas išvyktų į užsienį vienas ar su jį lydinčiu asmeniu, tikrumą (LR Vyriausybės 2007-04-25 nutarimas Nr. 414 „Dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarkos patvirtinimo pakeitimo“).

Iki Notariato įstatymo 2003 m. vasario 12 d. redakcijos seniūnų atliekamus notarinius veiksmus reglamentavo 1995 m. LR įstatymas „Dėl notarinių veiksmų atlikimo kaimo vietovėse“. Vadovaudamiesi šiuo įstatymu, seniūnai už nustatyto dydžio atlyginimą atlieka šiuos notarinius veiksmus:

- 1) tvirtina testamentus;
- 2) tvirtina kitokius sandorius (sutartis, įgaliojimus ir kt.), išskyrus sutartis dėl nekilnojamojo turto perleidimo, taip pat autotransporto priemonių panaudos ir perleidimo sutartis;
- 3) imasi priemonių paveldimam turtui apsaugoti;
- 4) liudija dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą;
- 5) liudija parašo dokumentuose tikrumą;
- 6) perduoda vienų juridinių ir fizinių asmenų pareiškimus kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims.

Prieš priimant šį specialų įstatymą merai ir viršaičiai notarinius veiksmus atliko vadovaudamiesi Valstybinio notariato įstatymu, kurio kai kurių nuostatų galiojimas buvo pratęstas specialiu įstatymu (1994 m. kovo 24 d. įstatymu).

• • •

Kuo gi skiriasi notarų ir konsulinų pareigūnų ar seniūnų atliekami notariniai veiksmai?

Visų pirma, notarai yra savo srities profesionalai, notarinių veiksmų atlikimas – notarų duona, kaip žurnalisto duona plunksna. Ne veltui Konsulinis statusas numato, kad Notarų rūmai konsultuoja bei teikia informaciją konsulinams pareigūnams apie notarinių veiksmų atlikimo ypatybes.

Taip pat 2005 m. Notarų rūmų Prezidiumas buvo patvirtinęs planą, pagal kurį notarai kartą per mėnesį turėjo vykti į savivaldybių centrus ir padėti seniūnams atlikti notarinius veiksmus. Deja, praktika parodė, kad ši pagalba nepasiteisino. Pasirodė, jog žmonėms paprasčiau ir patikimiau atvykti tiesiai pas notarą ir gauti kokybišką paslaugą, už kurią notaras prisiima visą atsakomybę.

O kokia gi konsulinų pareigūnų ar seniūnų atsakomybė už klaidą atliekant notarinius veiksmus? Kas atsakys ir atlygins žalą žmogui, jei konsulinis pareigūnas ar seniūnas notarinį veiksmą atliks netinkamai? Šių pareigūnų civilinė atsakomybė neapdrausta. Ir kam yra naudingas toks notarinių veiksmų atlikimo teisės delegavimas pareigūnams, kurių pagrindinė funkcija visiškai nesusijusi su šia veikla, kurie neturi tinkamo išsilavinimo, nėra išlaikę notaro kvalifikacinio egzamino, nėra laimėję notaro konkurso ir atlikę notaro praktikos bei asmeniškai neatsako už savo klaidas?

Palyginus Lietuvos Respublikos konsulinį statutą su kitų valstybių konsulinę veiklą reglamentuojančiais įstatymais, galima pastebėti, kad konsulų veikla atliekant notarinius veiksmus yra siauresnė nei reglamentuojama Lietuvoje.

Pagal konsulinų pareigūnų, jų funkcijų ir įgaliojimų įstatymą (Konsulinį įstatymą), pavyzdžiui, Vokietijos konsulai tvirtina pareiškimus ir raštiškus parodymus, duotus jų akivaizdoje, liudija parašo ir inicialų bei nuorašų tikrumą, išduoda pažymėjimus, kad asmuo yra gyvas, liudija testamentus, kuriuos sudaro vokiečiai, saugo oficialius testamentus, priima priesaikas padarius pareiškimus, siekiant gauti paveldėjimo dokumentą.

Pagal Suomijos Konsulinų paslaugų įstatymą nustatyta, kad asmeniui, veikiančiam Suomijoje (Suomijos piliečiui ar asmeniui, turinčiam teisę nuolat gyventi Suomijoje), konsulinis pareigūnas gali :

- 1) paliudyti parašo tikrumą,
- 2) paliudyti dokumento nuorašo tikrumą,
- 3) išduoti pažymą apie pateikto dokumento turinį,
- 4) išduoti pažymą, kad asmuo gyvas ir pan.

Kaip matyti iš mano pasirinktų ir pateiktų pavyzdžių, notarinių veiksmų atlikimas yra siauresnis. Rengiant Konsulinio statuto, kuris įsigaliojo 2006-01-01, projektą buvo sprendžiama, ar nurodyti Konsuliniame statute konkrečius notarinius veiksmus, ar duoti nuorodą į Notariato įstatymą, kuris reglamentuoja visų notarinius veiksmus atliekančių pareigūnų funkcijas. Apsispręsta, kad turi būti nurodoma, jog konsulas gali atlikti tuos notarinius veiksmus, kuriuos numato Notariato įstatymas. Jei įstatymų leidėjas nutartų, kad konsulų funkcijos notariato srityje turi būti siauresnės, nereikėtų keisti Konsulinio statuto. Rengiant naują Notariato įstatymo pakeitimo projektą būtų tikslinga peržiūrėti konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų poreikį ir piliečių, kurie atlieka notarinius veiksmus konsulinėse įstaigose, teisinį saugumą. Kad ir kaip Notarų rūmai ir notariai padėtų ar konsultuotų konkrečiais atvejais, konsulams atliekant notarinius veiksmus pasitaiko klaidų, susijusių su įstatymų nežinojimu ir kompetencijos stoka. Šį priekaištą išreiškė ir piliečiai, kurių pateikti dokumentai notaro negalėjo būti priimami, kadangi konsuliniai pareigūnai tvirtindami dokumentus padarė klaidų arba patvirtino netą dokumentą, kuris išreikštų jų valią. Pavyzdžiui, įgaliojimai atstovauti Lietuvos notarų biuruose ir dokumentai dėl paveldėjimo bylų Lietuvoje vedimo. Kad reikia kelti konsulų kvalifikaciją, įrodo tas faktas, kad Užsienio reikalų ministerija kiekvienais metais prašo Notarų rūmų organizuoti mokomuosius seminarus konsuliniais pareigūnams.

Be to, konsulo atliekamų notarinių veiksmų procedūrai taikomi tie patys reikalavimai, kaip ir notaro atliekamų notarinių procedūrai, jo dokumentas turi tokią pat juridinę galią, tačiau paties notarinio veiksmo atlikimo kokybė, konsultavimas ir padarinių aiškinimo funkcija atliekama ne taip gerai ir kokybiškai, kaip tai atlieka kompetentingas, prisiekęs ir atsakantis už savo veiklą notaras.

Dėl seniūnų teisinės kompetencijos nenorėčiau atskirai kalbėti, kadangi ne vienas iš kaskart inicijuojamų Notariato įstatymo pakeitimų, praplečiančių notarinių veiksmų atlikimą seniūnams, projekto svarstymas į tą klausimą atsakė. Seniūnai gali būti net ne teisininkai. Išsiplėtęs notarų tinklas, didelis notarų skaičius, notarų buvimas kiekvienoje savivaldybėje (daugumoje du ar trys notariai) išsprendė ir paprastų notarinių veiksmų atlikimo prieinamumą. O Notarų rūmų geranoriškas pasiūlymas pagal su seniūnais suderintus grafikus vykti aptarnauti klientus į vietą seniūnijose, notarų daugkartiniai nuvykimai nesulaukiant norinčių tuo pasinaudoti

asmenų parodė, kad notaras pajėgus atlikti visus notarinius veiksmus notaro biure, kuriuos šiandien atlieka ir seniūnai ir negali būti jokios kalbos apie jų funkcijų praplėtimą.

Be to, kaip ir konsulinių pareigūnų, seniūnų civilinė atsakomybė neapdrausta, už jų veiksmus padarytą žalą turėtų atlyginti valstybė ar savivaldybė, nes seniūnas – savivaldybės institucija, o notarinius veiksmus seniūnai atlieka valstybės vardu.

• • •

Nors Notariato įstatyme nustatyta, kad notarinius veiksmus atlieka notariai, konsuliniai pareigūnai ir seniūnai, notaras yra neginčijamai svarbiausias prevencinės teisėsaugos srityje ir jo funkcijos bei notariato sistemos kokybiniai pasikeitimai padarys jį pagrindiniu ir vieninteliu teisėsaugos institutu, atliekančiu notarinius veiksmus asmenims Lietuvos Respublikoje ir tuo turi būti suinteresuota valstybė, besirūpinanti visuomenės narių teisiniu saugumu ir teisėtumu valstybėje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- 1) Jaruševičius V. "Konsulinės funkcijos" // Teisė. 1999 Nr. 33 (4).
- 2) Viena Convention on Consular Relations, 1963. United Nations Treaty Series. Vol. 596. New York: United Nations, 1969.
- 3) Oppenheim's International Law. Vol. 1, Parts 2– 4. London and New York, 1992.
- 4) Федеральная нотариальная палата России. Настольная книга нотариуса, Том I. Москва, 2003.
- 5) М. Ю. Плетнев. Нотариат. Москва, 2005.

TEISĖS AKTAI

1. LR Notariato įstatymas Nr. I-2882 // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas Nr. VIII-1864 // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
4. Konsulinis statutas Nr. X-619, 2006-05-25 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2492 (2006-06-17).
5. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymas dėl konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo Nr. 1R-105/V-55 // Valstybės žinios, 2006-04-08, Nr. 39-1426.

Inga Dreimane

Latvijas notarē

Notaras - patikima valstybės ir jos piliečių jungtis

Lotyniškojo tipo notariatas remiasi civiline teise, kurios prevencinė veikla nukreipta visuomenės ramybės užtikrinimo linkme.

Minėtoje sistemoje notarams suteikti įgaliojimai tvirtinti rašytinius dokumentus. Rašytinis dokumentas turi galią, kurią galima pagrįsti lotynišku išsireiškimu „ištarti žodžiai išnyksta, o kas parašyta - išlieka“, arba *verba volant, scripta manent*.

Pagrindiniai lotyniškosios notariato sistemos principai nustato, kad notarai yra profesionalūs teisininkai ir viešosios valdžios atstovai, valstybės pareigūnai, kuriuos valstybė paskyrė tam, kad valstybės sudarytiems teisiniams dokumentams ir susitarimams jie suteiktų autentiškumo ir duotų patarimus notarų paslaugų pageidaujantiems asmenims.

Nors notarai ir yra pareigūnai, iš jų reikalaujama veikti neutraliai ir nepriklausomai.

Latvijos įstatymai parengti taip, kad dažniau reikalaujama notaro atliekamo veiksmo forma yra ne notarinis aktas, bet parašo patvirtinimas. Pagrindinis skirtumas tarp minėtų notarinio patvirtinimo tipų yra kiekviename patvirtinime esanti notaro atsakomybės apimtis.

Latvijoje notaras, tvirtindamas parašą, bet nefiksuodamas šalių valios, mažina notaro sudarytų dokumentų ir notariato galimybę vykdyti prevencinę teismų proceso funkciją.

Notariato egzistavimas nėra savitiksliis. Notariatas egzistuoja dėl tam tikrų visuomenės interesų, kad

palaikytų ryšį tarp valstybės ir visuomenės. Šio tikslo siekia notariato „aktyvusis būrys“ – valstybės patikėtų notaro pareigų ir veiklos visuma, nes notariatas užtikrina įstatymo efektyvumą, aiškinant įstatymo nuostatas, taikant įstatymus ir stebint, kaip jie įgyvendinami.

Norėdami palengvinti minėtų aktyvių veiksmų atlikimą, Latvijos notarai 2006 metais pradėjo įgyvendinti naują tradiciją – rengti Notarų dienas. Ši tradicija jau pirmaisiais metais tapo labai populiari visuomenėje.

Atsigręždama į praeitį, norėčiau paminėti tiesiogines Notarų dienų atsiradimo priežastis. Anksčiau minėjau, kad Latvijoje notarinio akto forma nėra privaloma. Daugkartinės Notarų tarybos pastangos tai pasiekti nedavė laukiamų rezultatų ir nesulaukė atgarsio nei Teisingumo ministerijoje, nei iš įstatymų leidėjų, nei iš politikų. Notariato sistemoje nebuvo pakankamo susitelkimo, nes ne visi kolegos galėjo eiti koja kojon su laiku ir tobulintis, taigi neginčijamai susilpnėjo ir bendras kolegijos įvaizdis. Darbai buvo atliekami labai sąžiningai, bet tai nepadėjo plėtoti bendrų interesų. Be abejonės, tokiu būdu visuomenėje atsirado mitas, kad notarai neprieinami, kartais nekompetentingi, nemoka teisingai ir pagal visuomenės interesus sukurti savo darbo stiliaus. Situacija tapo tokia, kad Teisingumo ministerija ėmėsi priemonių principui *numerus clausus* panaikinti. Notarų tarybai pavyko įrodyti, kad šis kelias nėra teisingas, tačiau tai sumenkino notariato įvaizdį visuomenėje. Latvijos prisiekusiųjų notarų taryba padarė išvadą, kad, norint suteikti kokybišką ir reikiamą teisinę pagalbą valstybei ir visuomenei, notariatas turi labiau reaguoti į visuomenės poreikius.

Nekilnojamojo turto privatizavimo procesas ir nekilnojamojo turto kainų kilimas lėmė, kad notaras buvo panaudotas kaip įrankis atskirų asmenų, pageidaujančių nesąžiningai sudaryti sutartis, rankose. Minėti atvejai susilaukė žiniasklaidos dėmesio ir sukėlė didžiulį rezonansą visuomenėje, ypač tarp vyresnės kartos žmonių, tokiu būdu nuteikiant visuomenę prieš notariato sistemą. Notarų tarybai reikėjo įdėti daug pastangų ir energijos, kad visuomenės nuomonė pasikeistų notariato naudai, sustiprėtų jo reikšmė bei notarų savivalda, kaip vienas iš stabilios teisinės sistemos elementų.

Lotyniškojo tipo notariatas yra artimas visuomenei, nes notariato tikslas ir pagrindinis uždavinys yra tarnauti visuomenei.

Viena pagrindinių notaro darbo sąlygų yra bešališka pagalba, ypač siekiant padėti mažiau informuoti, turinčiai mažiau patirties, lengviau pažeidžiamai šaliai. Kiekviename teisiniame sandoryje dalyvaujanti šalis turi teisę gauti kvalifikuotą ir bešališką patarimą bei tokio pobūdžio objektyvią informaciją, kuria galėtų besąlygiškai remtis sandorio sudarymo metu.

Siekiant aukščiau nurodyto tikslo ir norint būti arčiau Latvijos visuomenės, buvo atliktas didelis darbas bendram notaro įvaizdžiui sukurti.

Notaro įvaizdžiui sukurti buvo pradėtos rengti kasmetinės Notarų dienos.

Pagrindinė Notarų dienų užduotis yra nemokamos konsultacijos gyventojams svarbiomis ir aktualiomis teisinėmis temomis. Notarų dienų metu visuomenei pateikiama nuomonė apie notariatą, kaip sudėtinę ir nepriklausomą teisminės sistemos dalį. Notarų dienų devizas: „Notaras – žmogui artimiausias teisininkas“.

Notarų dienų metu notariatas, kaip teisminės sistemos dalis, stengiasi parodyti savo galimybes siekiant užtikrinti visuotinę visuomenės gerovę. Iš šių galimybių reikėtų paminėti vieningo notarų logotipo naudojimą, kuris neginčijamai padarytų notaro įvaizdį žinomu ir sutelktu visoje Latvijoje. Notarų dienos įrodo, kad pagal savo formą ir turinį tai yra nauja notariato sistemos palaikymo rūšis, taigi notariatas pats įrodo, kad gali greitai ir teisingai reaguoti į esamą politinę ir viešąją tvarką ir yra viena reikšmingai atviras deryboms aktualiais klausimais su visa visuomene, bandydamas juos išspręsti ir, esant reikalui, siūlyti įstatymų pakeitimus.

Taip pat negalima neigti, kad visuomenei reikia žinių apie įstatymus, ypač turinės, šeimos ir paveldėjimo teisės srityse. Būtent šiuo aspektu atsiranda dar viena svarbi notaro funkcija – patarėjo funkcija. Tokiu būdu kuo dažniau ir aktyviau notaras savo darbe atlieka patarėjo vaidmenį, kuris yra neginčijamai susijęs su patvirtinimo funkcija, tuo labiau apsišvietusi ir daugiau žinanti tampa visuomenė. Turintis žinių klientas, atsižvelgęs į patarimą, tik padeda notaro darbe ir palengvina kasdienį jo darbą. Reikėtų įvertinti ir tai, kad kiekvienas informuotas klientas įneša savo indėlį į visuomenės informuotumą, ir tai yra neginčijamas atradimas pačiai visuomenei.

Dar vienas aspektas, kurį reikėtų akcentuoti kaip

Notarų dienų rengimo priežastį yra pačių notarų mokymai. Dėl to vis dažniau notarų dėmesys atkreipiamas į tuos klausimus, kurie aktualūs konkrečioms Notarų dienoms. Šie klausimai domina ne tik visuomenę, bet ir pačius notarus, kaip teisininkus, nes, rengiantis susitikti su plačiąja auditorija, dar kartą peržiūrimi įstatymai, gaminami lankstinukai, taip pat smulkiau analizuojamos įstatymų, kurie yra konkrečių teisinių sandorių pagrindas, normos. Taigi galima teigti, kad suteikdami žinių visuomenei, mokosi ir patys notariai.

Kaip esminį ir reikšmingą faktą reikėtų paminėti ir tai, kad Notarų dienų metu atkreipiamas dėmesys į notariato sistemą valstybėje. Pabrėžiamas notaro, kaip pareigūno ir teisinės sistemos sudedamojo elemento, vaidmuo. Notariatas tampa žinomas ne tik per notarus, kaip pareigūnus, tvirtinančius teisinius faktus; jis kartu yra ir laisvos teisininko profesijos atstovas, teikiantis žinomo pobūdžio paslaugas visuomenei, siekiant užtikrinti jos interesus gynimą. Visais atvejais pabrėžiama notaro nepriklausomybė, taip stiprinant įsitikinimą, kad notaro patarimu ir notaro atliekamam darbu galima pasitikėti.

Kaip rengiamos Notarų dienos?

Pirmosios Notarų dienos buvo surengtos 2006 metų pradžioje. Gyventojų susidomėjimas buvo labai didelis. Notarų dienomis ypač domėjosi nepasiturinčiai gyvenantys ir kaimo vietovių gyventojai. Lankytojams ir žurnalistams notariai aiškino įvairius teisinius klausimus.

2006 metų Notarų dienų tema apie sandorių dėl nekilnojamojo turto riziką neprarado aktualumo, nes žmonėms reikia žinoti, pavyzdžiui, kaip saugiausiai parduoti savo mišką ar žemę ir nebūti apgautiems. Kad dabar reikalingos minėtos žinios, rodo tai, kad įstojus į Europos Sąjungą ne tik užsienio investuotojų susidomėjimo Latvijos ekonomika dėka augo kapitalas, bet didelėje visuomenės dalyje kilo tam tikras nepatikimumo jausmas dėl turto saugumo ir jo išsaugojimo ateinančioms kartoms galimybės. Siekiant išsklaidyti šias abejones ir kai kuriais atvejais sulaukyti žmones nuo neapgalvotų veiksmų, reikalingas kokybiškas patarimas, kokybiška teisinė konsultacija, kurią galima nemokamai gauti Notarų dienų metu apsilankius notaro biure. Notariai išaiškina teisinę sandorio formą, kad žmonės suvoktų teigiamas ir neigiamas puses bei žinotų,

kaip išvengti apgavikų.

Bet kuriame Notarų dienose dalyvaujančiame notaro biure paskiriamas konkretus laikas, kuris gali trukti nuo keleto valandų iki visos darbo dienos, kai notaras susitinka su lankytojais, kad pasikalbėtų juos dominančiais Notarų dienų temos klausimais. Apie tai iš anksto paskelbiama ir respublikinėje, ir vietinėje spaudoje, informuojama specialiai Notarų dienoms parengtose iškabose. Be to, kiekviename notaro biure nemokamai galima gauti dalijamą medžiagą, kurioje konkrečiai atspindėta kiekvieno konkretaus teisinio sandorio esmė, kad žmonės gautų suprantamai ir paprastai išdėstytą informaciją. Notaras ne tik atsako į konkrečios temos klausimus, bet stengiasi išsamiai ir aiškiai atsakyti į bet kokią klausimą. Tokiu būdu galima nustatyti ir klausimų, į kuriuos dėmesys turi būti atkreiptas ateityje, grupę.

2007 metais Notarų dienose dalyvavo 47 biurai 21-me Latvijos mieste. Notarų dienose apsilankė daugiau nei 1000 žmonių. Notarų dienų tema buvo šie nuosavybės perdavimo būdai: dovanojimas, išlaikymo sutartis ir testamentas. Notariai bandė išaiškinti kiekvienos sutarties bendrąją dalį, ypač pabrėždami skirtumus.

Kaip sakė Latvijos prisiekusiųjų notarų tarybos pirmininkė Inga Pilsetniece, kuri dalyvavo ir kalbėjo Notarų dienose, „...labiausiai džiuginantis Notarų dienų rezultatas yra jausmas, kad apsilankiusieji jose žmonės išeina daugiau žinodami ir protingesni. Tik taip bendromis pastangomis galima išvengti nesąžiningų sandorių“.

2007 metais surengtos Latvijos notarų dienos suteikė galimybę surengti dar vieną renginį, skirtą notariatui, kaip sistemai, sutvarkyti, geranoriškam visuomenės požiūriui atsirasti ir notariato sistemai bei kiekvienam notarui pripažinti. Konkrečiai kalbant, tai vadinamasis „anoniminio kliento“ pastebėjimų arba „kontrolinio kliento“ metodas. Šis metodas remiasi „anoniminio kliento“ pastebėjimais notaro biure, kai specialiai apmokyti žmonės pasirinktinai lankėsi įvairiuose notarų biuruose, norėdami atlikti vieną ar kitą notarinį veiksmą. Po minėto apsilankymo buvo užpildyta speciali anketa, pagal kurią buvo galima padaryti išvadas apie notaro ir kliento tarpusavio santykių kultūrą, požiūrį į klientą, patikėtų pareigų įvykdymą ir požiūrį į darbą. Pažymėtina, kad vienas svarbiausių šio metodo ypatumų buvo tas, kad jis leido objektyviai suvokti notariato sistemą ir atskirai kiekvieno

notaro, kaip profesionalaus teisininko, veiklą, leido įvertinti visą sistemą, ko objektyviai neįmanoma padaryti kiekvieną dieną, nes sužinoti, kaip dirba kiekvienas notaras, galima tik pagal tarybos gaunamus kliento atsiliepimus ir skundus.

Po apsilankymo biure buvo užpildyta keturių dalių anketa, kurios duomenys leido objektyviai įvertinti notarų biurų darbą.

Siekiant įvertinti notarų biurų darbą, „anoniminio kliento“ anketoje buvo pateikiama informacija apie klientų užsirašymą pas notarą telefonu. Šiuo atveju buvo vertinama, kaip greitai klientui pavyko prisiskambinti į notaro biurą, subjektyvus požiūris į klientą, ar kliento skambučio ir jo apsilankymo notaro biure yra laukiama.

Kitas aspektas, pagal kurį buvo vertinamas notarų biurų darbas, tai „kontrolinio kliento“ atėjimas į biurą. Tai leidžia įvertinti notaro biuro darbo organizavimą, atkreipiant dėmesį į visiems suprantamus dalykus, tačiau drauge į tokius dalykus, kurie būtinai turi būti ir be kurių visuomenėje neįmanoma susidaryti teigiamo notariato įvaizdžio.

„Kontrolinio kliento“ anketoje buvo ir klausimas, ar prie notaro biuro yra informacinio pobūdžio nuoroda, kaip surasti biurą? Tai nemažai reikšmės turintys išorės faktoriai. Anketa buvo subjektyvaus pobūdžio, nes „kontrolinis klientas“ turėjo įvertinti požiūrį į klientą.

Buvo vertinamos ir biurų patalpos, jų apstatymas, dalykinis biuro darbuotojų stilius ir biure esanti informacija, jos prieinamumas teikiant notaro paslaugas bei paslaugų įkainiai.

Visų apsilankusių notarų biure „kontrolinių klientų“ pagrindinė užduotis buvo atlikti vieną notarinį veiksma – gauti notaro sudarytą įgaliojimą. Siekiant objektyviai įvertinti visus notarus, buvo pasirinktas vienas notarinis veiksmas.

„Anoniminio kliento“ pastebėjimai taip pat suteikė galimybę įvertinti ir apdovanoti geriausius notarus bei skirti Metų notaro prizą. Apdovanojimai įteikiami baigiamajame Notarų dienų pobūvyje, kuris yra didelis bei svarbus įvykis ir pačiai kolegijai. Tai išskilmingas ir reikšmingas renginys, patraukiantis Teisingumo ministerijos, Aukščiausiojo Teismo, parlamento, žiniasklaidos ir kitų su teisine sistema susijusių institucijų dėmesį.

Notarų dienų pasiekimų rezultatai

Viešumas. Notarų dienos plačiai atspindimos nacionalinėje ir regioninėje žiniasklaidoje, kartu suteikiant galimybę įgyvendinti Notarų dienų devizą – *notaras yra artimiausias žmogaus teisininkas ir patarėjas*. Taigi notaras tampa prieinamesnis ir artimesnis visuomenei.

Pripažinimas. Pripažinimą gauna atskirai kiekvienas notaras ir visa sistema. Įtvirtinama notaro, kaip laisvos teisinės profesijos atstovo, teisinė padėtis visuomenėje, nepaliekant neįvertintos aplinkybės, kad viešojoje aplinkoje notarai vertinami ne tik kaip ekspertai ir kvalifikuoti teisininkai.

Notaras – teisinės valstybės garantas. Notariatas, kaip teisinės valstybės instrumentas, įsteigtas siekiant tarnauti visuomenei, būti gyventojų ir valstybės patikimumo garantu bei jų tarpininku.

Pasitikėjimas. Notarų dienos patvirtina, kad notaras yra būtinas ir reikalingas visuomenei ne vien dėl to, kad to reikalauja įstatymas, bet ir dėl to, kad juo pasitiki visuomenė.

Reklama. Vienas pagrindinių lotyniškojo tipo notariato etikos principų nustato, kad notarui draudžiama bet kokio pobūdžio savireklama, tačiau Notarų dienų metu reklamuojama visa sistema, taip suteikiant visuomenei galimybę suvokti visą notariato sistemą per kiekvieną notarų biurą atskirai.

Notarų susitelkimas. Notarų dienos sutelkia notarus, kaip viešosios valdžios ir notariato sistemos atstovus, suteikia jiems pasitikėjimo savo jėgomis.

Notariato vaidmens didinimas įstatymų leidyboje. Notariato sistema verčia su ja pagarbiai elgtis ir valstybinę valdžią, todėl Nekilnojamojo turto įstatymas buvo parengtas taip, kad visi su nekilnojamojo turto susiję sandoriai būtų perduoti tvirtinti notarams.

Kontrolės metodikos sukūrimas. „Kontrolinio kliento“ metodas – objektyvus būdas siekiant išaiškinti sistemos trūkumus ir vykdyti notarų darbo bei jų biurų vidaus kontrolę.

Prevenčinės funkcijos vykdymas. Notarų dienų pasiekimas yra lotyniškojo tipo notaro prevenčinės funkcijos vykdymas. Tai atspindima informacijoje, kurią žmonės gauna ir vėliau naudoja kasdiniame gyvenime sudarydami sandorius ar kitais tikslais.

Marius Stračkaitis

Lietuvos notarų rūmų viceprezidentas
Klaipėdos miesto 1-ojo notarų biuro notaras

PASTABOS DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS NOTARIATO ĮSTATYMO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

Niekada per 15-a nepriklausomo Lietuvos notariato veiklos metų notarams nebuvo skiriama tiek dėmesio, kaip pastaraisiais metais. Visą šį laiką ramiai dirbome, vadovaudamiesi suteiktais įgaliojimais, įstatymais, profesine etika ir savo sąžine. Ir štai po pusantro dešimtmečio veiklos viskas virsta aukštyn kojomis – staiga tampame žiniasklaidos ir valdžios taikiniu, į kurį sminga skaudžios kaltinimų strėlės. Prasideda įtampos kupini metai – nuolatiniai nusišovėjusios darbo tvarkos keitimai, biurų kontrolės atakos, žeidžiančios antraštės ir santykių aiškinimasis žiniasklaidoje, mokiniško paklusnumo reikalavimai, ultimatyvus tonas ir galų gale mūsų veiklos pagrindo - Notariato įstatymo - pakeitimo įstatymo projektas (*toliau tekste - Projektas*), kurį parengė teisingumo ministro 2006-10-10 įsakymu Nr. 1R-338 sudaryta darbo grupė.

Kas atsitiko? Ar visus tuos metus mes klydome ir darėme ne tai, ką reikia? Ar tikrai reikia iš esmės griauti tai, kas buvo rūpestingai kaupiama ir puoselėjama? Notariatui, kaip ir kitoms institucijoms, kurių darbas yra griežtai reglamentuotas, įvairūs keitimai nėra greitai ir paprastai įgyvendinamas dalykas – esame jau veikiančios sudėtingos teisinės sistemos grandis, o pakeisti sistemą arba jos dalį, tai reiškia stabdyti jos darbą. Juk neįmanoma pakeisti detalių važiuojančiam automobiliui.

Lietuvos notarų rūmų tarptautinėje konferencijoje, surengtoje š.m. liepos 12 d. kartu su Europos notarų akademija (ENA) ir Europos Sąjungos notariatų taryba (CNUE), ne kartą buvo akcentuota, kad nepriklausomo Lietuvos notariato reforma, pradėta prieš 15 metų – vienas geriausių reformos teisinėje sistemoje įgyvendinimo pavyzdžių. Toks įvertinimas ragina dar kartą persvarstyti dabartinio notariato įstatymo peržiūrėjimo pagrįstumą.

Suprantame, kad gyvenimas keičiasi ir mes turime suspėti keistis kartu. Notariato reforma neišvengiama, bet turime atlikti daug didesnį parengiamąjį darbą ir atsakingai valdyti procesą – išanalizuoti mūsų ir kitų šalių patirtį, pagal patvirtintas tvarkas rengti ir derinti projektus, įvertinti galimas rizikas, paruošti ir motyvuoti darbuotojus, informuoti visuomenę ir pan. Mes visada būsimė linke svarstyti pasiūlymus, kaip gerinti paslaugų kokybę, bet nesutiksime, kad sprendimai būtų priimami neatsakingai – t.y. skubotai, neįvertinus konteksto ir galimų padarinių.

Prieš Jus – Lietuvos notarų rūmų parengtos pastabos dėl Notariato įstatymo pakeitimo Projekto. Pastabose yra daug kritikos projekto autoriams – manome, kad projektas neparengtas iš esmės. Pagrindas taip vertinti – per 15-a metų Lietuvos notarų sukaupta profesinė patirtis.

ATSKIRŲ PROJEKTO SKIRSNIŲ APŽVALGA

1. Pirmasis skirsnis. Bendrosios nuostatos – Svarbiausios pastabos

Pradžioje reikėtų pasakyti, kad Projekte yra nenuoseklumo, nelogiško nuostatų išdėstymo, nemažai pakeitimų yra tik redakcinio pobūdžio (pvz., 1 str. vietoj juridinius faktus keičiama į teisinius ir pan.), kai kurie galiojančio įstatymo straipsniai Projekte išskaidomi į keletą (pvz., dabartinio įstatymo 22 str. „Notaro atstovavimas ir pavadavimas“ išskaidomas į tris Projekto straipsnius (12-14 str.), nors juose iš esmės atkartojamas dabar galiojantis 22 str. su kai kuriais pakeitimais) arba perkeliama į kitą skirsnį ir pan.

Jei leisite, taupydamas laiką ties tokio pobūdžio pastabomis neapsistosiu – jos yra nuodugnai suregistruotos ir bus pateiktos Vyriausybei.

1.1. Dėl notaro praktikos atlikimo tvarkos: Projekto 3 str. 2 d. minima notaro praktikos atlikimo tvarka, nors notaro praktikos įstatymo Projekte apskritai nelieta, tarp reikalavimų asmeniui, galinčiam eiti notaro pareigas, nors, visi žinome, kad prieš naujai paskirtam notarui pradedant eiti valstybės deleguotas funkcijas, būtina atlikti tokią praktiką;

1.2. Dėl išsilavinimo reikalavimų: Projekto 3 str. 1 d. 2 p. yra nepakankamai apibrėžtas. Atsižvelgiant į notarų vykdomas funkcijas, notarams turėtų būti nustatyti pakankamai aukšti išsilavinimo reikalavimai, todėl siūlome papildyti įstatymo projektą numatant, kad pretendentai į notarus privalo turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (kvalifikacinį teisės magistro laipsnį) pagal nuosekliųjų (pagrindinių ir magistrantūros) arba vientisųjų studijų programas. Toks pat išsilavinimo cenzas turėtų būti taikomas ir kandidatams į notarus (asesoriams).

1.3. Dėl dirbančių teisėjų atleidimo nuo notaro kvalifikacinio egzamino: Projekto 5 str. 1 d. numatyta atleisti nuo notaro kvalifikacinio egzamino dirbančius teisėjus. Notaro kvalifikacinio egzamino programa skiriasi nuo teisėjo egzamino programos, taip pat skiriasi ir teisėjo bei notaro profesijų asmenų darbo specifika, todėl manome, kad asmuo, pretenduojantis tapti notarų, turi laikyti notaro kvalifikacinį egzaminą. Be to, įtvirtinus šią nuostatą, būtų įtvirtintos diskriminacinės nuostatos notarų atžvilgiu, kadangi Teismų įstatyme nėra nuostatų, kad į teisėjus pretenduojantis dirbantis notaras neturi laikyti egzamino.

1.4. Dėl daktaro ar habilituoto daktaro atleidimo nuo notaro kvalifikacinio egzamino: Projekto 5 str. redakcijoje nenumatyta, kad nuo notaro kvalifikacinio egzamino būtų atleidžiamas daktaras ar habilituotas daktaras, nors tai būtų priimtina bei būtų nustatytos vienodos privilegijos einant notaro, teisėjo, advokato ar antstolio pareigas. Galima būtų siūlyti atleisti daktarą ar habilituotą daktarą nuo notaro kvalifikacinio egzamino, 3 str. 1 d. 3 p. papildomai numatant, kad notaru gali būti „teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio darbo stažą“ (pagal LRV 1998-07-07 nutarimu Nr. 841 patvirtinto pareigybių sąrašo 1 p. socialinių mokslų srities teisės krypties mokslo darbuotojo, dėstytojo pareigybė pripažįstama teisine, taigi ir pedagoginis darbo stažas pripažįstamas teisinio darbo stažu).

1.5. Dėl notaro kvalifikacinio egzamino rengimo ir vykdymo: Projekto 5 str. 2 d. reglamentuoja, kad notaro kvalifikacinį egzaminą rengia ir vykdo Teisingumo ministerija.

Vadovaujantis dabartiniu Notariato įstatymu, Teisingumo ministerija tvirtina Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatus, o vadovaujantis teisingumo ministro įsakymu notaro kvalifikacinį egzaminą organizuoja Notaro kvalifikacinio egzamino komisija, kurią trejiems metams iš septynių narių sudaro teisingumo ministras iš kandidatų, kuriuos parenka teisingumo ministras ir Notarų rūmų prezidiumas.

Egzistuoja praktika, kad pagrindines teises profesijas reglamentuojantys teisės aktai riboja vykdomosios valdžios galias vykdant konkursus teisinėms pareigybėms užimti. Ir kartu numato atitinkamos profesijos teisininkų savivaldos institucijų dalyvavimą rengiant konkursus, kurių tikslas – parinkti tinkamiausią kandidatą. Toks teisinis reguliavimas leidžia užtikrinti, kad konkurse dalyvautų atitinkamos teisinės profesijos praktikai, o tai yra itin svarbu vertinant konkretaus asmens pasirengimą konkrečiai teisei praktikai, o ne teisei praktikai apskritai.

Teisinio reglamentavimo keitimas, numatant tinkamiausio būti notarų asmens parinkimui kitokią tvarką, palyginti su kitomis teisininkų profesijomis, ypač stiprinant vykdomosios valdžios galias, prieštarautų tiek teisinės valstybės principams, tiek Lotyniškojo notariato principams. Siūlome numatyti, kad notaro kvalifikacinį egzaminą rengia ir vykdo komisija Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatuose nustatyta tvarka.

2. Antrasis skirsnis. Notaro įgaliojimai. Notaro karjera.

2.1. **Dėl notaro perkėlimo į kitą savivaldybę kriterijų:** neaiškūs Projekto 9 str. nurodyto notaro perkėlimo į kitą savivaldybę kriterijai: ar tai vykdoma konkurso būdu ar be jo, notaro prašymu ar teisingumo ministro iniciatyva ir pan. Lieka visiškai neaiškūs Projekto 9 str. praktinis įgyvendinimo mechanizmas, pagrindai notarui perkelti ir pan. Šioje projekto nuostatoje gali būti užslėpta vykdomosios valdžios, t.y. teisingumo ministro, teisė savo iniciatyva perkelti notarą į kitą savivaldybę. Be to, Projekto 9 str. pateikiama klaidinga nuoroda į 3 str., turi būti nuoroda į 5 str. 3 d.

2.2. **Dėl ministerijos informavimo apie notaro negalėjimą eiti pareigas:** pagal dabar galiojančias Notariato įstatymo 22 str. 2 d. nuostatas, notari informuoja Teisingumo ministeriją iki atostogų ar dėl kitų priežasčių nebuvimo darbe pradžios, jei jie negali eiti pareigų ilgiau kaip tris dienas. Teisingumo ministerija tokiais atvejais skiria notaro atstovą ar pavaduojantį notarą.

Siūloma įstatymo pakeitimo nuostata informuoti Teisingumo ministeriją, jei notaras serga ar dėl kitų priežasčių negali eiti savo pareigų nenustatant minimalaus laiko, kiek notaras gali neatlikti savo pareigų apie tai nepranešdamas Teisingumo ministerijai, yra netikslinga, nes dažnai objektyviai, pavyzdžiui, dėl ligos nebus įmanoma informuoti Teisingumo ministeriją tą pačią dieną, taip pat tą pačią dieną paskirti pavaduojantį notarą ar notaro atstovą.

Notarai, dalyvaudami notarų kvalifikacijos kėlimo kursuose ar seminaruose, dažnai tik vieną dieną (ar tik pusę dienos) negali eiti savo pareigų. Tokiais atvejais informavimas apie negalėjimą eiti notaro pareigų nebūtų tikslingas ir neužtikrintų pavaduojančio ar atstovaujančio notaro paskyrimo tokiam trumpam laikui, o tik sukurtų bereikalingą biurokratinį aparatą bei papildomų raštų siuntimą.

Be to, iš pateiktos Projekto 12 str. redakcijos net nėra aišku, per kiek laiko notaras privalo informuoti apie savo negalėjimą atlikti pareigų. Jei notaras negali atlikti savo pareigų dėl iš anksto nenumatytų priežasčių (pvz., liga, nelaimingas atsitikimas ar pan.), paprastai pranešti iš karto apie tai objektyviai nėra galimybės.

2.3. **Dėl notaro įgaliojimų stabdymo tvarkos:** Projekto 15 str. nepagrįstai griežtinama notaro

įgaliojimų stabdymo tvarka, 2-ojoje dalyje numatant privalomus įgaliojimų sustabdymo atvejus (nors jie labai abejotini), taip vykdomosios valdžios atstovui, t.y. teisingumo ministrui, suteikiant galimybę piktnaudžiauti savo teise. Manome, jog visais 15 str. 1 d. ir 2 d. nurodytais atvejais turi būti numatyta galimybė, bet ne pareiga stabdyti notaro įgaliojimus.

Be to, kaltinimų dėl nusikalstamos veikos padarymo pareiškimas taip pat, kaip ir įtarimų pareiškimas, dar nereiškia asmens (šiuo atveju – notaro) kaltės; pareiškiami įtarimai ar kaltinimai priklauso nuo baudžiamosios bylos stadijos, tačiau notaro įgaliojimams stabdyti šių baudžiamojo proceso institutų skirtumai proceso stadijų požiūriu nėra reikšmingi, todėl jie neturėtų sukelti skirtingų teisinių padarinių notarų įgaliojimų stabdymo procese.

Formuluojant tokią griežtą Projekto nuostatą reikėtų turėti omenyje praktikoje pasitaikiusius atvejus dėl antstolių įgaliojimų stabdymo analogiškais pagrindais, kai vėliau teisingumo ministras buvo priverstas atnaujinti antstolių įgaliojimus, bei į padarinius (notaro biuro veiklą, personalo klausimai ir pan.) įgaliojimų sustabdymo laikotarpiu, beatodairiškai juos stabdant.

Absoliutus notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindas turi būti ir yra įsiteisėjęs teismo apkaltinamasis nuosprendis notaro atžvilgiu.

3. Trečiasis skirsnis. Notaro veiklos priežiūra.

3.1. **Dėl notarų veiklos vertinimo ir kontrolės:** Projekto 3 skirsnyje iš esmės didinamas institucijų, kurioms pavesta vertinti ir kontroliuoti notaro veiklą, skaičius. Notaro nepriklausomumo principui, kuris yra vienas iš pagrindinių Lotyniškojo notariato veiklos principų, prieštarauja Projekto nuostatos, kurios nustato, kad teisingumo ministro įgalioti Teisingumo ministerijos tarnautojai kontroliuoja, kaip notari organizuoja notaro biuro personalo darbą. Notaras turi teisę savo nuožiūra priimti sprendimus, susijusius su notaro biuro veiklos organizavimu, kartu jis yra įpareigotas laikytis notarų biurams keliamų reikalavimų bei reikalavimų, keliamų notarų biuro darbo laikui. Jokie kiti reikalavimai, susiję su notaro biuro veiklos organizavimu, Notariato įstatyme nėra įvardyti. Projekte taip pat nepateikiamos jokios nuostatos, reglamentuojančios tinkamą ar netinkamą notarų biuro administravimą, todėl notaro veiklos vertinimo kriterijumi galėtų būti tik notaro biurui ir notaro darbo laikui keliamų reikalavimų laikymasis ar nesilaikymas.

3.2. **Dėl sąvokos „Veiklos vertinimas“:** Projekto 18 str. nėra pagrįstas šiuo metu egzistuojančio eilinės ir neeilinės notaro atestacijos instituto keitimas į veiklos vertinimą. Įvedama nauja sąvoka „Veiklos vertinimas“. Nuogaustaujame, kad siekiama suteikti teisę šią veiklą vertinantiems subjektams (konkrečiai – teisingumo ministrui ir jam pavaldiems asmenims) neribotai plačiai vertinti notaro veiklą, net jei tai nesusiję su tiesioginių notaro pareigų atlikimu, tokiu būdu sukuriant poveikio notarui per jo veiklos vertinimą mechanizmą ir tokiu būdu, neabejotinai, pažeidžiant teisinės valstybės bei Lotyniškojo notariato principus, o svarbiausia – kertinį notaro veiklos principą – nepriklausomumą ir paklusnumą tik įstatymui.

Trečiajame skirsnyje visų pirma turi būti aiškiai nurodyta:

- 1) notaro veiklos vertinimo kriterijai;
- 2) notaro veiklos vertinimo būdai;
- 3) notaro veiklos vertinimo subjektai;
- 4) pagal kurį kriterijų vertina kiekvienas subjektas (pagal vieną kriterijų turėtų vertinti tik vienas subjektas ir tarpusavyje notaro veiklą vertinantys subjektai neturėtų dubliuoti vienas kito darbo bei vertinimo objekto).

Be to, atskiri notaro veiklos vertinimo kriterijai, nurodyti Projekto 18 str., labai diskutuotini, subjektyvūs, ir vadovaujantis jais sunku objektyviai įvertinti notaro veiklą, o tai labai svarbu, kadangi vienoks ar kitoks notaro veiklą vertinančių subjektų sprendimas gali turėti įtakos tolesniam notaro darbui. Notarų veikla turėtų būti vertinama tik dėl notarų garbės (etikos) kodekse nustatytų etikos reikalavimų ne darbo metu.

Dėl 18 str. 4 p. nurodyto kriterijaus notarą gali vertinti tik specialių žinių turintys asmenys, t.y. medikai, ir tai šiuo metu daroma pagal teisingumo ministro ir sveikatos apsaugos ministro patvirtintą tvarką (2003-09-26 įsakymas Nr. V-559/240). Notaro fizinė ir/ar psichinė sveikata jokių būdu negali būti įvardijama kaip jo veiklos vertinimo kriterijus, kadangi asmens sveikata nėra jo veikla, o tik veiksnys, galintis paveikti jo profesinę veiklą. Atitinkamai nuoroda į šį punktą turi būti išbraukta ir iš kitų Projekto straipsnių (pvz. 19 str. 2 d.).

3.3. **Dėl notaro veiklos eilinio ir neeilinio vertinimo tvarkos:** Iš pateiktos Projekto 19-20 str. redakcijos visiškai neaišku, kas ir kokia tvarka atlieka notarų veiklos eilinį ir neeilinį vertinimą. Notarų

atestacija galiojančiame Notariato įstatyme pavesta Notarų rūmams. Be to, tiek eilinio, tiek neeilinio notaro veiklos vertinimo kriterijai turi būti tie patys, skiriasi tik tokio vertinimo pagrindas ir periodiškumas. Tuo tarpu Projekto 20 str. redakcijoje neeilinis vertinimas galimas dėl visų notarų veiklos vertinimo kriterijų. Nustačius, kas atliks notaro veiklos eilinį ir neeilinį vertinimą, būtina įvardyti, kam gavus 20 str. 1-5 punktuose nurodytą informaciją inicijuojamas neeilinis vertinimas.

3.4. **Dėl Notarų Garbės teismo paskirties:** Projekto 22 str. 1 d. numatyta, kad Notarų Garbės teismas „notarų veiklos priežiūrą atlieka dėl šio įstatymo 18 str. 1 d. 1 ir 2 p. nurodytų pažeidimų atveju“, t.y. ir dėl dalykinių savybių darbo metu (18 str. 1 d. 2 p.). Tačiau dalykinės savybės nėra Garbės teismo, kaip jis suprantamas plačiąja prasme, vertinimo objektas. Garbės teismo paskirtis vertinti asmens (šiuo atveju – notaro) profesinės etikos, darbo drausmės pažeidimus bei tarnybinių nusižengimų bylas. Be to, 18 str. nurodyti vertinimo kriterijai turi būti aiškiai apibrėžti, kadangi priešingu atveju gali būti nevienodai traktuojami ir vertinami. Tiksliausia, kad Garbės teismo kompetencijai būtų priskirta nagrinėti tik Notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimų atvejus.

3.5. **Dėl pasiūlymo uždrausti notaro profesinę veiklą iki pusės metų:** Projekte sugriežtinta viena iš šiuo metu galiojančių Notarų Garbės teismo sprendimo rūšių, t.y. pasiūlyti teisingumo ministrui uždrausti notaro profesinę veiklą iki pusės metų (galiojančio Notariato įstatymo 202 str. 1 d. 8 p. – iki trijų mėnesių). Abejotina, ar notaro veiklos uždraudimas šešiams mėnesiams duotų teigiamų rezultatų. Nuogaustaujama, kad greičiau toks ilgas notaro veiklos uždraudimas sukeltų daugiau neigiamų pasekmių – paskyrus Projekto 23 str. 1 d. 7 p. įtvirtintą nuobaudą, pratęsiančią profesinės veiklos uždraudimą iki pusės metų, notaras būtų priverstas laikinai uždaryti biurą, atleisti darbuotojus (ypač didelių nepatogumų kiltų tose savivaldybėse, kuriose dirba 1-2 notariai; be to, tokie laikino atleidimo pagrindai nėra numatyti Lietuvos Respublikos darbo kodekse). Jei teismas pripažintų, kad profesinės veiklos uždraudimas buvo nepagrįstas, notarui turėtų būti atlyginti nuostoliai. Paskyrus notarui tokią nuobaudą, netgi kiltų grėsmė notarą sužlugdyti finansiškai.

3.6. **Dėl notarų atestacijos:** Šiuo metu galiojančių teisingumo ministro patvirtintų Notarų atestavimo nuostatų 1 punkte nurodyta, kad atestacija yra notarų kvalifikacijos ir tinkamumo pareigoms

patikrinimas. Projekto 25 str. nustatoma, kad notarų kvalifikacijos eilinių ir neeilinių vertinimą atlieka Notarų kvalifikacijos vertinimo komisija, kurios sudėtis apskritai neaiški. Neaišku, kodėl keičiamas komisijos pavadinimas, jei funkcijos ir sudėtis lieka ta pati. Be to, būtina tarpusavyje suderinti Projekto 24 str. 2 d. ir 25 str. nuostatas: vienoje numatoma, kad notarų kvalifikacijos vertinimą atlieka Notarų rūmai, kitoje – kad Notarų kvalifikacijos vertinimo komisija. Be to, nenurodyta, pagal kurį iš Projekto 18 str. nurodytų kriterijų notaro kvalifikaciją vertina Notarų kvalifikacijos vertinimo komisija.

Reikalavimai notarui yra numatyti Projekto 3 str., daugiau jokių kvalifikacinių reikalavimų Projekte nėra numatyta, todėl neaišku, kokius kvalifikacinius reikalavimus, vadovaudamasi Projekto 26 str. 1 d. 2 ir 3 punktais, nurodytų įvykdyti notarui Notarų kvalifikacijos vertinimo komisija.

3.7. Dėl eilinių ir neeilinių patikrinimų: Projekto 27 str. 2 d. numatyta teisingumo ministro įgaliotų Teisingumo ministerijos valstybės tarnautojų teisę atlikti notarų veiklos tarnybinę priežiūrą, įvedant dar vieną priežiūros formą – eilinius ir neeilinius patikrinimus (be jau anksčiau minėtų notaro veiklos eilinio ir neeilinio vertinimo, garbės bylų nagrinėjimo, notarų kvalifikacijos eilinio ir neeilinio vertinimo), tačiau nenurodant kriterijų iš Projekto 18 str., pagal kuriuos Teisingumo ministerija atliktų notarų veiklos tarnybinę priežiūrą. Būtina tai aiškiai įvardyti, siekiant išvengti Teisingumo ministerijos piktnaudžiavimo atvejų bei nesusipratimų, Teisingumo ministerijos valstybės tarnautojams atliekant savo funkcijas.

3.8. Dėl notarų pajamų ir išlaidų apskaitos: Projekto 27 str. taip pat nurodyta, kad Teisingumo ministerija analizuoja notarų pajamų ir išlaidų statistiką. Tokia nuostata būtų tikslinga tik tuo atveju, jei visi notarami būtų pasirinkę pajamų, atskaičius turėtas išlaidas, apmokestinimo modelį.

Tuo atveju, kai notaras yra pasirinkęs visų gautų pajamų apmokestinimo modelį, notaras savo išlaidų neprivalo fiksuoti ir neprivalo kaupti išlaidas pagrindžiančių dokumentų. Todėl notaras neturi pareigos pagrįsti išlaidų statistikoje nurodytų išlaidų. Tai yra išaiškinusi ir Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos 2006-12-28 rašte Nr. (18.17-31-1)-R-11474: „notarami, pasirinkę gyventojų pajamų mokestį nuo individualios veiklos pajamų mokėti taikydami 15

proc. gyventojų pajamų mokesčio tarifą, gyventojų pajamų mokesčio apskaičiavimo tikslais nėra įpareigoti saugoti savo išlaidas pagrindžiančius dokumentus, jeigu šios išlaidos nėra priskiriamos prie gyventojų patirtų išlaidų, atimamų iš pajamų pagal LR gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 21 str. (Iš pajamų atimamos gyventojų patirtos išlaidos)“.

Valstybinė mokesčių inspekcija taip pat yra išaiškinusi, jog vadovaujantis Gyventojų, besiverčiančių individualia veikla (išskyrus gyventojus, įsigijusius verslo liudijimus) buhalterinės apskaitos taisyklėmis, asmenys, individualios veiklos pajamoms taikantys 15 proc. gyventojų pajamų mokesčio tarifą, apskaitos žurnale fiksuoja tik pajamas. Taisyklėmis jiems numatyta pareiga saugoti tik šias pajamas pagrindžiančius dokumentus. Šių asmenų gyventojų pajamų mokesčio nuo individualios veiklos pajamų dydžiui individualioje veikloje patirtų išlaidų suma įtakos neturi, todėl netikslinga reikalauti, kad jie turėtų ir saugotų šias išlaidas pagrindžiančius dokumentus. Be to, ši Projekto nuostata derintina su LR finansų ministerija.

Aptariamam Projekto straipsniui teisingumo ministrui (per jo įgaliotus valstybės tarnautojus) suteikiami nepagrįstai platūs įgaliojimai kontroliuoti, vertinti ir tikrinti iš esmės visą notaro veiklą, net ir tiesiogiai nesusijusią su notaro pareigomis bei kurios kontrolė yra kitų valstybės institucijų kompetencijoje.

Teisingumo ministerijos tarnautojai neturėtų kontroliuoti, kaip numatyta Projekto 27 str. 3 d., kaip notarami vykdo finansų apskaitą ir organizuoja notaro biuro personalo darbą.

Kaip notarami laikosi finansų apskaitos tvarkos, kontroliuoja kitos valstybės institucijos – Valstybinė mokesčių inspekcija ir Valstybinė socialinio draudimo fondo valdyba. Teisingumo ministerijos tarnautojai neturėtų tikrinti, kaip notaras organizuoja notaro biuro personalo darbą ir kaip laikosi finansinės apskaitos.

3.9. Dėl notaro biuro personalo darbo organizavimo vertinimo: Ar notaras sudarė darbo sutartis su darbuotojais ir kitų darbo teisės reikalavimų laikymąsi tikrina Valstybinė darbo inspekcija. Visi kiti notaro biuro personalo darbo organizavimo aspektai neturi būti tikrinimai, jeigu notaras užtikrina, kad būtų tinkamai aptarnaujami klientai ir laikomasi teisingumo ministro teisės aktais nustatytų reikalavimų notaro biurui ir kt.

3.10. **Dėl Notarų veiklos tarnybinės priežiūros komisijos formavimo ir kompetencijos:** Projekto 21 str. ir 28-29 str. numatyta sukurti dar vieną Notarų veiklos tarnybinės priežiūros komisiją. „Komisiją sudaro 5 nariai, iš jų 4 skiria teisingumo ministras, 1 – Notarų rūmų prezidiumas“. „Notarų veiklos tarnybinės priežiūros nuostatus tvirtina teisingumo ministras, suderinęs su Notarų rūmų prezidiumu“. Galiojantis Notariato įstatymas numato, kad teisingumo ministro įgalioti Teisingumo ministerijos tarnautojai atlieka patikrinimus notarų biuruose ir, vadovaudamiesi teisingumo ministro įsakymu patvirtintomis Notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklėmis, surašo notaro veiklos patikrinimo aktą, kuriame nurodomi tikrinimo metu konstatuoti notaro veiklos pažeidimai, trūkumai bei nurodymai, pasiūlymai, rekomendacijos bei priemonės pažeidimams ar trūkumams pašalinti. Manome, kad projekte numatyta Notarų veiklos tarnybinės priežiūros komisija dubliuotų teisingumo ministro įgaliotų Teisingumo ministerijos tarnautojų funkcijas.

Priėmus projektą, vykdomoji valdžia turėtų nepagrįstai didelę įtaką notaro įgaliojimų pasibaigimui, o tai būtų nesuderinama su notaro nepriklausomumo principu, lemiančiu būtinybę įstatymo lygmeniu aiškiai ir baigtiniu sąrašu apibrėžti notaro veiklos vertinimo pagrindus.

Be to, notarų veiklos tarnybinės priežiūros komisijai suteikiama kompetencija vertinti notaro veiklą ir dėl notaro fizinės bei psichinės sveikatos (28 str. 1 d. nuoroda į 18 str. 1 d. 4 p.), nors tai, kaip minėta, - išimtinai sveikatos priežiūros specialistų kompetencija ir su notaro veikla tiesiogiai nesusijęs kriterijus.

Pažymėtina, jog bet koks sprendimo dėl notaro veiklos vertinimo apskundimo terminas turi būti skaičiuojamas nuo jo įteikimo notarui, o ne nuo paskelbimo, kaip tai numatyta Projekto 29 str. 5 d. Siūlome palikti šiuo metu galiojančią sistemą, kai, remiantis teisingumo ministro įgaliotų Teisingumo ministerijos tarnautojų atlikto patikrinimo išvadamis, teisingumo ministras gali iškelti drausmės bylą notarui.

4. Ketvirtasis skirsnis. Notariato savivalda.

4.1. **Dėl Notarų rūmų dalyvavimo organizuojant notaro praktiką:** Projekto 32 str. 9 p. ir 33 str. 11 p. Notarų rūmams numatyta funkcija, t.y. notaro praktikos atlikimo organizavimas, kurios

realiai įstatymo projekte neliko.

Taip pat neaišku, kokių tikslų Notarų rūmai turėtų teikti savo išvadas dėl notarų praktikos apibendrinimo Teisingumo ministerijai, kaip tai numatyta Projekte.

Notarinė praktika aktuali patiems notarams ir su notarinių veiksmų atsilikimu susiduriantiems kitiems teisininkams bei privatiems asmenims.

Teisingumo ministerijos kompetencija neapima nei notarinių veiksmų tikrinimo, nei notarinės praktikos apibendrinimo bei vienodinimo, todėl Notarų rūmų apibendrinta notarinė praktika Teisingumo ministerijai galėtų būti prieinama tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir likusiai visuomenės daliai.

5. Penktasis skirsnis. Notaro profesinė veikla.

5.1. **Dėl kompetencijos vertinti notarinių veiksmų teisėtumą:** Atsižvelgiant į tai, kad Teisingumo ministerija neatlieka atliekamų notarinių veiksmų teisėtumo priežiūros, turi būti išbrauktas Projekto 39 str. 3 d. 2 p.

Teisingumo ministerija tikrina tik teisingumo ministro teisės aktais patvirtintų reikalavimų laikymąsi, tačiau negali nagrinėti notarinių veiksmų teisėtumo.

Atliktų notarinių veiksmų teisėtumo tikrinimas yra teismų kompetencija, todėl tokia nuostata pažeidžia vykdomosios ir teisminės valdžių atskyrimo principą. Subjektų, turinčių teisę išreikalauti dokumentus, kuriais įforminami konkretūs notariniai veiksmai, dokumentus, kurių pagrindu buvo atlikti konkretūs notariniai veiksmai ir kitą su konkrečiais notariniais veiksmis susijusią informaciją, plėtimasis būtų nesuderinamas su notarinio veiksmo slaptumo principu, kuriuo grindžiamas Lotyniškas notariatas ir kuris lemia kliento pasitikėjimą notarų.

Tokia siūloma Projekto nuostata dar kartą rodo projekto rengėjų norą nepagrįstai didinti vykdomosios valdžios įtaką notaro veiklai ir netgi notarų atliekamiems notariniams veiksmams.

5.2. **Dėl notaro profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimalios sumos didinimo:** Projekto 43 str. siūloma didinti notaro profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo minimalią sumą. Profesinės civilinės

atsakomybės privalomojo draudimo tikslas yra užtikrinti, kad notaro klientui būtų atlyginta notaro vykdančios profesinės veiklą padaryta žala. Galiojančio Notariato įstatymo nuostata, kai draudimo suma yra 100 000 Lt kiekvienam draudiminiam įvykiui, labiau užtikrina notarų klientų interesus negu siūloma 300 000 Lt neatstatoma draudimo suma. Tačiau padidinus draudimo sumą, neabejotinai kiltų draudimo įmokos kaina.

6. Septintasis skirsnis. Pagrindinės notarinių veiksmų atlikimo taisyklės.

6.1. Dėl vertėjo paslaugų užtikrinimo: Projekto 54 str. 3 d. įtvirtinta pareiga notarui užtikrinti, kad notarinių veiksmų esmę klientui paaiškintų vertėjas. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai pasirinkti vertėją – pagal kainą, vertimo atlikimo terminą ir kitas sąlygas. Dokumentų vertimą užtikrinant notarui, klientas neturės pasirinkimo laisvės. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad vertimai gali būti reikalingi į (iš) labai įvairių kalbų ir ne kiekvienos savivaldybės notaras (ypač mažesnės) galės užtikrinti greitą ir kokybišką vertimą.

Notaro veikla yra ribojama draudžiant jam dirbti kitokį darbą, *inter alia* siekiant užtikrinti, kad maksimalus notaro laikas būtų skiriamas notariniams veiksams atlikti. Valstybine ir nevalstybine kalba kalbantys asmenys yra ir turi būti traktuojami kaip lygūs, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas. Jeigu notaras būtų įpareigotas asmenims, kurie nemoka valstybinės kalbos, teikti papildomas paslaugas, sumažėtų laikas, kurį notaras gali skirti kitiems interesantams aptarnauti. Nors problema, kurią mėginama spręsti cituojamomis projekto nuostatomis, yra aktuali, cituojamų projekto nuostatų konstitucingumas yra abejotinas.

Be to, Projekte neišspręstas vertėjo paslaugų apmokėjimo klausimas.

7. Dešimtas skirsnis. Notaro padėjėjas (asesorius).

Net ir dėl kompromiso pritarus siūlomam notaro padėjėjo (asesoriaus) institutui, jo teisinis reglamentavimas Projekte stipriai kritikuotinas dėl ne-nuoseklumo, logiškumo stokos, neaiškūs autoriaus motyvai.

7.1. Dėl naujo instituto atsiradimo būtinybės: Visų pirma apskritai abejotina būtinybė dabar

egzistuojantį kandidatą į notarus (asesoriaus) institutą pakeisti notaro padėjėjo (asesoriaus) institutu, suteikiant jam tokius plačius įgaliojimus, kaip numatyta Projekte. Be to, visose Europos Sąjungos valstybėse, kuriose egzistuoja Lotyniškasis notariatas (išskyrus Italiją ir Ispaniją), yra kandidatų į notarus institutas.

Šiame skirsnyje vietoj šiuo metu galiojančio kandidato į notarus (asesoriaus) instituto atsiranda notaro padėjėjo (asesoriaus) institutas (nors gal tiksliau reikėtų sakyti ne instituto, o sąvokos). Susidaro įspūdis, kad Projekto rengėjas realiai savaip „perdaro“ kandidatą į notarus (asesoriaus) institutą, kartu su nauja sąvoka naujam asesoriui suteikdamas nepamatuotai plačius įgaliojimus. Pastebėtina, jog Projekto autorius įveda net keletą tarpusavyje aiškaus atskyrio neturinčių sąvokų:

- „notaro padėjėjas (asesorius)“ (skirsnio antraštė, 80 str. pavadinimas),
- „notaro padėjėjas“ (80-83 str.),
- „kandidatas į notarus (asesorius)“ – (Projekto įgyvendinimo Projekto 1-2 str.).

7.2. Dėl notaro padėjėjo kvalifikacijos: Neaišku, kokiais kriterijais vadovaujantis nustatomi reikalavimai asmeniui, galinčiam būti notaro padėjėju: 80 str. 1 d. 2 p. nurodoma, kad tokiam asmeniui pakanka įgyti teisininko kvalifikaciją (t.y. ir kolegijų, neuniversitetinių aukštųjų mokyklų išsilavinimo) ir kartu Projekto autorius siūlo tokiam asmeniui suteikti teisę atlikti kai kuriuos notarinius veiksmus. Sisteminiu požiūriu, notaro padėjėjui turi būti keliami tokie patys reikalavimai kaip ir notarui, ir 80 str. daroma nuoroda į atitinkamus Projekto straipsnius.

Dabartinis asesorius susipažįsta su notaro darbo specifika, su notariniiais veiksmais dalyvaudamas rengiant šių veiksmų dokumentus, su organizacine notaro biuro veikla ir teoriškai ir praktiškai pasiruošia notaro veiklai.

Projekte numatytas notaro padėjėjas – paties notaro pasirinktas, nelaikęs notaro kvalifikacinio egzamino, nelaimėjęs viešo konkurso į notarus asmuo, o jam notaro pasirinkimu gali būti suteikta teisė atlikti notarinius veiksmus. Projektu nustatomas teisinis reguliavimas eliminuoja privalomai būtiną valstybės ryšį su asmeniu, kuris vykdo valstybės patikėtinio funkcijas.

7.3. Dėl kandidatų į notarus (asesorių) atrankos viešo konkurso tvarkos: Manome, kad

turėtų išlikti šiuo metu galiojanti kandidatų į notarus (asesorių) atrankos viešo konkurso būdu tvarka. Asesorius atrenkant viešo konkurso būdu būtų užtikrinama, kad į asessorius būtų atrinkti tinkamiausi asmenys, konkurso metu patikrinami pretendento gebėjimai pasirengti notaro profesinei veiklai. Be to, visiems atrenkamiems asesoriams viešo konkurso būdu yra taikomi vienodi kriterijai, užduodami vienodi klausimai.

Projekto 1 str. nustatant laikotarpį iki 2007 m. sausio 1 d. lieka nereguluojamas asmenų, laimėjusių viešą konkursą kandidatų į notarus (asesoriaus) pareigoms eiti po šios datos iki šio Projekto įsigaliojimo, galimybės dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms eiti klausimas. Be to, svarbu nustatyti pereinamąjį laikotarpį, per kurį buvęs kandidatas į notarus (asesorius) turėtų teisę laikyti notaro kvalifikacinį egzaminą, o ne dalyvauti konkurse, kadangi tik notaro kvalifikacinio egzamino išlaikymas nustatytu minimaliu balu suteikia galimybę asmeniui dalyvauti konkurse.

7.4. Dėl notaro padėjėjo teisės atlikti kai kuriuos notarinius veiksmus: veiksmų atlikimo: Kategoriškai negalima pritarti pozicijai, kad notaro padėjėjas atlieka tam tikrus notarinius veiksmus. Notarinių veiksmų atlikimas – notarui valstybės deleguota funkcija, siekiant užtikrinti valstybėje sudaromų sandorių teisėtumą bei asmenų neginčijamų subjektyvių teisių apsaugą. Tuo tarpu notaro padėjėjas nėra valstybės įgaliotas asmuo, su valstybe jis neturi jokio santykio. Be to, tokia galimybė gali piktnaudžiauti kai kurie notarai, ir toks valstybės suteiktų funkcijų subdelegavimas gali sukelti žalą sandoriams sudarantiems ar dėl kitų notarinių veiksmų besikreipiantiems asmenims. Notaro padėjėjas nėra saistomas nei priesaika valstybei, nei atsakomybe klientui. Už jo klaidas bei padarytą žalą atsako notaras. Be to, subdeleguojant notaro padėjėjui pačiam notarui valstybės patikėtas funkcijas, iki kurių patikėjimo notaras pereina ne vieną kvalifikacijos vertinimo etapą, vėliau yra periodiškai vertinamas, tikrinama jo veikla ir pan., notaro padėjėjo kvalifikacija visiškai nėra tikrinama. Taip pat neaišku, kas būtų apskundimo subjektas, jei asmuo norėtų apskųsti teismui notaro padėjėjo atliktus notarinius veiksmus ar atsisakymą juos atlikti. Taip pat neaišku, kokią įtaką notaro padėjėjo atlikti notariniai veiksmai bei galimos klaidos turėtų notaro veiklos vertinimui.

7.5. Dėl teisės naudoti valstybės herbą: Dėl tų pačių aukščiau nurodytų priežasčių notaro

padėjėjas neturi turėti teisės naudoti valstybės herbą, kaip numatyta Projekto 44 str. Notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, vykdamas valstybės jam pavestas funkcijas, todėl notaras gali naudoti valstybės herbą. Projekte siūlomas notaro padėjėjas nėra valstybės įgaliotas asmuo, jis pasirinktas paties notaro, nelaikęs kvalifikacinio egzamino, neprisiekęs valstybei, todėl jis negali naudoti valstybės herbą.

IŠVADA: Iš pateiktos siūlomo notaro padėjėjo (asesoriaus) instituto bei jo įgyvendinimo pereinamuoju laikotarpiu kritikos akivaizdu, kad institutas siūlomas skubotai, neišbaigta, neatlikus dabar veikiančio kandidato į notarus (asesoriaus) figūros monitoringo bei neįvardijus grėsmių, dėl kurių būtina jį keisti naujadaru, hibridu.

Išvada „iš esmės“

Teisingumo ministro 2001-12-29 įsakymu Nr. 277 yra patvirtinta „Įstatymų koncepcijų rengimo metodika“, kurios 3.2 punkte yra nustatyta, kad kai iš esmės keičiamas esamas/egzistuojantis teisinis reguliavimas ir numatoma parengti naują įstatymo redakciją, yra rengiamos įstatymų koncepcijos.

Taigi prieš sudarant darbo grupę Notariato įstatymo pakeitimams ir papildymams parengti (sudaryta teisingumo ministro 2006-10-10 įsakymu Nr. 1R-338) arba darbo grupės darbo eigoje, paaiškėjus Notariato įstatymo keitimo apimčiai bei masiui, turėjo būti:

- 1) parengta koncepcija dėl Notariato įstatymo keitimo,*
- 2) koncepcija tvirtinama Vyriausybės nutarimu (Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punktas),*
- 3) Vyriausybės nutarimu patvirtinta koncepcija turi būti skelbiama „Valstybės žiniuose“,*
- 4) Vyriausybės nutarimu patvirtinta koncepcija turi remtis Projekto rengėjas.*

Akivaizdu, jog, inicijuojant Notariato įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, nebuvo laikomasi reikalavimų, nustatytų teisingumo ministro, kuris ir sudarė darbo grupę Projektui parengti.

Penkioliktieji veiklos metai buvo patys sunkiausi Lietuvos notarams. Kita vertus, galime padėkoti visiems, privertusiems mus artėjančio veiklos jubiliejaus išvakarėse stabtelėti, atsigręžti atgal bei įvertinti, kokių kelių nuėjome, kur esame šiandien ir kokių kelių eisime ateityje.

ATSILIEPIMAI

Stanislovas Juodvalkis

Lietuvos vartotojų asociacijos prezidentas

Kelininkus prisimename, kai važiuodami geru keliu patenkame į duobėtą kelio ruožą. Notarus prisimename, kai tinkamai nesutvarkome svarbių dokumentų ir, nepasinaudoję notaro paslaugomis, patenkame į keblią situaciją.

Š.m. liepos 12 d. Vilniuje vykęs seminaras-konferencija „Notaras ir piliečiai“ man buvo įdomus, dalykiškas ir draugiškoje aplinkoje. Mane, kaip Lietuvos vartotojų teisių gynėją, veikiantį šioje srityje jau 18 metų, nustebino tokia konferencijos dalyvių gausa, aktyvus žinių siekimas ir geranoriškas dalijimasis patirtimi.

IR AKIMIRKOS

Virgilijus Leonas Papirtis

Lietuvos advokatų tarybos ir valdybos narys

Dilemos, kaip dažnai būna dėl gautų kvietimų į konferencijas, šįkart man nebuvo. Į notarų seminarą-konferenciją „Notaras ir piliečiai“ ateiti ir pasiklausyti pranešimų, atvirai sakau, norėjau. Norėjau ateiti ir pajusti tą atmosferą, kuri tvyro tarp notarų.

Klausytis buvo įdomu, mat pats esu Advokatų tarybos narys ir panašių problemų netrūksta ir pas advokatus. Įdomu buvo ir dėl to, kad buvau Teisingumo ministerijos 2006 m. sudarytos darbo grupės „Dėl Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo“ narys.

Pagaliau man buvo įdomu pamatyti, kiek notariai patys neabejingi savo profesinėms ir organizacinėms problemoms.

Kas įstrigo į atmintį:

1. Akivaizdus notarų susirūpinimas dėl ateities ir nuskambėjęs leitmotyvas „Turime veikti patys, kadangi iš valdžios galime sulaukti visko...“.
2. Iš pokalbio su užsieniečiais (ypač prancūzų) – ar ne per daug pas mus Lietuvoje įvairiausių dokumentų kopijų, kurias reikia tvirtinti notariškai?
3. Tik dalykiški ir korektiški dialogai, be jokios pozos tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės gali atvesti į sėkmę, jei jau sakom, kad gyvename teisinėje valstybėje ir kuriame pilietinę visuomenę.

Romualdas Kasperavičius

VĮ Registrų centro direktoriaus pavaduotojas

Tokie seminarai vaidina didžiulį vaidmenį apibrėžiant notaro vaidmenį modernioje ir postmodernioje visuomenėje, kuri orientuota į rinkos ekonomiką bei E - paslaugų sistemos plėtrą. Ypatingas šios notaro veiklos bruožas yra palaipsnis perėjimas nuo popierinių dokumentų rengimo į elektroninius

sandorius, pasirašytus tiek klientų elektroniniais parašais tiek ir patvirtintus notaro elektroniniu parašu. Šios strateginės kryptys buvo aiškiai ir suprantamai apibūdintos pranešėjo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanu prof. habil. dr. Vytauto Nekrošiaus bei Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prof. habil. dr. Valentino Mikelėno pranešimuose ir komentaruose.

Šiuolaikinė - moderni sandorių ir jų įteisinimo sąvoka ir ateities vizija leidžia tiek notarams tiek ir su jų veikla susijusioms institucijoms bei klientams geriau suprasti šiuolaikinio notariato siekius įgyvendinant žinių visuomenės plėtrą bei sukuriant modernią E-notaro instituciją.

Antanas Baronas

Centrinės hipotekos įstaigos direktorius

„Gera organizuota. Įdomus, naujoviškas rūmų prezidentės D.Lukaševičiūtės sveikinimo žodis. Dalykiški konferencijos pranešimai“.

Tomas Zdanavičius

Panevėžio apygardos teismo pirmininkas

Teisėjauju jau daugiau kaip 30 metų, todėl notariato veiklą galiu vertinti ir kaip teisininkas, ir kaip paprastas žmogus.

Juk asmeniškai bene kiekvienam tenka susidurti su notaru, man – taip pat. Žvelgdamas į praeitį, galiu prisiminti, kad prieš 40 metų,

norėdamas pasitvirtinti, pavyzdžiui, atestatą, pas notarą eidavai ir būdavai priimtas kaip... parduotuvėje. O dabar?

Kai lankiausi Vokietijos miesto Koblenco notaro biure, pasakysiu, skirtumų mažiau. Bet tik tokių, kad ten – dauguma notarų yra vyrai. O pas mus Lietuvoje – moterys: kruopščios ir atsakingos. Lietuvos notariatas šiandien – visiškai lygus europietiškam.

Tą patį galiu pasakyti ir apie įvykusią konferenciją: organizacija puiki, registracija – be priekaištų, moderatorių elgesys – profesionalus, o pranešimai – ne tik aukšto lygio, bet ir labai naudingi. Įdomu, be jokių kalbų.

Inga Karalienė

Lietuvos antstolių rūmų prezidiumo pirmininkė

„Konferencija labai reikalinga ir prasminga, jos tematika niekada nepraras aktualumo. Nuolatinis teisinis švietimas, bendravimas su piliečiais padeda stiprinti žmonių pasitikėjimą ne tik notariais, bet ir kitomis valstybės institucijomis“.

Dalia Foigt

Advokatų kontoros „Foigt ir partneriai / Regija Borenus“ seniūnė advokatė

Seminaras–konferencija „Notaras ir piliečiai“ – pavykęs renginys. Išskirčiau du svarbiausius dalykus: pirmą, turėjo galimybę susitikti ir pabendrauti įvairių valstybių notariai, taip pat kitų profesijų teisininkai (aukštųjų mokyklų dėstytojai, advokatai, valstybės tarnautojai ir kiti), antra, buvo įdomu ir naudingas

ga išgirsti nuomones apie notarų veiklos ir darbo problemas, įvairių teisinių sistemų ypatumus, skirtingus sandorių formas reikalavimus ir kt.

Būtinai turiu paminėti ir sklandų seminaro–konferencijos organizavimą. Sužavėjo šeimininkų nuoširdumas, švelnumas bei geranoriškumas.

Manau, kad seminaro–konferencijos idėja palaikytina ir jis galėtų tapti tradiciniu renginiu. Norėčiau palinkėti dar aštresnių pranešimų, kreipimųsi į valstybės institucijas, nuo kurių priklauso notarų veiklai ir kasdieniam darbui svarbių sprendimų priėmimas. Ateityje seminarus–konferencijas galima būtų surengti kartu su kitomis teisinėmis institucijomis: advokatūra, teismais, teismų antstoliais ir kt.

Žurnalą

NOTARIATAS

galima įsigyti
Lietuvos notarų rūmuose

Vilniuje, Jasinskio g. 16
Telefonas pasiteirauti (8 5) 261 47 57

„Visuomenė turi būti dėkinga notarui, o ne atvirkščiai.”

Prof. dr. Vytautas Pakalniškis
1991–1992 m. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras

„Valstybės deleguota funkcija iš esmės yra svetima rinkai.”

Pierre Becqué
Europos notarų akademijos prezidentas

„Būtina apsaugoti žmonių interesus, kad galbūt viso jų gyvenimo
santaupos nebūtų prarastos dėl netinkamai parengtos sutarties.”

Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesorius

„Tai bus notariatas,
kuris žengs koja kojon su naujovėmis bei naujais iššūkiais.”

Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI